

วารสาร

มนุษย์กับสังคม

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

Journal of Man and Society

Faculty of Humanities and Social Sciences

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Faculty of Humanities and Social Sciences

Maharakham University

ISSN 2286 6779

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์และสังคมศาสตร์

Journal of Man and Society

Faculty of Humanities and Social Sciences

ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (ม.ค. 61-มิ.ย. 61)

เจ้าของ: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
วัตถุประสงค์: เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ใหม่ และส่งเสริมให้คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นิสิต รวมทั้งผู้สนใจได้เผยแพร่ผลงานวิชาการ ผลงานวิจัยทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ที่ปรึกษา: อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ขอบเขตเนื้อหา

บทความวิจัยและบทความวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้แก่ ภาษาและภาษาศาสตร์ วรรณคดี วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ศาสนาและปรัชญา ศิลปกรรม สารสนเทศและการสื่อสาร และสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

กำหนดการออกเผยแพร่

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ตีพิมพ์เผยแพร่ราย 6 เดือน (ปีละ 2 ฉบับ)

มกราคม-มิถุนายน

กรกฎาคม-ธันวาคม

ทุกบทความที่ตีพิมพ์ต้องผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Reviewed) ในสาขาวิชานั้นไม่น้อยกว่าสองท่าน ทักษะและความคิดเห็นของบทความในวารสารฉบับนี้ เป็นของผู้เขียนแต่ละท่านไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ

ส่งบทความตีพิมพ์ได้ที่: กองบรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150
หรือที่ Email: untayasopee@gmail.com, d.sopee@yahoo.com

คณะกรรมการกองบรรณาธิการ วารสารมนุษยศาสตร์กับสังคม

บรรณาธิการ	ดร. โสภี อุ๋นทะยา	
กองบรรณาธิการ	ศาสตราจารย์ (เกียรติคุณ) ดร. อานันท์ กาญจนพันธุ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
	ศาสตราจารย์ ดร. สุวิทย์ วีระศาสตร์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
	รองศาสตราจารย์ ดร. กฤษ ทองเลิศ	มหาวิทยาลัยรังสิต
	รองศาสตราจารย์ ดร. ธัญญา สังข์พันธานนท์	มหาวิทยาลัยนครสวรรค์
	รองศาสตราจารย์ ดร. สุชาติ แสงทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
	รองศาสตราจารย์ ดร. กัตติญา แก้วหานาม	มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เกียรติวา บุญปรการ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บัญชา เกียรติจรุงพันธ์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุนทร วรหาร	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชูศักดิ์ สุธิสา	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาคภูมิ วรรณภา	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิตยา วรรณกิติร์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
	ดร. กীরติ ธนะไชย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
	ดร. อนุรักษ์ดา นามมนตรี	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
	อาจารย์วชิราภรณ์ วรรณโชติ	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้พิจารณาตรวจสอบภาษาอังกฤษ	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กิตติพงษ์ ประพันธ์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ประชาสัมพันธ์	อาจารย์วิรยา ตาสว่าง	
	นายพงษ์ศักดิ์ สังข์มณี	
ศิลปกรรม	อาจารย์อิสระ สุขเสณี	
พิสูจน์อักษร	อาจารย์พิมพ์ประไพ สุภาวี	
เลขานุการ	นายปฏิพัทธ์ สินพิบูลย์	

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ วารสารมนุษย์กับสังคม

ศาสตราจารย์ ดร. ประยงค์ แสนบูรณ	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ศาสตราจารย์ ดร. บุษบา กนกศิลป์ธรรม	มหาวิทยาลัยศิลปากร
รองศาสตราจารย์ ดร. กนกวรรณ มะโนรัมย์	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
รองศาสตราจารย์ ดร. จักรกฤษณ์ ดวงพัศตรา	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร. จารุวรรณ ธรรมวัต	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร. ปฐม หงษ์สุวรรณ	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร. ธนินทร์ ตรงดี	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร. บุญยงค์ เกศเทศ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์วีณา วิสเพ็ญ	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรัญญา ศิริผล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กัลยา กุลสุวรรณ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รัตนะ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พงษ์พร นนทวิศรุต	มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มารศรี สอทิพย์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อีรพงษ์ มีไรสง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กนกพร รัตนสุธีระกุล	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมชาติ มณีโชติ	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จิระเดช มาจันแดง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนุชา พิมพ์ศักดิ์	มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
ดร. แก้วตา จันทธานุสรณ์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ดร. อภิราตี จันทร์แสง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ดร. สมัย วรรณอุตร	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พิมพ์ทั้งหมด 1,000 เล่ม
สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย
issn 2286 6779

พิมพ์ที่: บริษัท มาตา การพิมพ์ จำกัด
77/261 หมู่ 4 ตำบลบางคูรัด
อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110

บทบรรณาธิการ

บทความในวารสารมนุษย์กับสังคม ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 มกราคม-มิถุนายน 2561 มีเนื้อหาการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวและการจัดการในชุมชน ประวัติศาสตร์ การพัฒนาการเรียนการสอน ภาษาและวรรณกรรมทั้งของไทยและประเทศเพื่อนบ้าน รวมทั้งบทวิจารณ์หนังสือ

“การท่องเที่ยวเชิงพุทธ : กรณีศึกษาภูมิทัศน์พระวิปัสสนาจารย์ในพื้นที่อีสานตอนล่าง” เป็นบทความจากการวิจัยเพื่อศึกษาภูมิทัศน์พระวิปัสสนาจารย์ ทรัพยากรทางพุทธศาสนา และการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สัมพันธ์กับภูมิทัศน์พระวิปัสสนาจารย์ในพื้นที่อีสานตอนล่าง พบว่า จุดกำเนิดของพระวิปัสสนาจารย์ในภาคอีสานคือที่จังหวัดอุบลราชธานี มีการขยายตัวไปในพื้นที่อีสานตอนล่าง จังหวัดนครราชสีมาและสุรินทร์ ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องซึ่งมีความโดดเด่นในการท่องเที่ยวเชิงพุทธคือ วัด พระเจดีย์ พิพิธภัณฑสถาน พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ อัฐิธาตุ และศาสนธรรม มีเส้นทางท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดอุบลราชธานี และเส้นทางเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดอีกสองเส้นทางซึ่งสามารถจัดเป็นกลุ่มท่องเที่ยวเส้นทางอาจาริยบูชาได้ต่อไป ส่วนการวิจัยชุมชนอีกเรื่องหนึ่งเพื่อศึกษา “รูปแบบและกระบวนการจัดสวัสดิการสังคมแบบมีส่วนร่วมพื้นที่ตำบลวังแสง อำเภอแกดำ และตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดสวัสดิการได้แก่ กองบุญสังจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง และกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลยางน้อย มีกระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วม บริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการคนในชุมชนร่วมรับผลประโยชน์ และติดตามประเมินผลผ่านเวทีประชุมประจำปี

บทความทางประวัติศาสตร์ “ระบบคิดและสัญลักษณ์ในประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า : ศึกษาจากกรณีตำนาน บึงพระราม กับการสถาปนากรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 1893” โดยใช้เอกสารคือ คำให้การชาวกรุงเก่า พงศาวดารเหนือ และพงศาวดารฉบับวัน วไลย การวิเคราะห์พบว่า หลักฐานทั้งสามเล่าเรื่องการสถาปนากรุงศรีอยุธยาตามมุมมองและโลกทัศน์ของคนชั้นไพร่ เนื้อความจึงแตกต่างกับหลักฐานประเภทพระราชพงศาวดารฉบับบันทึกและชำระโดยราชสำนัก จึงควรได้รับความสนใจในฐานะประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าที่สำคัญทางประวัติศาสตร์อีกประการหนึ่งด้วย

การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนจากบทความเรื่อง “การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตราชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน” พบว่าแผนการจัดการจัดกิจกรรมมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ 94.29/83.04 ผลการเรียนรู้แสดงให้เห็นว่านักเรียนมีความก้าวหน้าคิดเป็นร้อยละ 58.73 และมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนบทความที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนอีกเรื่องหนึ่งคือ การศึกษาแบบเรียนของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเรื่อง “ภาพของศัตรู ในหนังสือเรียนชั้นประถมศึกษาลาว ปี 1984-1987” จากการศึกษาพบว่า หนังสือเรียนนำเสนอภาพของศัตรูเพื่อปลูกฝังอุดมการณ์และการสร้างสำนึกของความเป็นชาติจากการกล่อมเกลாதงการเมือง สร้างความเกลียดชังและโกรธแค้นให้แก่เยาวชนลาว ในยุคของการสร้างความเป็นลาวในระบอบสังคมนิยมแบบเข้มข้น

การศึกษาภาษาและวรรณกรรมจากบทความ 3 เรื่องคือ “การเปลี่ยนแปลงคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 กับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554” พบว่าคำยืมจากภาษาเขมรมีรูปศัพท์คงเดิมมาก ส่วนรูปศัพท์ที่เปลี่ยนแปลงไปคือ เปลี่ยนความหมายของคำ แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะคือ ความหมายแคบเข้า ความหมายกว้างออก และความหมายย้ายที่ ส่วนการศึกษาวรรณกรรมจะเป็นการศึกษาจากนิทานและวรรณกรรมเพลงคือบทความ “อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับสัตว์ในนิทานอีสป” จากนิทานอีสป 25 เรื่องพบสัตว์ในนิทาน 5 ประเภท อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ประเภทสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมคือราชสีห์ที่มีอำนาจ สัตว์ปีกคือ หงส์ผู้มีความงามและความดี สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำคือกบผู้มีความโง่เขลา สัตว์เลื้อยคลานคืองูผู้มีความอกตัญญูและความเจ้าเล่ห์ และแมลงคือ มด ผู้มีความสามัคคี และบทความ “เรื่องเล่าในเพลงลูกทุ่งอีสาน” ศึกษาจากเพลงลูกทุ่งอีสานยอดนิยมจำนวน 300 เพลง พบเรื่องเล่าในเพลงลูกทุ่งอีสาน 4 ลักษณะคือ เรื่องเล่าทางกายภาพ เรื่องเล่าทางวัฒนธรรม เรื่องเล่าเป็นสัญลักษณ์ แสดงความจริงผ่านการเชื่อมโยงอารมณ์และความคิด และเรื่องเล่าเน้นเรื่องของจิตใจ โดยมีความมุ่งหมายในการแต่งเพลงคือ เพื่อเสนอศิลปะการประพันธ์เพลง วางรากฐานจริยธรรมอีสาน ผู้ร้องสวมบทบาทและสถานภาพของตัวละครในบทเพลง ผู้ฟังได้ผ่อนคลายความเครียดจากการทำงาน และเสนอกระบวนการทำงานของนายทุนค่ายเพลงซึ่งเป็นการกระทำแบบมีจุดมุ่งหมาย

สำหรับบทความวิจารณ์หนังสือ “สังคมนิยมหัตถกรรมในงานของกาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ, โทนี มอร์ริสัน และวรรณกรรมไทย ของ ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์” ได้สำรวจสถานภาพของวรรณกรรมสังคมนิยมหัตถกรรมที่ได้รับการพูดถึงกันอย่างแพร่หลาย ผู้เขียนได้

ศึกษาและลงลึกถึงรายละเอียดต่างๆ อย่างเข้มข้น เหมาะสำหรับนักศึกษาทางวรรณกรรม
หรือนักอ่านที่อยากรู้เรื่องราวของวรรณกรรมในแนวทางนี้

วารสารมนุษย์กับสังคม ยินดีเปิดพื้นที่ให้นิสิต นักศึกษา นักวิชาการและนักวิจัยได้
นำเสนอองค์ความรู้ที่ได้มาจากประสบการณ์ การศึกษาค้นคว้า การวิจัย เพื่อเป็นประโยชน์
และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในวงวิชาการและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้ จึงหวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าบทความที่ผ่านการคัดสรรโดยกองบรรณาธิการ และกลั่นกรองโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จะมี
ประโยชน์ต่อผู้อ่านรวมทั้งผู้สนใจในวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ตลอดจน
ศาสตร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป

โสภี อุ้นทะยา

บรรณาธิการ

สารบัญ

การท่องเที่ยวเชิงพุทธ : กรณีศึกษาภูมิทัศน์พระวิปัสสนาจารย์ในพื้นที่ อีสานตอนล่าง	11
ฉลอง พันธุ์จันทร์	
รูปแบบและกระบวนการจัดสวัสดิการสังคมแบบมีส่วนร่วม พื้นที่ตำบล วังแสง อำเภอแกดำ และตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัด มหาสารคาม	30
ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ	
ระบบคิดและสัญลักษณ์ในประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า : ศึกษาจาก กรณีตำนานบึงพระราม กับการสถาปนากรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 1893	48
กำพล จำปาพันธ์	
ภาพของศัตรู ในหนังสือเรียนชั้นประถมศึกษาลาว ปี 1984-1987	65
วัชร ศรีคำ	
การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงตาม มาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตาม แนวคิดสมองเป็นฐาน	85
เจนจิรา สีหพงษ์, ดนิตา ดวงวิไล, วรางคณา เทศนา	
การเปลี่ยนแปลงของคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 กับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554	99
ณัชฎ์ฐฎา สะตะ และเพ็ญประภา สิงห์สวัสดิ์	
อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับสัตว์ในนิทานอีสป	117
อรุณวรรณ นิตุธร	

สารบัญ

เรื่องเล่าในเพลงลูกทุ่งอีสาน	129
มณีรัตน์ รักเพื่อน	
บทวิจารณ์หนังสือ	143
มิ่งมนัสชน จังหาร	
ข้อกำตหนดการเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัย เพื่อตีพิมพ์ในวารสารมนุษยกับสังคม	

การท่องเที่ยวเชิงพุทธ: กรณีศึกษาภูมิทัศน์ พระวิปัสสนาจารย์ในพื้นที่อีสานตอนล่าง

Buddhist Tourism: A Case Study of Landscape of Buddhist Meditation Teachers in Lower Northeast

ฉลอง พันธุ์จันทร์* Chalong Phanchan

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิทัศน์พระวิปัสสนาจารย์ในพื้นที่อีสานตอนล่าง เพื่อศึกษาทรัพยากรทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับพระวิปัสสนาจารย์และพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สัมพันธ์กับภูมิทัศน์พระวิปัสสนาจารย์ในภาคอีสานตอนล่าง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและใช้กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง และแบบสุ่มตัวอย่าง ผลการวิจัยพบว่า จุดกำเนิดของพระวิปัสสนาจารย์ในภาคอีสาน คือจังหวัดอุบลราชธานี โดยการแพร่ขยายของธรรมยุติกนิกายจากส่วนกลาง (กรุงเทพฯ) ในยุคแรกมีการขยายตัวด้านศาสนบุคคลโดยการถือญัตติจากนิกายเดิม (มหานิกาย) เป็นธรรมยุต ส่วนศาสนสถานนั้นมีทั้งสร้างขึ้นใหม่และปรับวัดในนิกายเดิมมาเป็นธรรมยุตทั้งภายในจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดใกล้เคียง พระวิปัสสนาจารย์ที่มีความสำคัญและมีความโดดเด่น คือ พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต แต่ในพื้นที่อีสานตอนล่างพระอาจารย์เสาร์ ถือว่ามีบทบาทเด่นกว่าพระอาจารย์มั่น และพื้นที่อีสานตอนล่างอื่น ๆ ที่มีการขยายตัวของพระวิปัสสนาจารย์ที่สำคัญคือ จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดสุรินทร์

สำหรับทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับพระวิปัสสนาจารย์ซึ่งมีความโดดเด่นในเชิงการท่องเที่ยวเชิงพุทธ สามารถจัดเป็นกลุ่มได้ 6 กลุ่ม คือ กลุ่มวัดสำคัญ กลุ่มพระเจดีย์ กลุ่มพิพิธภัณฑ์ กลุ่มพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ กลุ่มอัฐิธาตุ และกลุ่มศาสนธรรม ส่วนเส้นทางการท่องเที่ยวสามารถจัดแบ่งออกเป็น 3 เส้นทางหลัก คือ เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธภายในจังหวัดอุบลราชธานี และเส้นทางเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดอีก 2 เส้นทาง ซึ่งสามารถจัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงพุทธภายใต้ชื่อ “กลุ่มท่องเที่ยวเส้นทางอาจาริยบูชา”

คำสำคัญ: การท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวเชิงพุทธ, ธรรมยุติกนิกาย, พระวิปัสสนาจารย์, อีสานตอนล่าง

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

*Associate Professor, Dr, Religion and Wisdom for Local Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

Abstract

This research aims to study of the Landscape of Buddhist meditation teachers, Buddhist Resources and to develop Buddhist tourism route Related to Buddhist meditation teachers in lower northeast. The methodology of this research is qualitative. The in-depth interviews and focus group discussions are as the tools by using the specific samples and sampling.

The results of the research found that the origin of the Buddhist meditation teachers in northeast is Ubon Ratchathani province; which spread from the Dhammayuttika Nikaya in Bangkok. The monasteries were rebuilt and refined in the same denomination in the province of Ubonratchathani and neighboring provinces. The Buddhist meditation teachers which are important and remarkable in northeast, that is, Sua Kuntasilo and Mun Phurithatto. But in lower northeast Sua Kuntasilo is considered a dominant role than Mun Phurithatto. For the other lower northeast, Nakhonratchasima and Surin provinces are the important spread of the Buddhist meditation masters. For Buddhist Resources Related to Buddhist meditation masters which are prominent for Buddhist tourism, it can be organized into six groups, as follow, group of important monasteries; group of pagoda; group of museum; group of sacred Buddha statue; group of relic and group of doctrines. Moreover, there are 3 main routes, that is, route of Buddhist tourism within Ubon Ratchathani province; the two routes links between provinces. Most of them can be organized under the name as “the teacher worship route”.

Keyword: *Tourism, Buddhist Tourism, Dhammayuttika Nikaya, Buddhist meditation teachers, Lower Northeast.*

บทนำ

พุทธศาสนาเป็นหนึ่งในศาสนาหลักของโลกซึ่งได้รับการยอมรับหลักธรรมทั้งในภาคปริยัติและปฏิบัติ พุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยและเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ในมิติต่างๆ อาทิ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม จารีตประเพณี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นวิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่สำคัญของสังคมไทย และท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือที่รู้จักในนามภาคอีสาน เป็นภูมิภาคที่มีความโดดเด่น และมีความหลากหลายทางด้านคติความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนาในภาคอีสานได้เข้าสู่วิถีชีวิตจนกลายเป็นประเพณี วัฒนธรรม และมีความเชื่อที่หลากหลายทำให้กลายเป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) (ธีระพงษ์ มีไธสง, 2556:19) พุทธศาสนาในภาคอีสานได้รับการปฏิรูปครั้งใหญ่ในช่วง พ.ศ. 2456 คือสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ด้วยการส่งพระภิกษุที่ได้รับอุดมการณ์ทางการเมืองจากส่วนกลางมาจัดระบบการศึกษาแบบส่วนกลาง คือ กรุงเทพฯ ซึ่งทำให้การเผยแพร่พุทธศาสนาในภาคอีสาน มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากพุทธศาสนาในท้องถิ่น นั่นคือการเข้ามาของธรรมยุติกนิกาย ต่อมาในภายหลังก่อให้เกิดพระที่ถือคติการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่มีชื่อเสียงเป็นที่รับรู้และยอมรับกันทั้งในภาคอีสานและภาคอื่นๆ ของประเทศไทย อีสานจึงถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นและอุดมไปด้วยพระภิกษุผู้ประพฤติปฏิบัติชอบหรือพระวิปัสสนาจารย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กระจายอยู่ทั่วไปในภาคอีสานทั้งในนามของวัดป่าและวัดบ้าน ซึ่งท่านเหล่านั้นได้สร้างศรัทธาให้แก่ประชาชนที่เลื่อมใสในนามของพระอริยสงฆ์

ปัจจุบันกระแสการพัฒนาประเทศมีแนวโน้มในการส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น เมื่อมองในมิติการท่องเที่ยว ภาคอีสานถูกทำให้เป็นจุดหมายทางการท่องเที่ยว ในนาม “อีสานแหล่งเรียนรู้... อู่อารยธรรม” ปัจจุบันการท่องเที่ยวถือว่าเป็นวาระแห่งชาติ ตามแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 ได้มุ่งเน้นกิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ๆ ให้สอดคล้องกับความสนใจของนักท่องเที่ยวทางเลือก เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นต้น และยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2558-2560 (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2558: 15) ได้จัดให้การท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special interest Tourism) ซึ่งนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มขึ้น และยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้จัดกลุ่มท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่มีศักยภาพในการพัฒนาทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางอารยธรรมอีสานใต้ (กรมการท่องเที่ยว, 2558: 32) ในพื้นที่อีสานตอนใต้หรือตอนล่างมีทรัพยากรทางศาสนาที่มีความ

เกี่ยวข้องกับพระวิปัสสนาจารย์ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในระดับประเทศหลายรูป ถึงแม้ปัจจุบันท่านเหล่านั้นจะมรณภาพไปแล้วก็ตาม แต่ปัจจุบันปรากฏมีทรัพยากรทางศาสนาที่สัมพันธ์กับท่านเหล่านั้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งสามารถนำมาพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาหรือการท่องเที่ยวเชิงพุทธได้

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาภูมิทัศน์พระวิปัสสนาจารย์ในภาคอีสานตอนล่าง
2. เพื่อศึกษาทรัพยากรทางศาสนาและจัดทำเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สัมพันธ์กับภูมิทัศน์พระวิปัสสนาจารย์ในภาคอีสานตอนล่าง

วิธีดำเนินการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย การศึกษาเอกสาร (Documentary study) เกี่ยวกับแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย และเป็นการศึกษาภาคสนาม (field work) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interviews) และการสนทนากลุ่มย่อย (focus group discussion) ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกวัดและสถานปฏิบัติธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระวิปัสสนาจารย์ในภาคอีสานตอนล่าง ประกอบด้วย อุบลราชธานี สุรินทร์ บุรีรัมย์ และนครราชสีมา ที่มีทรัพยากรทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับพระวิปัสสนาจารย์ที่มีความสำคัญและโดดเด่น คือ หลวงปู่เสาร์ กนตสีโล, หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต, หลวงปู่ชา สุภัทโท, หลวงปู่ดุลย์อตุโล, พระอาจารย์สิงห์ ขันตยาโคโม, พระอาจารย์พุด ฐานิโย, พระอาจารย์สาม อภิญาโน และพระอาจารย์จันทร์แรม เขมสิริ เป็นพื้นที่ศึกษา

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับพระวิปัสสนาจารย์ ภายในพื้นที่ชุมชนหรือสถานปฏิบัติธรรม รวมทั้งนักท่องเที่ยวเชิงพุทธ สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งที่เป็นเอกสารและข้อมูลจากพื้นที่ภาคสนามจะดำเนินไปพร้อมๆ ตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาที่นำมาใช้เป็นหลักในการวิเคราะห์และอภิปรายผลการศึกษา

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ภูมิทัศน์พระวิปัสสนาจารย์ หมายถึง กลุ่มพระวิปัสสนาจารย์และทรัพยากรทางศาสนาที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ภาคอีสานตอนล่าง ประกอบด้วย จังหวัดอุบลราชธานี สุรินทร์ บุรีรัมย์ และนครราชสีมา

พระวิปัสสนาจารย์ หมายถึง พระภิกษุสายธรรมยุติกนิกาย หรือพระภิกษุที่ศึกษาและสอนกรรมฐานในยุคนแรก ที่มีความเกี่ยวข้องกับหลวงปู่เสาร์ กนตสีโล และ/หรือหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ในช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิต

การท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง การท่องเที่ยวของพุทธศาสนิกชนที่ออกเดินทางไปเพื่อศึกษา อบรม ปฏิบัติธรรม หรือวิปัสสนากรรมฐาน และทำบุญไหว้พระขอพรในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับพระวิปัสสนาจารย์ในภาคอีสานตอนล่าง

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และแนวคิดธรรมภาคปฏิบัติ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษา วิเคราะห์ และอภิปรายผล ดังนี้

1. แนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายคำว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย เป็นต้น (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2542: 1058) องค์การยูเนสโก (UNESCO. 2005) ได้ให้ความหมายคำว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ว่าหมายถึงทรัพย์สินทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงการผสมผสานเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ เป็นพัฒนาการของสังคมมนุษย์และการตั้งถิ่นฐานผ่านกาลเวลา ภายใต้อิทธิพลของข้อจำกัดทางกายภาพและ/หรือเป็นสิ่งที่เห็นได้จากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และแรงขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคมที่สืบเนื่องกันมา และใน World Heritage Convention ได้กำหนดมรดกโลกประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) ภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจโดยมนุษย์ (Landscape designed and created intentionally by man) 2) ภูมิทัศน์ที่มีวิวัฒนาการอันเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง ศาสนา และความเชื่อ (Organically evolved landscape) ได้แก่ พื้นที่ที่ปรากฏร่องรอยของภูมิทัศน์โบราณ (A relic or fossil landscape) และภูมิทัศน์ที่ยังคงมีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่อง (A continuing landscape) และ 3) ภูมิทัศน์ที่มีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในพื้นที่ เช่น ศาสนา ทัศนคติความเชื่อ (Associative cultural landscape)

Feilden และ Jokilehto (1993: 8) ได้กล่าวถึงภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมว่า เป็นงานของมนุษย์หรืองานที่รวมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์และพื้นที่ทางโบราณคดี ซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยา หรือมานุษยวิทยา นอกจากนี้ Feilden ยังกล่าวถึง Cultural Landscape ไว้ว่า เป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์และสิ่งแวดล้อม เกิดจากการหล่อหลอมองค์ประกอบหลายๆ อย่าง ซึ่งรวมถึงกิจกรรมของมนุษย์ที่มีความสำคัญเท่ากับตัวอาคาร รวมทั้งองค์ประกอบทางที่ว่างและสิ่งแวดล้อมโดยรอบ สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญในการสร้างสัมพันธ์กับองค์ประกอบทั้งหมด ซึ่งไม่ควรจะละเลยพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ทั้งหมด ไม่ควรพิจารณาเพียงความสัมพันธ์กับงานสถาปัตยกรรม ควรจะรวมเอาคุณค่าของมนุษย์ที่เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและเศรษฐกิจด้วย

2. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

การท่องเที่ยวแนวพุทธหรือการท่องเที่ยวเชิงพุทธ (Buddhist tourism) หมายถึง การเดินทางเพื่อการศึกษา พัฒนาจิตใจ และการปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องแก่เพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสิ่ง (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร. (อบอุ้น) 2554) ส่วนมาโนช พรหมปัญญา (2556: 40) ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง การเดินทางสู่สถานที่ตั้งของวัดเพื่อศึกษารธรรมและบริบททางศาสนาที่เกี่ยวข้อง ทั้งเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อการศึกษาและการชื่นชมความงามทางวัฒนธรรม และเพื่อตอบสนองทางความเชื่อส่วนบุคคล สำหรับวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวเชิงพุทธ สุทิตย์ อากาศโร (2554: 65-66) ได้สรุปไว้ดังนี้ 1) เป็นการเดินทางเพื่อการศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา 2) เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของผู้เดินทางให้มีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง 3) เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างเพื่อนมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม 4) เพื่อเป็นการสร้างประโยชน์ ความสงบสุข สันติภาพ ต่อมวลมนุษย์และต่อสรรพสิ่งอย่างเกื้อกูล

ในขณะเดียวกัน สุทิตย์ อากาศโร ได้ชี้ให้เห็นลักษณะและแนวทางการปฏิบัติของการท่องเที่ยวเชิงพุทธหรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ ดังนี้ 1) เป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรม กล่าวคือ เป็นการศึกษาหาความรู้จากสิ่งที่มองเห็นจากภายนอก ทั้งทางธรรมชาติและทางศิลปวัฒนธรรมแล้วมองสรรพสิ่งโดยเป็นองค์รวมให้เกิดความเข้าใจในความหมายและซาบซึ้งถึงภายในอันเป็นนามธรรม และสามารถปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ อย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน 2) เป็นการสร้างประโยชน์เกื้อกูลให้เกิดขึ้นแก่ทุกฝ่าย ทั้งผู้ที่เดินทางท่องเที่ยว ผู้ให้บริการ รวมถึงสถาน

ที่ท่องเที่ยว โดยมีให้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ หรือให้มีผลกระทบต่อ 3) เป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความตื่นตัวต่อตนเองและผู้อื่นในลักษณะที่เกื้อกูลกัน กล่าวคือ เป็นการเยี่ยมชม ชื่นชมชุมชน สังคม และวัฒนธรรมอย่างมีคุณค่าร่วมกัน 4) เป็นการท่องเที่ยวที่ยึดหลักของศีล สมาธิ ปัญญา กล่าวคือ มีข้อปฏิบัติทางกาย วาจา ร่วมกัน ในทางที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และยึดมั่นในหลักการของความถูกต้องและเป็นธรรม 5) เป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการพัฒนาต่อตนเอง ชุมชน สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมร่วมกันอย่างสร้างสรรค์

อย่างไรก็ตาม คำว่า การท่องเที่ยวแนวพุทธหรือเชิงพุทธ ในงานวิจัยนี้จะใช้ในความหมายว่า “การเดินทางหรือการจาริกบุญเพื่อศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา ทั้งแนวสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อกระตุ้นเตือนใจให้เกิดศรัทธาและปัญญาในการพัฒนาทั้งตนเองและผู้อื่น อันจะก่อให้เกิดผลหรืออิสรภาพในทางจิตใจ”

3. แนวคิดธรรมชาติปฏิบัติ

คำว่า ธรรม มีความหมายกว้างครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง การปฏิบัติธรรมจึงมีความหมายกว้าง แต่ในความหมายทางพุทธศาสนาสามารถกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2538: 305-306) กล่าวว่าวิธีการปฏิบัติธรรมแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน พระธรรมปิฎกได้ให้ความหมายของคำ สมถะ ว่า ความสงบ แต่ที่ใช้ทั่วไปหมายถึงวิธีทำให้สงบ ขยายความว่าข้อปฏิบัติต่างๆ ในการฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบจนตั้งมั่นเป็นสมาธิถึงขั้นได้ฌานระดับต่างๆ จุดมุ่งหมายของสมถะคือสมาธิ ส่วน วิปัสสนา แปลว่าการเห็นแจ้งหรือวิธีทำให้เกิดการเห็นแจ้ง หมายความว่า ข้อปฏิบัติต่างๆ ในการฝึกฝนอบรมปัญญาให้เกิดความเห็นแจ้งรู้ชัดสิ่งทั้งหลายตรงต่อสภาวะของมัน คือให้เข้าใจตามความเป็นจริงหรือตามที่สิ่งเหล่านั้นมันเป็นของมันเอง (ไม่ใช่เห็นไปตามที่เราวาดภาพให้มันเป็นด้วย ความชอบ ความขัง ความอยากได้ หรือความขัดใจของเรา) รู้แจ้งชัดเข้าใจจริง จนถอนความหลงผิดรู้ผิดและยึดติดในสิ่งทั้งหลายได้ ถึงขั้นเปลี่ยนท่าที่ต่อโลกและชีวิตใหม่ ทั้งท่าที่แห่งการมอง การรับรู้ การวางจิตใจและความรู้สึกทั้งหลาย ความรู้ความเข้าใจถูกต้องที่เกิดขึ้นเรื่อยๆ ในระหว่างการปฏิบัตินั้น เรียกว่า ญาณ

จากการทบทวนแนวคิดที่นำมาใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำแนวคิดทั้งหมดมาเป็นแนวทางในการศึกษาข้อมูลทั้งในส่วนที่เป็นเอกสารและข้อมูลภาคสนาม เพื่อประกอบในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษาและนำไปสู่การอภิปรายผล สรุปผลการวิจัย และจัดทำเป็นข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

สรุป

กำเนิดของพระวิปัสสนาจารย์ในพื้นที่ภาคอีสานเริ่มขึ้นเมื่อการขยายตัวของธรรมยุติกนิกายได้แพร่ขยายเข้ามาจากส่วนกลาง โดยเริ่มจากที่รัชกาลที่ 4 ได้ส่งพระสายธรรมยุตรูปแรก คือ พระอาจารย์ดี พันธุ์โล เข้ามาที่จังหวัดอุบลราชธานี ในช่วง พ.ศ. 2394-2395 และสร้างวัดสุปฏิญนารามขึ้น และมีการขยายตัวในเชิงพื้นที่และผู้สืบทอดจากยุคแรกสู่ยุคที่สอง ซึ่งมีพระอาจารย์ม้าว เทวธัมม และเข้าสู่ยุคที่สาม คือ พระอรียกวี (อ่อน ธัมรักขิตโต) และพระอุบาลี คุญฺญปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) ในยุคที่สามนี้ถือว่ามีบทบาทสำคัญในการสร้างพระเถระสายวิปัสสนาจารย์ในยุคต่อมาจนถึงปัจจุบัน คือ พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นต้น ส่วนในด้านพื้นที่นั้น วัดสุปฏิญนาราม ถือว่าเป็นจุดเริ่มของพระวิปัสสนาจารย์ นอกจากวัดสุปฏิญนารามแล้วยังมีวัดที่สำคัญ คือ วัดศรีทอง หรือวัดศรีอุบลรัตนาราม ซึ่งถือว่าเป็นวัดที่ให้กำเนิดพระวิปัสสนาจารย์สายอีสานอีกหลายรูป และพบว่า พระวิปัสสนาจารย์ที่สำคัญทั้งหมดในยุคแรกถือว่าการปฏิบัติจากนิกายเดิมคือ มหานิกายมาเป็นธรรมยุตในภายหลัง

สำหรับจังหวัดในภาคอีสานตอนล่างที่มีพระวิปัสสนาจารย์ออกไปเผยแผ่การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่มีความโดดเด่นและก่อให้เกิดภูมิทัศน์พระวิปัสสนาจารย์นั้น นอกจากจังหวัดอุบลราชธานีซึ่งถือว่าเป็นจุดกำเนิดของพระวิปัสสนาจารย์แล้ว ก็มีจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีพระวิปัสสนาจารย์ที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่คือ พระอาจารย์สิงห์ ขันตยาคโม พระอาจารย์ตุลย์ อดุลี พระอาจารย์พุทธฐานนโย พระอาจารย์สาม อัจฉุจโน และพระอาจารย์จันทร์แรม เขมสิริ ซึ่งทั้งหมดนี้ถือว่ามีความสัมพันธ์กับท่านพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล หรือพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในช่วงหนึ่งของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานก่อนออกเผยแผ่ในจังหวัดอีสานตอนล่าง

ส่วนทรัพยากรทางศาสนธรรมและศาสนสถานที่เกี่ยวข้องกับพระวิปัสสนาจารย์นั้นพบว่าศาสนธรรมที่พระวิปัสสนาจารย์ใช้ในการภาวนาคือ คำว่า “พุทโธ” ส่วนหลักคำสอนอื่นๆ พบว่า มีทั้งคำสอนที่เป็นภาษาถิ่น เช่น หลักคำสอนของท่านพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล จะมีความโดดเด่นในการนำภาษาถิ่นในท้องถิ่นมาผสมผสานในการสอน เช่น “สิ่งใดที่เขาเอ็ด มันมีน้ำหนักกว่าคำเว้า” (ธัมมโรภิกขุ. 2554: 41) หรือป้ายภาษาถิ่นที่ปรากฏในวัดดอนธาตุที่ว่า “เขาสีเชื่อความดีที่เขาเอ็ด หลายกว่าคำเว้าที่เขาสอน” และการใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สองในการสอน คือ หลวงพ่อชา สุภทฺโท เป็นต้น นอกจากกลุ่มศาสนธรรมแล้วยังมีทรัพยากรทางศาสนสถาน ถือว่ามีความโดดเด่นมากในอีสานตอนล่าง ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 5 กลุ่ม คือ กลุ่มวัดสำคัญ กลุ่มพระเจดีย์ กลุ่มพิพิธภัณฑ์ กลุ่มพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และกลุ่มอัฐิธาตุ

1. กลุ่มวัดสำคัญ หมายถึง วัดที่มีความสัมพันธ์กับพระวิปัสสนาจารย์นั้นมีหลายวัด ทั้งเป็นสถานที่ที่ท่านเคยอยู่จำพรรษา เคยปฏิบัติธรรม และอยู่ประจำจนมรณภาพ ซึ่งกระจายอยู่ในอีสานตอนล่าง คือ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดบุรีรัมย์ โดยแบ่งออกตามพื้นที่ ดังนี้

1.1 จังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วย

1.1.1 วัดสุปัฏนารามวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

1.1.2 วัดศรีอุบลรัตนาราม (วัดศรีทอง) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

1.1.3 วัดเสียบ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

1.1.4 วัดใต้พระเจ้าใหญ่องค์ตื้อ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

1.1.5 วัดบูรพาราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

1.1.6 วัดหนองป่าพง ตำบลโนนผึ้ง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

1.1.6 วัดดอนธาตุ ตำบลทรายมูล อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี

1.2 จังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบด้วย

1.2.1 วัดระหาน (เกาะแก้วรุ่งคสดาน) ตำบลบ้านด่าน อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์

1.3 จังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วย

1.3.1 วัดบูรพาราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

1.3.2 วัดป่าไทรวิเวก ตำบลนาบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ 1-2: พระอุโบสถวัดสุปัฏนาราม (ซ้าย) วัดศรีอุบลรัตนาราม(ขวา)
(ภาพโดยผดลอง พันธุ์จันทร์)

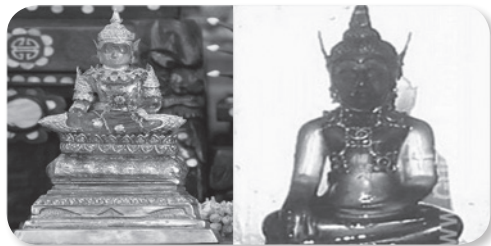
2. **กลุ่มพระเจดีย์** เป็นพระเจดีย์เกี่ยวกับพระวิปัสสนาจารย์ ถือว่ามีความโดดเด่นและเป็นศาสนสถานที่น่าปรากฏเชิงประจักษ์ในด้านการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่เกี่ยวกับพระวิปัสสนาจารย์ในอีสานตอนล่าง เพราะถือว่าเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งในกลุ่มพระวิปัสสนาจารย์ที่ปฏิบัติกันสืบมา คำว่าเจดีย์ หมายถึง สิ่งซึ่งก่อเป็นรูปคล้ายลอมฟาง มียอดแหลม บรรจุสิ่งที่นับถือ เช่น พระธาตุ เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน. 2542: 320-321) ซึ่งเจดีย์ในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ 1) ธาตุเจดีย์ สิ่งก่อสร้างบรรจุพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า พระมหากษัตริย์ พระจักรพรรดิราช 2) บริโภคเจดีย์ สังฆเวศนียสถานอันเป็นสถานที่ประสูติ ตรัสรู้ ปรุ้มเทศนา และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า 3) ธรรมเจดีย์ คาถาที่แสดงพระอริยสัจ หรือ คัมภีร์ในพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก 4) อุเทสิกะเจดีย์ ของที่สร้างขึ้นโดยเจตนาอุทิศแด่พระพุทธเจ้า ไม่กำหนดว่าจะต้องทำเป็นอย่างไร เช่น สร้างบัลลังก์ให้หมายแทนพระพุทธรองค์ (ดำรงราชานุภาพ. 2518: 7-10)

เจดีย์ในที่นี้ หมายถึง ธาตุเจดีย์หรือธาตุสฤป คือ เจดีย์หรือสฤปสำหรับบรรจุพระธาตุของพระวิปัสสนาจารย์ในพื้นที่อีสานตอนล่าง ในพื้นที่นี้จึงปรากฏมีพระเจดีย์ที่ถูกสร้างขึ้นเนื่องด้วยพระวิปัสสนาจารย์เกือบทุกรูป คือ เจดีย์พระอาจารย์เสาร์ กันตสีโล วัดดอนธาตุ เจดีย์พระอาจารย์ชา สุภัทโท วัดหนองป่าพง เจดีย์ประดิษฐานพระบูรพาจารย์วัดบูรพาจารย์ วัดป่าสาละวัน เจดีย์ศรีบุรีรัมย์ ของท่านพระอาจารย์จันทร์แรม เขมสิริ และพระธาตุเจดีย์วัดใต้พระเจ้าใหญ่องค์ตื้อ ส่วนของท่านหลวงปู่ดูลย์ อตุโล กำลังมีการดำเนินการสร้างโดยศิษยานุศิษย์ ที่วัดป่าโยธาประสิทธิ์ อำเภอมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้ชื่อว่า พระมหาเจดีย์บูรพาจารย์ อตุโลอนุสรณ์ ส่วนเจดีย์ของท่านหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ได้ถูกสร้างขึ้นที่วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร ซึ่งอยู่นอกเขตอีสานตอนล่าง เพราะถึงแม้ท่านหลวงปู่มั่นจะถือว่ามีบทบาทในอีสานตอนล่างก็เฉพาะในช่วงยุคแรกๆ เท่านั้น ต่อมาท่านมีความโดดเด่นในอีสานตอนเหนือ ตามวิถีการจำพรรษาและเผยแผ่หลักวิปัสสนาของท่านซึ่งวัตถุประสงค์หลักๆ ของการสร้างเจดีย์ คือ ใช้สำหรับการบรรจุอัฐิธาตุนั่นเอง แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ในพื้นที่อีสานตอนล่างนั้นไม่มีเจดีย์ที่เนื่องด้วยท่านหลวงปู่สาม อจัญจน แต่อย่างใด

ภาพที่ 3-4: เจดีย์บูรพาจารย์ วัดป่าศาลวัน
 เจดีย์หลวงปู่ชาสุภัทโท วัดหนองป่าพง
 (ภาพโดยฉลอง พันธุ์จันทร์)

3. กลุ่มพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ หมายถึง พระพุทธรูปหรือพระพุทธรูปปฏิมากร ซึ่งเป็นรูปเปรียบหรือรูปแทนองค์พระพุทธรเจ้า คือ พระพุทธรูป (ราชบัณฑิตยสถาน. 2542: 795) พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ในที่นี้หมายถึง พระพุทธรูปที่ปรากฏในพื้นที่อีสานตอนล่าง ซึ่งถูกสร้างขึ้นจากแก้วและทองแดง ในพื้นที่อีสานตอนล่างพบว่า มีพระพุทธรูปเหล่านี้ในพื้นที่วัดสุปฏิภูมิอารามวรวิหาร คือ พระแก้วขาวเพชรน้ำค้าง พระแก้วบุษราคัม วัดศรีอุบลรัตนาราม พระเจ้าใหญ่องค์ตื้อ วัดใต้พระเจ้าใหญ่องค์ตื้อ หลวงพ่อพระชีว์ วัดบูรพาราม และพระพุทธรูปไม้ของพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล ซึ่งพระพุทธรูปเหล่านี้ถือว่ามีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานก่อนพระวิปัสสนาจารย์ทั้งหมด เป็นที่เคารพบูชาของทั้งพระวิปัสสนาจารย์ในพื้นที่อีสานตอนล่าง และปัจจุบันถือว่าเป็นที่เคารพศรัทธาของพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ และพระพุทธรูปบางองค์ เช่น พระแก้วขาวเพชรน้ำค้างและพระแก้วบุษราคัม ยังเป็นที่มาของประเพณีวัฒนธรรมประจำจังหวัด โดยในช่วงวันที่ 12-17 เมษายน จะมีประเพณีสงกรานต์และแห่พระพุทธรูปดังกล่าวเป็นประจำทุกปี

ภาพที่ 5-6: พระแก้วขาวเพชรน้ำค้าง พระแก้วบุษราคัม
 (ภาพโดยฉลอง พันธุ์จันทร์)

4. **กลุ่มพิพิธภัณฑ** คำว่าพิพิธภัณฑ หมายถึงสถานที่เก็บรวบรวมและแสดงสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสำคัญด้านวัฒนธรรม โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและก่อให้เกิดความเพลิดเพลินใจ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2542: 789) พิพิธภัณฑในที่นี้ หมายถึงสถานที่เก็บหรือบรรจุอัฐิบริหารหรือสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับพระวิปัสสนาจารย์ที่ปรากฏในพื้นที่อีสานตอนล่าง ซึ่งพบว่ามีพิพิธภัณฑที่โดดเด่น คือ พิพิธภัณฑที่เก็บอัฐิบริหารของหลวงปู่เสาร์ กนตสีโล วัดดอนธาตุ พิพิธภัณฑที่แสดงอัฐิบริหารของท่านหลวงปู่ดุลย์ อตุโล วัดบูรพาราม พิพิธภัณฑของหลวงปู่ชา สุภัทโท วัดหนองป่าพง เป็นต้น นอกนั้นก็ยังมีสถานที่เก็บสิ่งของหรือศาสนวัตถุในรูปแบบของพิพิธภัณฑ เช่น วัดเสียบ วัดบูรพาราม จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

5. **กลุ่มอัฐิธาตุ** อัฐิ หมายถึง กระดุกที่เผาแล้ว (เรื่องเดิม. อ้างแล้ว: 1351) ส่วนคำว่า ธาตุ ในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายว่า กระดุกของพระพุทธรเจ้า พระปัจเจกพุทธรเจ้า และพระอรหันต์ โดยทั่วไป ไปเรียกรวมว่า พระธาตุ ถ้าเป็นกระดุกของพระพุทธรเจ้าเรียกว่า พระบรมธาตุ หรือพระบรมสารีริกธาตุ ถ้าเป็นกระดุกของพระอรหันต์เรียกว่า พระธาตุ (อ้างแล้ว: 556) คำว่า อัฐิธาตุ ในที่นี้จึงหมายถึง กระดุกหรืออัฐิธาตุของพระวิปัสสนาจารย์ที่ (เชื่อว่า) กลายเป็นพระธาตุ หรือกลายเป็นสภาพจากกระดุกทั่วไปเป็นสภาพคล้ายธาตุบริสุทธิ์ ซึ่งตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชนทั่วไป เข้าใจว่าผู้ที่ประพฤติธรรมเป็นปกติจนสามารถบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว กระดุกหรืออัฐิจะกลายเป็นพระธาตุ ซึ่งในพื้นที่อีสานตอนล่างพบว่า กระดุกของพระวิปัสสนาจารย์ทั้งหมดกลายเป็นพระธาตุ

ภาพที่ 7-8: ทันตธาตุของท่านหลวงปู่เสาร์ กนตสีโล
อัฐิธาตุหลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน
(ภาพโดยฉลอง พันธุ์จันทร์)

6. กลุ่มศาสนธรรม ในที่นี้หมายถึง คำสอนของพระวิปัสสนาจารย์ในพื้นที่อีสานตอนล่าง ซึ่งปรากฏในรูปแบบคำสอนที่เป็นหนังสือ เช่น มุตโตทัย ของหลวงปู่มั่น ป้ายภายิต การบอกเล่าของคนในพื้นที่ และการอบรมวิปัสสนากรรมฐานตามวาระที่สำคัญ รวมถึงการปฏิบัติธรรมตามเทศกาลอีกด้วย ซึ่งปรากฏว่า ในทุกวัดที่มีความสัมพันธ์กับพระวิปัสสนาจารย์ในพื้นที่อีสานตอนล่างได้ยึดถือปฏิบัติตามศักยภาพของแต่ละวัด แต่ที่โดดเด่นนั้นพบว่า วัดหนองป่าพงจะมีความต่อเนื่องในเรื่องการสืบต่อศาสนธรรมมากกว่าสถานที่อื่นๆ ส่วนวัดอื่นๆ ที่มีความสัมพันธ์หรือเป็นวัดที่พระวิปัสสนาจารย์เคยอยู่จำพรรษานั้นจะเป็นป้ายภายิต คำสอน และพุทธศาสนสุภาษิต ตัดกระจายอยู่ตามพื้นที่ภายในวัดเป็นหลัก เช่น ที่วัดดอนธาตุ ของหลวงปู่เสาร์ กนตสีโล เป็นต้น

❖ ภาพที่ 9: คำสอนของหลวงปู่เสาร์ กนตสีโล ที่ปรากฏอยู่ภายในวัดดอนธาตุ (ภาพโดยฉลอง พันธุ์จันทร์)

ส่วนเส้นทางในการท่องเที่ยวที่มีความเชื่อมโยงกับภูมิทัศน์พระวิปัสสนาจารย์ในอีสานตอนล่างนั้น ประกอบด้วยเส้นทางท่องเที่ยวทั้งระหว่างจังหวัดและภายในจังหวัด เส้นทางท่องเที่ยวเชิงพุทธที่น่าสนใจภายในจังหวัด คือ เส้นทางท่องเที่ยวภายในจังหวัด อุบลราชธานี สามารถใช้เวลาในการท่องเที่ยวตั้งแต่ 1 วัน 1 คืน 2 วัน 1 คืน และ 3 วัน 2 คืน ขึ้นอยู่กับเวลาของนักท่องเที่ยวเชิงพุทธ แต่สำหรับนักท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีความประสงค์จะปฏิบัติธรรมไปด้วยก็สามารถเข้าปฏิบัติธรรมได้ในทุกวัดตามเวลาและเทศกาลที่ทางวัดกำหนดให้ โดยเฉพาะวัดที่เคยเป็นที่พำนักของพระวิปัสสนาจารย์ทั้ง 6 รูปข้างต้น สำหรับเส้นทางที่ 1 เริ่มจากวัดป่าสาละวัน อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เข้าสู่เส้นทางหมายเลข 226 ไปจังหวัดบุรีรัมย์ เข้าสู่เส้นทาง 219 ไปที่วัดระหาน (เกาะแก้วธุดงค์สถาน) อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ และกลับมาสู่เส้นทางหมายเลข 226 ไปจังหวัดสุรินทร์ และเส้นทางหมายเลข 214 ไปที่วัดบูรพาราม และวัดป่าไทรวิเวก สู่อำเภอเมืองสุรินทร์ และเส้นทางหมายเลข 226 ไปจังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี โดยเส้นทางหมายเลข 321 ไปสู่วัดหนองป่าพง

และเส้นทางหมายเลข 217 ไปสู่วัดดอนธาตุ อำเภอพิบูลมังสาหาร เส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาสายนี้ใช้ระยะเวลา 3 วัน 2 คืน/

นครราชสีมา	บุรีรัมย์	สุรินทร์	ศรีสะเกษ	อุบลราชธานี
วัดป่าศาลวัน	วัดระหาน	วัดบูรพาราม วัดป่าไทรวิเวก	(ปราสาทศรี ขรภูมิ)	วัดสุปฏิหาราม วัดศรีทองฯ วัดเสียบ วัดใต้พระเจ้า องค์ตั้ง วัดบูรพาราม วัดหนองปพง วัดดอนธาตุ

หมายเหตุ: โปรแกรมการท่องเที่ยวสามารถปรับเป็นการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมได้ โดยสามารถจัดสถานที่โบราณสถานอื่นๆ ในแต่ละจังหวัดเพิ่มเข้ามาได้ ซึ่งจะทำให้การท่องเที่ยวมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น แต่สำหรับนักท่องเที่ยวเชิงศาสนาก็สามารถเดินทางไปยังวัดใดวัดหนึ่งเพื่อปฏิบัติธรรมโดยเฉพาะได้ตามวันเวลาที่ทางวัดได้จัดขึ้นในแต่ละเดือนหรือแต่ละช่วงเวลา

ส่วนเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธภายในจังหวัดอุบลราชธานี เริ่มจากวัดสุปฏิหารามวรวิหาร ไปวัดศรีอุบลรัตนาราม โดยใช้ถนนเขื่อนธานี ไปที่วัดเสียบ วัดใต้พระเจ้าใหญ่องค์ตั้ง วัดบูรพาราม โดยใช้ถนนพลแพน และถนนพลโล่รังฤทธิ์ และสุดท้ายที่วัดดอนธาตุ โดยใช้ถนนสาย 4005 และ 2222 ถือว่าเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เน้นกลุ่มท่องเที่ยวเส้นทางอาจาริยบูชา โดยมีหลวงปู่เสาร์ กนตสีโลเป็นหลัก เพราะเส้นทางนี้หลวงปู่เสาร์ กนตสีโล จะมีความโดดเด่นกว่าพระวิปัสสนาจารย์รูปอื่นๆ และหลวงปู่เสาร์ ถือว่าเป็นพระวิปัสสนาจารย์ที่มีบทบาทมากที่สุด ในอีสานตอนล่าง โดยเฉพาะจังหวัดอุบลราชธานีเส้นทางนี้ สามารถใช้เวลาภายใน 1 วัน หรือ 1 วัน 1 คืน ได้ เพราะเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวภายในจังหวัดอุบลราชธานี

จากผลการศึกษาทำให้พบว่า มีพระวิปัสสนาจารย์ในยุคแรกที่กระจายอยู่ในพื้นที่จำนวน 4 จังหวัด คือ อุบลราชธานี นครราชสีมา สุรินทร์ และบุรีรัมย์ จังหวัดอุบลราชธานี ถือได้ว่าเป็นจังหวัดที่ให้กำเนิดพระวิปัสสนาจารย์ และส่วนหนึ่งได้กระจายกันอยู่ในพื้นที่อีสานตอนล่าง ทำให้เกิดระบบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระวิปัสสนาจารย์ที่โดดเด่น

เด่นและเป็นที่ยอมรับในเชิงประจักษ์ในปัจจุบัน คือ วัดที่มีความเกี่ยวข้องกับพระวิปัสสนาจารย์ เจดีย์ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ อัฐิธาตุ พิพิธภัณฑน์ และหลักคำสอนหรือศาสนธรรมในมุมมองด้านการท่องเที่ยว สามารถจัดเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยอาศัยระบบภูมิทัศน์พระวิปัสสนาจารย์ จำนวน 3 เส้นทาง ประกอบด้วย 1) เส้นทางท่องเที่ยวภายในจังหวัด (อุบลฯ) และเส้นทางการท่องเที่ยวฯ เชื่อมโยง จำนวน 2 เส้นทาง

อภิปรายผล

การวิจัยนี้ใช้แนวคิดเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ จำนวน 3 แนวคิด ประกอบด้วย แนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และแนวคิดธรรมชาติปฏิบัติ พบว่า พื้นที่ภาคอีสานตอนล่าง จัดเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีความสำคัญด้านภูมิทัศน์มีพระวิปัสสนาจารย์ในยุคแรกเริ่มที่โดดเด่นจำนวน 6 รูป คือ พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พระอาจารย์สิงห์ ขันตยาคโม พระอาจารย์ดูลย์ อดุลโล พระอาจารย์พุด ฐานิโย พระอาจารย์สาม อภิภูจโน และพระอาจารย์จันทร์แรม เขมสิริ ซึ่งพระวิปัสสนาจารย์เหล่านี้ได้กระจายอยู่ในพื้นที่อีสานตอนล่าง ประกอบด้วย จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ แต่ไม่ปรากฏอยู่ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งระบบภูมิทัศน์ในระยะแรกมีความเกี่ยวข้องกับตัวบุคคลเป็นหลัก คือ พระวิปัสสนาจารย์ ในระยะต่อมาระบบภูมิทัศน์มีพัฒนาการมาเป็นรูปธรรม เช่น ศาสนสถาน ซึ่งในที่นี้คือวัด แต่ในช่วงหลังจากพระวิปัสสนาจารย์ได้มรณภาพไปแล้ว ปรากฏว่าภูมิทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับพระวิปัสสนาจารย์ได้มีรูปแบบที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งในส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งภูมิทัศน์ในช่วงหลังนี้จัดได้ว่าเป็นทรัพย์สินทางวัฒนธรรม ที่แสดงถึงการผสมผสานเชื่อมโยงระหว่างพระวิปัสสนาจารย์กับชุมชนและสังคม เช่น เจดีย์และพิพิธภัณฑน์ เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจโดยมนุษย์ ในความหมายของ Feilden และ Jokilehto (1993) ภูมิทัศน์วัฒนธรรม คือ งานของมนุษย์หรืองานที่รวมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ และเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์สุนทรียศาสตร์อีกด้วย ซึ่งผลจากการศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กับพระวิปัสสนาจารย์ในภาคอีสานตอนล่างที่มีความเหมือนกันคือ เจดีย์ พิพิธภัณฑน์ วัด และอัฐิธาตุของพระวิปัสสนาจารย์

สำหรับภูมิทัศน์วัฒนธรรมเหล่านี้ สามารถนำมาจัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงพุทธหรือการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณได้ เพราะในพื้นที่ทั้งหมดเกี่ยวข้องกับพระวิปัสสนาจารย์ เช่น วัด เจดีย์ พิพิธภัณฑน์ รวมทั้งหลักธรรมคำสอนของพระวิปัสสนาจารย์ทุกรูปในพื้นที่ เป็นต้น องค์การยูเนสโก (2005) ถือว่าเป็นทรัพย์สินทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงการผสมผสานเชื่อม

โยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ เป็นพัฒนาการของสังคมมนุษย์ และการตั้งถิ่นฐานผ่านกาลเวลาภายใต้อิทธิพลของข้อจำกัดทางกายภาพ และ/หรือเป็นสิ่งที่เห็นได้จากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และแรงขับเคลื่อนทางวัฒนธรรมเศรษฐกิจและสังคมที่สืบเนื่องกันมาสามารถนำมาบริหารจัดการในมิติการท่องเที่ยวเชิงพุทธได้ สำหรับผู้ปฏิบัติธรรมหรือต้องการพักผ่อนทางจิตวิญญาณ หรือทำกิจกรรมการปฏิบัติทางด้านจิตใจ ซึ่งมีเป้าหมายที่การพัฒนา การรักษา การฟื้นฟูร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณได้ เช่น ในพื้นที่วัดหนองป่าพง จะมีความชัดเจนในเรื่องการพัฒนาเชิงจิตวิญญาณ และนัยดังกล่าวสอดคล้องกับความหมาย ลักษณะและแนวทางการปฏิบัติของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ที่สุทธิชัย อากาศโร (2554: 66) ว่าเป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรม กล่าวคือ เป็นการศึกษาค้นคว้าความรู้จากสิ่งที่มองเห็นจากภายนอก ทั้งทางธรรมชาติและทางศิลปวัฒนธรรม แล้วมองสรรพสิ่งโดยเป็นองค์รวม ให้เกิดความเข้าใจในความหมายและซาบซึ้งถึงภายในอันเป็นนามธรรม และสามารถปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ อย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความดีงามต่อตนเองและผู้อื่นในลักษณะที่เกื้อกูลกัน กล่าวคือ เป็นการเยี่ยมเยือน ชื่นชม ชุมชน สังคม และวัฒนธรรมอย่างมีคุณค่าร่วมกัน โดยยึดหลักของศีล สมาธิ ปัญญา กล่าวคือ มีข้อปฏิบัติทางกาย วาจา ร่วมกัน ในทางที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และยึดมั่นในหลักการของความถูกต้อง และเป็นธรรม

ส่วนในพื้นที่อื่นที่มีความเกี่ยวข้องกับพระวิปัสสนาจารย์ จะมีความเหมาะสมกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เน้นวิธีการแบบบุญนิยม คือ การไหว้พระ สวดมนต์ ขอมพร หรือการปฏิบัติธรรมในช่วงเทศกาลที่สำคัญทางศาสนาหรือวันสำคัญของรัฐ เช่น วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ วันขึ้นปีใหม่ เป็นต้น แต่ถ้าวิเคราะห์ตามแนวคิดธรรมภาคปฏิบัติทั้งหมดจะยึดหลักสมถกรรมฐานเป็นตัวตั้ง โดยใช้แนวทางการภาวนาแบบ “พุทโธ” แต่ในส่วนของวัดหนองป่าพง ของหลวงพ่อบุชา สุภทโท ก็มีความแตกต่างออกไป ซึ่งจะเน้นในเรื่องของอานาปานสติเป็นหลัก แต่ทั้งหมดจะเห็นว่า ภูมิทัศน์พระวิปัสสนาจารย์ในอีสานตอนล่างมีความสำคัญและตั้งอยู่บนพื้นฐานของชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งมีความเป็นพลวัตสูงตามบริบททางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน

สำหรับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีความสัมพันธ์กับพระวิปัสสนาจารย์ในอีสานตอนล่าง จะเห็นว่า มีพื้นที่และเส้นทางที่มีความเชื่อมโยงกันไม่ห่างกันมากนัก เช่นในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี มีพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับพระวิปัสสนาจารย์ซึ่งมีระยะทางไม่ห่างกันมากนัก ส่วนมากพื้นที่เหล่านี้ตั้งอยู่ในอำเภอเมืองเป็นหลัก แต่มีพื้นที่นอกจากอำเภอเมือง คือ วัดดอนธาตุ ที่มีความสัมพันธ์กับพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล แต่ก็ไม่ได้ถือว่าอยู่ห่าง

มากนัก เพราะในปัจจุบันถือว่ามีความสะดวกในการเดินทางมาก โดยเฉพาะการใช้รถยนต์ส่วนตัว ส่วนเส้นทางเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดอื่นๆ ก็ถือว่ามีความสะดวกเพราะสามารถใช้เส้นทางหลักในการเดินทางได้ประมาณ 200 กิโลเมตรจากจังหวัดนครราชสีมาสู่จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งทรัพยากรทางศาสนาเหล่านี้จัดอยู่ในระบบภูมิทัศน์เดียวกันตามความหมายที่องค์การยูเนสโกได้กล่าวไว้แล้ว และเส้นทางการท่องเที่ยวนี้ถือว่าเป็นเส้นทางท่องเที่ยวระยะกลาง คือ ไม่นไกลมากนักสามารถท่องเที่ยวได้ภายในระยะเวลา 3 วัน 2 คืน หรือ 1 คืน 2 วันได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำผลการวิจัยนี้ไปจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงพุทธหรือการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณได้ โดยจัดทำแผนที่การท่องเที่ยวเชิงพุทธภายใต้ “กลุ่มท่องเที่ยวเส้นทางอาจารย์บูชา”

2. ข้อเสนอแนะในเชิงวิจัย

2.1 การวิจัยส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับพระวิปัสสนาจารย์จัดอยู่ในกลุ่ม “วัดป่า” แต่ปัจจุบันพบว่า วัดป่าในความหมายเดิม (วัดป่าคู่กับพระวิปัสสนาจารย์) ได้เปลี่ยนไป พบว่ามีการปฏิบัติเพียงเฉพาะเทศกาลและขาดความเข้มข้นเหมือนในอดีต ฉะนั้นผู้วิจัยจึงเสนอว่าควรมีการศึกษาเกี่ยวกับพลวัตวัดป่ากับการรักษาอัตลักษณ์ของตนเองในยุคปัจจุบัน/โลกาภิวัตน์

2.2 ควรมีการศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีความสัมพันธ์กับพระวิปัสสนาจารย์ในระดับประเทศ เพื่อจัดทำแผนที่และเส้นทางท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพราะในเชิงประวัติศาสตร์พระวิปัสสนาจารย์ในระดับท้องถิ่นหรือในระดับประเทศ พบว่า ทั้งหมดมีความสัมพันธ์กันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

2.3 จากการศึกษาเชิงพื้นที่พบว่า มีพระพุทธรูปสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์และเป็นที่ศรัทธาของทั้งคนไทยและลาว ซึ่งมีประวัติการเดินทางข้ามพรมแดนรัฐ แต่ยังสามารถคงไว้ซึ่งศรัทธา ประเด็นที่น่าสนใจคือ ในพื้นที่ประเทศไทยและลาวมีพระพุทธรูปข้ามแดนจำนวนหนึ่งที่ยังคงไว้ซึ่งตำนานและการรับรู้ของพุทธศาสนิกชนไทยและลาว ซึ่งอาจสะท้อนให้เห็นมิติความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งทางศาสนาและสังคมวัฒนธรรม แต่อาจมีข้อขัดแย้งในมิติทางประวัติศาสตร์และการเมือง ซึ่งผู้สนใจอาจนำประเด็น “พระพุทธรูปข้ามแดน” ไปศึกษาในมิติใดมิติหนึ่งก็ได้

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณการทำวิจัยจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปี พ.ศ. 2557

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว. (2558). แผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพของประเทศ พ.ศ. 2558-2560. [ออนไลน์]. ได้จาก: http://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7114. [สืบค้นเมื่อ วันที่ 23 ตุลาคม 2560].
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2558). นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว พ.ศ. 2558-2560. [ออนไลน์]. ได้จาก: http://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7114. [สืบค้นเมื่อ วันที่ 22 ตุลาคม 2560].
- ตำราราชานุกาพย์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2518). ตำรานานพุทธเจดีย์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: อรุณสภา.
- ธรรมปิฎก, พระ, (ป.อ. ปยุตโต). (2538). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธัมมโรภิกขุ. (2554). ธรรมประวัติหลวงปู่จาม มหาบุญญเฑียร ผู้มากมีบุญ. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- ธีระพงษ์ มีไธสง. (2556). ฮตสรง ภูมิปัญญาพื้นบ้านพิธีเถรภาภิษกพระสงฆ์ในภาคอีสาน. มหาสารคาม: ตักสิลาการพิมพ์.
- มาโนช พรหมปัญญา. (2556). แนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานี. [ออนไลน์]. ได้จาก: www.tourismtaat.siam.edu/images/magazine/m8b2/w4pdf. [สืบค้นเมื่อ วันที่ 23 ตุลาคม 2560].
- ราชบัณฑิต. (2542). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 23542. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์ จำกัด.
- สุทธิชัย อามาภิโร, พระมหา, (อบอุ้น). (2554). รูปแบบและเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย. [ออนไลน์]. ได้จาก: Library.nhrc.or.th/ulib/searching.php. [สืบค้นเมื่อ วันที่ 23 ตุลาคม 2560].
- Feilden, B. and Jokilehto J. (1993). **Management Guidelines for the World Cultural Heritage Sites**. Rome (Italy): ICCROM.
- UNESCO. (2005). **The World Heritage Convention**. [Online]. Available from: <http://whc.unesco.org/en/convention/>. [Accessed 23 October 2017].

รูปแบบและกระบวนการจัดสวัสดิการสังคมแบบมีส่วนร่วม พื้นที่ตำบลวังแสง อำเภอแกดำ และตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

A Participatory Model and Process for Social Welfare Services in Yang Noi Sub-district in Kosumpisai District, Maha Sarakham Province.

ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ* Tatchawat Laosuwan

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดสวัสดิการสังคมแบบมีส่วนร่วม พื้นที่ตำบลวังแสง อำเภอแกดำ และตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นตัวแทนคณะกรรมการบริหารกองทุน ตัวแทนสมาชิกกองทุน ตัวแทนผู้บริหารท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ของอบต. ตัวแทนผู้นำหมู่บ้าน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความจากปรากฏการณ์และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และสังเกต นำเสนอโดยการพรรณนาวิเคราะห์ พบว่า รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมที่สะท้อนการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นระบบ ในพื้นที่ตำบลวังแสง อำเภอแกดำ ได้แก่ กองบุญสังฆะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง ส่วนพื้นที่ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย ได้แก่ กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลยางน้อย ภายใต้รูปแบบดังกล่าวพบว่า มีกระบวนการจัดสวัสดิการสังคมแบบมีส่วนร่วม เริ่มจากชุมชนพื้นที่ตำบลวังแสง จำนวน 20 หมู่บ้านได้ร่วมกันคิดและตัดสินใจจัดตั้งกองทุนสังฆะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง โดยการประชุมปรึกษาหารือกันหลายครั้ง ก่อนตัดสินใจ จากนั้นได้ร่วมกันบริหารจัดการกองบุญที่จัดตั้งขึ้นในรูปคณะกรรมการ ร่วมกันสร้างสวัสดิการชุมชนมากถึง 16 ประเภท คนในชุมชนได้ร่วมรับผลประโยชน์โดยตรง และร่วมติดตามประเมินผลผ่านเวทีประชุมคณะกรรมการและเวทีประชุมสมาชิกประจำปี ส่วนพื้นที่ตำบลยางน้อย คนในชุมชนได้ประชุมหารือร่วมกันเพื่อจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลยางน้อย โดยการสนับสนุนของผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จากนั้นได้ร่วมกันบริหารจัดการผ่านคณะกรรมการกองทุน ร่วมกันสร้างสวัสดิการชุมชน 10 ประเภท ครอบคลุมทุกกลุ่มวัย ทำให้สมาชิกมีระบบสวัสดิการชุมชน และร่วมกันติดตามประเมินผลผ่านเวทีการประชุม

คำสำคัญ: รูปแบบ, กระบวนการ, สวัสดิการสังคมแบบมีส่วนร่วม

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

* Lecturer, Faculty of Education, Rajabhat Maha Sarakham University.

Abstract

The purposes of the qualitative research were to study a participatory model and process for social welfare services, to investigate factors in supporting the model and process, to assess results of the implementation of the model and process and to propose the appropriate participatory model and process of social welfare services for all stakeholders in Wang Saeng Sub-district, Kaedam District and Yang Noi Sub-district in Kosumphisai District, Maha Sarakham Province. The key informants were members of fund executive council, members of fund council, local executives, officers of the sub-district administrative organizations, village headmen, and members of social welfare networks. The instrument was an interview form and an observation form. The descriptive analysis was employed for the study. Results of the research were as follows: The study showed that community welfare fund was established in Wang Saeng Sub-district in 2005, and the community welfare fund was established in Yang Noi Sub-district in 2011. The community welfare fund was managed by the community fund council consisting of representatives of the villages in Wang Saeng Sub-district and Yang Noi Sub-district. The administrative structure was divided into clear affairs and responsibilities of the administrative members. The fund was collected from members of the community fund, financial support from the sub-district administrative organizations, and the government. The community welfare services were provided to all people in the community. The community welfare fund was managed and controlled by the community fund council. The meeting was held yearly for the final report of the community fund management.

Four key Factors in supporting the participatory model and process of the social welfare services consisted of 1) public policy for decentralization, 2) support of local executives and public participation, 3) social capital of communities for community fund management, and sense of belonging of people in communities.

Keywords: *Participatory Model, Process, Social Welfare Services*

บทนำ

สืบเนื่องมาจากประเทศไทยมีรากฐานโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นแบบเครือญาติมาช้านาน จะเห็นได้จากในอดีตวิถีชีวิตของคนสัมพันธ์กับชุมชน และอยู่ร่วมกับธรรมชาติ มีการดูแลช่วยเหลือเกื้อกูลกันตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการจัจัดสวัสดิการสังคมในมิติกว้างโดยชุมชนมีส่วนร่วมมาอย่างยาวนาน ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาประเทศตามแนวทางระบบทุนนิยมตะวันตก และรัฐได้เข้ามามีบทบาทหลักในการจัดสวัสดิการสังคมให้กับประชาชน มิติของการจัดสวัสดิการสังคมจึงถูกบีบให้แคบลง โดยในยุคแรกๆ สวัสดิการสังคมภาครัฐมุ่งตอบสนองแรงงานในระบบทุนนิยมเป็นหลัก ต่อมาการจัดสวัสดิการสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงไป เมื่อรัฐได้จัดสวัสดิการสังคมโดยยึดองค์ประกอบของสวัสดิการสังคมในลักษณะกว้าง 7 ด้าน ได้แก่ การศึกษา (Education) สุขภาพอนามัย (Health) ที่อยู่อาศัย (Housing) การมีงานทำและการมีรายได้ (Employment and Income Maintenance) นันทนาการ (Recreating) กระบวนการยุติธรรม (Social Justice) และบริการสังคม (Social Service/Human Service) (ระพีพรรณ คำหอม. 2557: 14 และคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ 2550 อ้างถึงใน พงษ์เทพ สันติกุล. 2556: 45) และองค์ประกอบที่มีลักษณะเจาะจง มีขอบเขตครอบคลุมการบริการทั้ง 3 ด้านเป็นหลัก ได้แก่ การประกันสังคม (Social Insurance) การสงเคราะห์ (Social Assistance) และการบริการสังคม (Social Service) (ระพีพรรณ คำหอม. 2557: 17) ทำให้หน่วยงานภาครัฐหลายๆ หน่วยงานได้เข้ามารับผิดชอบตามภารกิจที่กฎหมายกำหนด เช่น ด้านบริการสังคม เดิมเป็นภารกิจของกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย ต่อมาได้โอนย้ายเป็นภารกิจของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ด้านการมีงานทำและมีรายได้ เป็นภารกิจของกระทรวงแรงงาน ด้านการศึกษา เป็นภารกิจของกระทรวงศึกษาธิการ ด้านสาธารณสุข เป็นภารกิจของกระทรวงสาธารณสุข เป็นต้น เพราะถือว่าเป็นสวัสดิการพื้นฐานที่รัฐต้องจัดให้กับประชาชน

อย่างไรก็ตาม การจัดสวัสดิการสังคมภายใต้องค์ประกอบแบบกว้างทั้ง 7 ด้านและแบบเจาะจงทั้ง 3 ด้านที่รัฐเป็นศูนย์กลางเริ่มเปลี่ยนแปลงมากขึ้น โดยเฉพาะหลังเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ ปี 2540 เป็นต้นมา ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจหลายกลุ่มที่ทำงานในภาคธุรกิจอุตสาหกรรม ต้องออกจากงานและต้องเดินทางกลับภูมิลำเนาของตนเอง ชุมชนได้กลายเป็นพื้นที่รองรับกลุ่มคนเหล่านี้ ในขณะที่ภาครัฐเองก็ได้หันมาให้ความสนใจกับการลงทุนทางสังคม โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดสวัสดิการช่วยเหลือดูแลกันเอง และกลายเป็นที่มาของการเกิดระบบสวัสดิการชุมชนขึ้นในหลายๆ พื้นที่ของประเทศไทย ประกอบกับภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้

กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติขึ้นตอนการจัดแผนและกระจาย
สู่ท้องถิ่น พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติการบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 กฎหมาย
ได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรนิติบุคคล และมีอำนาจหน้าที่ดูแลบำบัด
ทุกข์และบำรุงสุขให้กับคนในท้องถิ่น โดยกฎหมายกำหนดให้ภารกิจการพัฒนาคุณภาพชีวิต
ของเด็ก เยาวชน สตรี คนพิการ ผู้สูงอายุ ผู้ติดเชื้อเอชไอวีและผู้ป่วยเอดส์ และผู้ด้อยโอกาส
ถือเป็นภารกิจหนึ่งที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องดำเนินการเพื่อตอบสนองกับนโยบาย
ของรัฐและความต้องการของคนในท้องถิ่น ระยะแรกของการถ่ายโอนภารกิจจากส่วนกลาง
ไปให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดสวัสดิการท้องถิ่นมีฐานคิดสำคัญ คือ การส่งเสริม
การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นต่อการค้นหาปัญหาและความต้องการร่วมกันในชุมชนโดย
ผ่านเวทีประชาคม รวมทั้งจัดลำดับความสำคัญของโครงการ แผนงานและโครงการต้อง
ผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการสภาท้องถิ่นก่อน หลังจากนั้นจะมีการบรรจุแผนงาน
และโครงการที่ผ่านประชาคมแล้วมาจัดทำเป็นแผนพัฒนา 3 ปี (ระพีพรรณ คำหอม. 2557:
282-283)

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัด
สวัสดิการสังคมให้กับประชาชนในท้องถิ่น แต่ด้วยศักยภาพและขีดความสามารถหรือความ
พร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีขนาดต่างกันและมีไม่เท่ากัน ทำให้ไม่สามารถจัด
สวัสดิการได้อย่างทั่วถึงและครบถ้วนทุกด้านตามที่กฎหมายกำหนดได้ ข้อเท็จจริงที่ปรากฏ
ให้เห็นค่อนข้างชัดเจนก็คือว่า สวัสดิการสังคมที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนมากทำได้
ค่อนข้างดี คือ การจ่ายเบี้ยยังชีพให้กับผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ติดเชื้อเอดส์เท่านั้น
เนื่องจากมีงบประมาณจากรัฐส่วนกลางและงบประมาณที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดตั้ง
ไว้ ในขณะที่สวัสดิการด้านอื่นๆ แม้จะมีการดำเนินได้บ้างแต่ก็มีค่อนข้างน้อย จึงทำให้
สวัสดิการสังคมภาครัฐที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลักในการจัดบริการ
ให้กับประชาชนในท้องถิ่น ยังไม่เพียงพอกับปริมาณความต้องการที่เพิ่มขึ้นได้ จากสภาพ
ปัญหาดังกล่าวนี้นักวิชาการจึงได้กำหนดนโยบายจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนที่มุ่งให้ประชาชน
ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรสวัสดิการชุมชนระดับตำบลขึ้นในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ โดย
มุ่งหวังให้ประชาชนในพื้นที่ของตำบลแต่ละแห่งร่วมกันจัดตั้ง โดยรัฐส่วนกลางและท้องถิ่น
เป็นผู้ให้การสนับสนุน จึงเรียกนโยบายนี้ว่า “นโยบายสวัสดิการสามขา” และผลจากนโยบาย
ดังกล่าวนี้ได้เกิดกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบลขึ้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งรวมถึงการจัด
ตั้งกองทุนสุขภาพสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง อำเภอแกดำ และกองทุนสวัสดิการชุมชน
ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ถึงแม้จะมีการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดสวัสดิการสังคมให้กับประชาชนในท้องถิ่น แต่ด้วยศักยภาพและขีดความสามารถหรือความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีขนาดต่างกัน และมีไม่เท่ากัน ทำให้ไม่สามารถจัดสวัสดิการได้อย่างทั่วถึงและครบถ้วนทุกด้านตามที่กฎหมายกำหนดได้ ข้อเท็จจริงที่ปรากฏให้เห็นค่อนข้างชัดเจน ก็คือว่า สวัสดิการสังคมที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนมากทำได้ค่อนข้างดี คือการจ่ายเบี้ยยังชีพให้กับผู้สูงอายุ คนพิการและผู้ติดเชื้อเอชไอวีเท่านั้น เนื่องจากมีงบประมาณจากรัฐส่วนกลางและงบประมาณที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดตั้งไว้ ในขณะที่สวัสดิการด้านอื่นๆ แม้จะมีการดำเนินได้บ้าง แต่ก็มีค่อนข้างน้อย จึงทำให้สวัสดิการสังคมภาครัฐที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลักในการจัดบริการให้กับประชาชนในท้องถิ่นยังไม่เพียงพอกับปริมาณความต้องการที่เพิ่มขึ้นได้ จากสภาพปัญหาดังกล่าวนี้ รัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนที่มุ่งให้ประชาชนร่วมกันจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรสวัสดิการชุมชนระดับตำบลขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยมุ่งหวังให้ประชาชนในพื้นที่ของตำบลแต่ละแห่งร่วมกันจัดตั้ง โดยรัฐส่วนกลางและท้องถิ่นเป็นผู้ให้การสนับสนุน จึงเรียกนโยบายนี้ว่า “นโยบายสวัสดิการสามขา” และผลจากนโยบายดังกล่าวนี้ได้เกิดกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบลขึ้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งรวมถึงการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง อำเภอแกดำ และกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง อำเภอแกดำ จัดตั้งขึ้นในปี 2548 โดยได้แนวคิดมาจากสถาบันองค์กรชุมชน หรือ พอช. จากนั้นแกนนำได้ร่วมคิด ตัดสินใจศึกษาดูงาน ก่อนที่จะร่วมกันตัดสินใจจัดตั้งอย่างเป็นทางการ มีการบริหารจัดการกองทุน ในรูปคณะกรรมการบริหารกองทุน ที่เป็นตัวแทนสมาชิกในแต่ละหมู่บ้าน มีองค์การบริหารส่วนตำบลวังแสง พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดมหาสารคามให้การสนับสนุนตามบทบาทหน้าที่ ปัจจุบันกองทุนนี้มีสมาชิกทั้งหมด 1,971 คน สามารถจัดสวัสดิการทั้งหมด 16 ประเภท (ข้อมูล ณ สิ้นเดือนมีนาคม 2558) ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่มวัยในพื้นที่ มีการเชื่อมโยงการทำงานกับกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับพื้นที่ตำบลวังแสง และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ทั้งภาครัฐ ภาคประชาสังคม และสถานศึกษาของจังหวัดมหาสารคาม ที่ผ่านมาเป็นกองทุนที่เคยได้รับรางวัลกองทุนดีเด่นในปี 2550 และเป็นกองทุนต้นแบบของจังหวัดมหาสารคาม

ส่วนกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย มีลักษณะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ได้แนวคิดจาก พอช. และแกนนำได้ร่วมกันผลัดกัน แต่จุดต่างคือใช้เวลาค่อนข้างนานก่อนจะจัดตั้งได้อย่างเป็นทางการ ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนในพื้นที่ไม่แน่ใจว่าจะ

ทำได้ เพราะเคยมีประสบการณ์เข้าร่วมกลุ่มในลักษณะเดียวกันแล้วล้มเหลว แต่ด้วยความตั้งใจจริงของผู้บริหารท้องถิ่นคนปัจจุบันร่วมกับผู้นำคนอื่น ๆ ช่วยกันผลักดันจึงจัดตั้งได้สำเร็จและมีแนวโน้มเติบโตขึ้นเรื่อยๆ ปัจจุบันกองทุนยมีสมาชิกทั้งหมด 1,998 คน สามารถจัดสวัสดิการทั้งหมด 10 ประเภท (ข้อมูล ณ สิ้นเดือนเมษายน 2558) สามารถจัดสวัสดิการของกองทุนให้กับคนทุกกลุ่มวัยในพื้นที่ มีการเชื่อมโยงการทำงานกับกองทุนอื่นๆ ในพื้นที่ เช่น กองทุนหลักประกันสุขภาพระดับพื้นที่ตำบลอย่างน้อย รวมทั้งเชื่อมโยงการทำงานกับศูนย์เรียนรู้ในชุมชนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาคนพิการ ชมรมผู้สูงอายุ และชมรมผู้พิการของตำบลอย่างน้อย ทำให้เกิดสวัสดิการหลากหลายเพิ่มมากขึ้น

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่า การจัดสวัสดิการสังคมแบบมีส่วนร่วมผ่านกองทุนสังคมจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง อำเภอแกลง และผ่านกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลอย่างน้อยที่กล่าวมาแล้วข้างต้น มีรูปแบบและกระบวนการจัดการอย่างไร ซึ่งเหตุผลสำคัญในการศึกษาเฉพาะพื้นที่ทั้งสองแห่งที่ต่างจากพื้นที่อื่นๆ คือ เป็นพื้นที่ที่มีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนในระดับตำบลแล้ว สามารถขับเคลื่อนโครงการหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการสวัสดิการสังคมได้หลากหลายรูปแบบ ครอบคลุมคนทุกกลุ่มวัย ที่สำคัญพื้นที่ตำบลวังแสงยังได้รับการยอมรับจากหน่วยงานราชการ กำหนดให้เป็นพื้นที่ต้นแบบในด้านการจัดสวัสดิการชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ส่วนพื้นที่ตำบลอย่างน้อยได้รับการยอมรับจากหน่วยงานราชการระดับจังหวัด เลือกเป็นพื้นที่นำร่องในการดำเนินการด้านกองทุนสวัสดิการชุมชนที่มีผลการดำเนินงานประสบความสำเร็จในระดับที่พอใจ ทั้งนี้ ผลการวิจัยที่ได้จะนำไปใช้ประโยชน์ในการขับเคลื่อนสวัสดิการสังคมให้มีประสิทธิภาพและเป็นต้นแบบในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ตำบลวังแสง อำเภอแกลง และตำบลอย่างน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษากระบวนการจัดสวัสดิการสังคมแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ตำบลวังแสง อำเภอแกลง และตำบลอย่างน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ขอบเขตการวิจัย

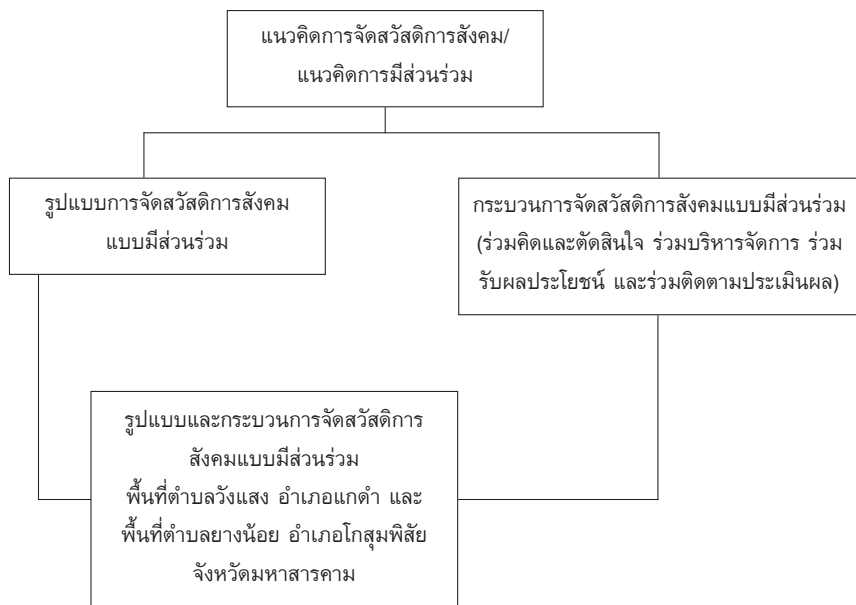
การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบมีส่วนร่วมผ่านกองทุนสังคมจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง และกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลอย่างน้อย เนื่องจากเป็นองค์กรสวัสดิการชุมชน และมุ่งศึกษากระบวนการจัดสวัสดิการสังคมที่สะท้อนการมีส่วนร่วม

ร่วมของชุมชน ในขั้นตอนต่างๆ ได้แก่ ขั้นตอนการร่วมคิดและตัดสินใจ ขั้นตอนการร่วมบริหารจัดการ ขั้นตอนการร่วมรับผลประโยชน์ และขั้นตอนการร่วมติดตามประเมินผล

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดสวัสดิการสังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นแนวคิด ความหมาย ความสำคัญ รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมประเภทต่างๆ ที่มีการจัด รวมทั้งองค์กรที่ทำหน้าที่ในการจัดสวัสดิการสังคม การทบทวนแนวคิดการจัดสวัสดิการท้องถิ่น และสวัสดิการชุมชน ทำให้เห็นว่า สวัสดิการสังคมที่ท้องถิ่นดำเนินการและชุมชนดำเนินการ ถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดสวัสดิการในสังคมไทย เพียงแต่แนวคิดการจัดสวัสดิการชุมชน มีหลักการพื้นฐานแนวคิดที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นหลัก เมื่อเป็นดังนั้น การวิจัยในครั้งนี้จึงมีการทบทวนแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งในเชิงแนวคิด และหลักการ จากการทบทวนทำให้ผู้วิจัยได้แนวทางการศึกษาว่า ถ้าศึกษาการมีส่วนร่วม จะต้องเข้าใจรูปแบบ ลักษณะ และกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียว่ามีรูปแบบ ลักษณะ และขั้นตอนอย่างไรบ้าง นอกจากนี้แนวคิดการมีส่วนร่วมยังสะท้อนให้เห็นความสำคัญของการเข้าร่วม และประโยชน์จากการเข้าร่วมในแต่ละขั้นตอนอีกด้วย ในขณะที่การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ผู้วิจัยได้แนวทางการศึกษาในภาพรวมทั้งหมดที่ผู้อื่นเคยศึกษาและค้นพบมาก่อนได้เป็นอย่างดี

โดยรวมแล้ว การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นแนวทางการศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการสวัสดิการสังคมแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ ตำบลวังแสง อำเภอแกดำ และตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย ในประเด็นของรูปแบบ และกระบวนการจัดสวัสดิการสังคมแบบมีส่วนร่วม ดังกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้

❖ ภาพที่ 1: กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรเป้าหมายแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ได้แก่ คณะกรรมการและสมาชิกกองทุนสวัสดิการตำบลวังแสง จำนวน 15 คน คณะกรรมการและสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลยางน้อย จำนวน 13 คน 2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้รู้ ได้แก่ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลวังแสง พนักงานส่วนตำบลวังแสง และผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลวังแสง จำนวน 10 คน นายกองค้การบริหารส่วนตำบลยางน้อย พนักงานส่วนตำบลยางน้อย และผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลยางน้อย จำนวน 11 คน ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือหลักในการวิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบสังเกตเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลมาจากสองแหล่ง คือ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารรายงานการประชุมคณะกรรมการและสมาชิก รายงานสถานะกองทุนชุมชนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ และข้อมูลภาคสนามโดยลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม ใช้วิธีทำหนังสือขออนุญาตเข้าศึกษาและสัมภาษณ์ ขณะสัมภาษณ์ถ้ามีการบันทึกเสียงและบันทึกภาพ ผู้วิจัยจะขออนุญาตก่อนเสมอ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความปรากฏการณ์ ข้อมูลการสัมภาษณ์นำเสนอในลักษณะการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบมีส่วนร่วม พื้นที่ตำบลวังแสง อำเภอแกดำ และตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

จากการศึกษารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมที่สะท้อนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงและเป็นระบบที่ชัดเจน พื้นที่ตำบลวังแสง อำเภอแกดำ พบว่า ชุมชน 20 หมู่บ้านได้ร่วมกันจัดสวัสดิการผ่านกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง ที่ร่วมกันจัดตั้งมาตั้งแต่ปี 2548 จนถึงปัจจุบัน จุดเริ่มต้นที่สำคัญเกิดจากนายสมนึก ไชยสงค์ นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลวังแสงในขณะนั้น ได้รับเชิญจากสถาบันองค์กรพัฒนาเอกชน หรือ พอช. ให้เข้าร่วมรับทราบแนวทางการดำเนินงานพัฒนาของ พอช. ที่ต้องทำงานประสานกับท้องถิ่น เช่น การทำแผนทำชุมชน สวัสดิการชุมชน การรับรองสถานภาพชุมชน เป็นต้น หลังการเข้าร่วมรับทราบแนวทางดังกล่าว เกิดความสนใจและต้องการจัดทำสวัสดิการชุมชนในพื้นที่ตำบลวังแสง เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องที่ดีที่จะทำให้ชาวบ้านในตำบลมีสวัสดิการอย่างทั่วถึง จึงได้นำแนวคิดดังกล่าวนั้นไปแจ้งให้ผู้นำคนอื่นๆ ในตำบลได้รับทราบ ปรากฏว่าผู้นำส่วนใหญ่ก็เห็นด้วยกับแนวคิดดังกล่าว จึงได้ร่วมกันจัดเวทีสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องสวัสดิการชุมชน เชิญผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลวังแสงเข้าร่วม และเชิญเจ้าหน้าที่จาก พอช. มาให้ความรู้และแลกเปลี่ยนกับผู้นำในเรื่องการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนวันละบาท จากนั้นได้มีการศึกษาดูงานพื้นที่อื่นที่เคยทำและประสบความสำเร็จ มาเป็นแนวทางในการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนขึ้น โดยผ่านการประชุมคณะทำงานหลายครั้ง และมีการขยายแนวคิดสู่ชุมชนผ่านคณะทำงานที่เป็นแกนนำในหมู่บ้านทั้ง 20 หมู่บ้าน และตัดสินใจร่วมกันจัดตั้งอย่างเป็นทางการในเดือนตุลาคม ปี 2548

ภายหลังการจัดตั้งเสร็จ ได้เปิดรับสมาชิกชุดแรก จำนวน 251 คน และได้นำเอาระเบียบกองทุนสวัสดิการชาวบ้านของตำบลเป็ยน้อยที่เคยศึกษาดูงานมาปรับใช้ในการบริหารจัดการ เมื่อมีสมาชิกชุดแรกที่สมัครจึงได้จัดให้มีการประชุมสมาชิกเพื่อคัดเลือกคณะกรรมการบริหารกองทุนฯ เพื่อทำหน้าที่บริหารอย่างเป็นทางการ จึงได้กรรมการชุดแรกจำนวน 26 คน ซึ่งคัดเลือกมาจากตัวแทนของแต่ละหมู่บ้าน และมีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในระเบียบข้อบังคับของกองทุนฯ คณะกรรมการที่ได้รับคัดเลือกจะมีการประชุมร่วมกันทุกวันที่ 15 ของเดือน เพื่อปรึกษาหารือเกี่ยวกับกิจการของกองทุน และจัดให้มีการประชุมใหญ่ประจำปี ปีละหนึ่งครั้งในเดือนมีนาคม เพื่อรายงานผลการดำเนินงานให้สมาชิกกองทุน และหากมีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับกิจการของกองทุน รวมถึงการคัดเลือกคณะกรรมการในกรณีที่ครบวาระหรือมีกรรมการพ้นจากตำแหน่ง เป็นต้น

จากการบริหารจัดการกองทุนของคณะกรรมการและสมาชิก โดยการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนหรือ พอช. พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดมหาสารคาม และองค์การบริหารส่วนตำบลวังแสง ได้นำมาสู่การจัดสวัสดิการสังคมหลากหลายรูปแบบ โดยช่วงก่อตั้งปีแรก พ.ศ. 2548-ประมาณปลายปี 2550 กองบุญสังจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง กำหนดจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก มี 9 ประเภท ต่อมาในปี พ.ศ. 2551 ได้ปรับปรุงระเบียบข้อบังคับของกองทุนสังจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง พ.ศ. 2551 โดยมีการปรับปรุงประเภทสวัสดิการจาก 9 ประเภท เป็น 16 ประเภท ประกอบด้วย (1) สวัสดิการการเกิด เป็นสวัสดิการที่กองทุนสังจะจัดให้กับสมาชิกที่คลอดบุตรใหม่ เป็นเงินขวัญถุงต้อนรับสมาชิกใหม่ (2) สวัสดิการการเจ็บป่วย เป็นสวัสดิการช่วยแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในการนอนโรงพยาบาล (3) สวัสดิการผู้สูงอายุ เป็นสวัสดิการที่จัดให้กับสมาชิกที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป (4) สวัสดิการตาย เป็นสวัสดิการที่ช่วยสมทบค่าทำศพแก่สมาชิกที่เสียชีวิต (5) สวัสดิการการศึกษา เป็นสวัสดิการที่กองทุนสังจะจัดให้กับสมาชิกในทางการศึกษา โดยแบ่งเป็นทุนการศึกษาแก่บุตรหลานของสมาชิกที่ยากจน ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนและเยาวชนระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษา และทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา (6) สวัสดิการเงินกู้ เป็นสวัสดิการเงินกู้ให้แก่สมาชิก โดยแยกเป็น เงินกู้ยืมเพื่อประกอบอาชีพ เงินกู้ยืมเพื่อเปลี่ยนสัญญาประจำปีของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และเงินกู้กรณีเสียชีวิต (7) สวัสดิการผู้ด้อยโอกาส ผู้ยากไร้ เป็นสวัสดิการที่กองทุนสังจะจัดให้กับคนยากจน ไร้ที่พึ่งขาดคนดูแล เพื่อช่วยเหลือดูแลคนในตำบลนอกเหนือจากสมาชิก (8) สวัสดิการช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติและสาธารณภัยพิบัติต่างๆ เช่น ไฟไหม้บ้าน น้ำท่วม พายุพัดบ้านพัง (9) สวัสดิการช่วยเหลือกรณีประสบอุบัติเหตุที่รุนแรง เช่น ฟ้าผ่า รถชน จนทำให้ถึงแก่ความตายหรือทุพพลภาพ (10) สวัสดิการสาธารณประโยชน์ เป็นสวัสดิการสนับสนุนการพัฒนาสาธารณประโยชน์ในตำบล (11) สวัสดิการด้านการสนับสนุนประเพณีวัฒนธรรม (12) สวัสดิการส่งเสริมสุขภาพ ส่งเสริมการรักษาโดยหมอพื้นบ้านในตำบล (13) สวัสดิการส่งเสริมการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (14) สวัสดิการด้านทำนุบำรุงศาสนา (15) สวัสดิการด้านวิสาหกิจชุมชน เป็นสวัสดิการที่กองทุนจัดไว้เมื่อเงินออมของกองทุนมีมากกว่า 2,000,000 บาทขึ้นไป และ (16) สวัสดิการคนทำงาน เป็นสวัสดิการที่จัดให้กับคณะกรรมการกองทุนสังจะ เพื่อเป็นขวัญกำลังใจในการทำงาน

ส่วนพื้นที่ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย ชุมชน 14 หมู่บ้านได้ร่วมกันจัดสวัสดิการสังคมในรูปแบบกองทุนสวัสดิการชุมชน เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 จนถึงปัจจุบัน จุดเริ่มต้นที่สำคัญเกิดจากนายชูศักดิ์ หล่มศรี นายกองการบริหารส่วนตำบลยางน้อยคนปัจจุบัน มีความต้องการอยากจัดตั้งกองทุนดังกล่าวขึ้นในพื้นที่ตำบลยางน้อย จึงจัดทำ

หนังสือและเอกสารประชาสัมพันธ์การจัดตั้งกองทุนสัจจะวันละบาทให้ผู้นำหมู่บ้านและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อประชาสัมพันธ์ให้กับคนในชุมชนได้สมัครเป็นสมาชิก แต่เนื่องจากผู้นำและชาวบ้านบางส่วนยังไม่เข้าใจเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชนและไม่มั่นใจในการทำงานของกองทุน โดยเฉพาะความยั่งยืนของกองทุน และชาวบ้านบางส่วนเคยมีประสบการณ์เข้าร่วมกองทุนสวัสดิการที่จัดตั้งโดยเอกชนในหมู่บ้านซึ่งเคยล้มเหลวมาก่อน จึงไม่กล้าสมัครเข้าเป็นสมาชิก และมีการแสดงความคิดเห็นไปต่างๆ นานา โดยเฉพาะความคิดเห็นที่ไม่เชื่อมั่นว่ากองทุนจะจัดสวัสดิการได้จริง แต่ผู้บริหารท้องถิ่นและผู้นำชุมชนก็ไม่ย่อท้อ เร่งประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจในการจัดตั้งกองทุนและการรับสมาชิกกองทุน โดยผ่านเวทีประชาคมหมู่บ้านบ้าง ผ่านเสียงตามสายบ้าง รวมทั้งการแจ้งในการประชุมหมู่บ้านและในงานประเพณีต่างๆ จวบจนกระทั่งปี 2554 จึงได้มีการจัดตั้งกองทุนสัจจะวันละบาทของตำบลยางน้อยอย่างเป็นทางการ โดยมติสภาองค์การบริหารส่วนตำบลยางน้อย มีสมาชิกเริ่มต้นจำนวน 14 คน ซึ่งสมาชิกที่สมัครทั้งหมดเป็นผู้บริหารท้องถิ่นและผู้นำชุมชน เนื่องจากนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในฐานะผู้ผลักดันการจัดตั้งมองว่า ผู้นำต้องทำให้ชาวบ้านเห็นและเชื่อมั่นก่อน จึงขอร้องผู้นำเป็นผู้สมัครสมาชิกให้เป็นอย่างก่อน หลังจากนั้นชาวบ้านก็เริ่มทยอยมาสมัครเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้น กองทุนฯได้มีการจัดตั้งคณะทำงานชุดแรก มีนายอำนาจ บุตรแสนโคตร กำนันตำบลยางน้อยในขณะนั้น เป็นประธาน มีคณะทำงานอื่นซึ่งเป็นตัวแทนจากหมู่บ้าน โดยการคัดเลือกจากสมาชิก มีนายชูศักดิ์ หล่มศรี นายองค์การบริหารส่วนตำบลยางน้อย ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลยางน้อย นักพัฒนาชุมชน และผู้ช่วยนักพัฒนาชุมชนเป็นที่ปรึกษา และคอยให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ และในช่วงเริ่มต้นของปีแรกสมาชิกที่สมัครมีจำนวน 400 กว่าคน คณะทำงานจึงได้กำหนดให้มีตัวแทนแต่ละหมู่บ้านจัดเก็บเงินออมวันละบาทเป็นรายงวดทุก 6 เดือน ทำให้กองทุนฯมีเงินออมจำนวนหนึ่ง และองค์การบริหารส่วนตำบลยางน้อยได้อนุมัติเงินสนับสนุนกองทุนฯ จำนวน 50,000 บาท

การบริหารกองทุนช่วงแรกคณะทำงานได้ศึกษาดูงานกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลกกแดง อำเภอนิคมคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร ทำให้คณะทำงานได้ประสบการณ์จริงในการนำไปปรับใช้กับการบริหารกองทุนฯ โดยเฉพาะระเบียบข้อบังคับกองทุนสวัสดิการชุมชนเมื่อมีระเบียบข้อบังคับและมีสมาชิกสมัครอย่างชัดเจน จึงได้จัดประชุมใหญ่สมาชิกสามัญประจำปีขึ้นเป็นครั้งแรกในวันที่ 19 ตุลาคม 2555 และคัดเลือกตัวแทนหมู่บ้านๆ ละ 1 คน เป็นกรรมการ รวมแล้ว 14 คน มีนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล หัวหน้าส่วนสวัสดิการสังคมขององค์การบริหารส่วนตำบลยางน้อย เป็นที่ปรึกษา

ต่อมาคณะกรรมการที่ได้รับคัดเลือกได้คัดเลือกประธาน รองประธาน และ เลขานุการเรียบร้อยแล้ว ได้มีการประชาสัมพันธ์การรับสมาชิกเพิ่มเติมและเริ่มจัดสวัสดิการ ให้กับสมาชิก ทำให้ชาวบ้านเกิดความมั่นใจและมาสมัครสมาชิกเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ สำหรับการเก็บเงินออมจากสมาชิก เดิมเก็บเป็นรายงวด 6 เดือนครั้ง เปลี่ยนมาเก็บเป็นรายเดือน องค์การบริหารส่วนตำบลได้อนุมัติงบประมาณสนับสนุนเพิ่มอีก 100,000 บาท รวมทั้ง อนุมัติให้เจ้าหน้าที่การเงินและเจ้าหน้าที่พัสดุเข้ามาช่วยกองทุนในการดูแลระบบบัญชี กองทุนให้ทันสมัย และตั้งแต่นั้นมากองทุนฯได้จัดสวัสดิการสังคมให้กับสมาชิกในรูปแบบ ต่างๆ 10 ประเภท ได้แก่ (1) สวัสดิการกรณีสมาชิกคลอดบุตร เป็นสวัสดิการที่จัดให้กับ สมาชิกกองทุนที่คลอดบุตร โดยบุตรจะได้รับค่าทำขวัญคนละ 500 บาท (2) สวัสดิการเจ็บ ป่วย เป็นสวัสดิการที่จัดให้สำหรับสมาชิกที่เจ็บป่วยนอนโรงพยาบาล (3) สวัสดิการตาย เป็นสวัสดิการที่จัดให้กรณีสมาชิกเสียชีวิต จะได้รับเงินสวัสดิการฌาปนกิจสงเคราะห์ (4) สวัสดิการชราภาพ เป็นสวัสดิการที่กองทุนจัดให้แก่สมาชิกที่มีอายุครบ 60 ปี โดยจ่ายเป็น เบี้ยยังชีพเป็นรายปี (5) สวัสดิการทุนการศึกษา เป็นสวัสดิการที่กองทุนจัดให้แก่สมาชิกที่ มีอายุตั้งแต่ 6-18 ปี และกำลังศึกษาอยู่ (6) สวัสดิการเพื่อนช่วยเพื่อน เป็นสวัสดิการที่ กองทุนจัดให้แก่สมาชิกผู้มียรายได้น้อย ยากจนไร้ที่พึ่ง (7) สวัสดิการช่วยเหลือสมาชิกที่ไม่มี ความมั่นคงในชีวิต เป็นสวัสดิการที่กองทุนจัดให้เพื่อช่วยเหลือสมาชิกที่มีความเป็นอยู่ ลำบาก ไม่มีความมั่นคงในชีวิต (8) สวัสดิการกรณีสมาชิกผู้ประสบภัยพิบัติ เป็นสวัสดิการ ที่กองทุนจัดขึ้นสำหรับสมาชิกที่ประสบภัยพิบัติ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย वादภัย ภัยฟ้าผ่า (9) สวัสดิการการแต่งงาน เป็นสวัสดิการที่กองทุนจัดให้แก่สมาชิกที่แต่งงานเป็นครั้งแรก และเป็น การแต่งงานตามประเพณีนิยม (10) สวัสดิการคนทำงาน เป็นสวัสดิการเพื่อเป็นขวัญกำลังใจให้กับคณะกรรมการบริหารกองทุน

2. กระบวนการจัดสวัสดิการสังคมแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ตำบลวังแสง อำเภอแกดำ และตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ผลการศึกษากระบวนการจัดสวัสดิการสังคมแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ทั้งสองตำบล พบว่า ก่อนที่ชุมชนจะได้ร่วมกันจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนและจัดสวัสดิการชุมชนอย่าง ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ได้มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบและเป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่อง โดยเริ่ม จากขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

2.1 ขั้นตอนร่วมคิดและตัดสินใจจัดตั้งกองทุนสวัสดิการสังคม เป็นขั้น ตอนแรกที่แกนนำที่เป็นผู้บริหารท้องถิ่นได้มีโอกาสรับฟังแนวคิดด้วยกองทุนสวัสดิการชุมชน จากหน่วยงานภายนอก เริ่มสนใจและนำมาปรึกษาหารือกับแกนนำคนอื่น ๆ เพื่อร่วมคิด และตัดสินใจที่จะจัดตั้ง ดังเช่น ก่อนการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง

เริ่มต้นจากสถาบันองค์กรชุมชน หรือ พอช. ได้เชิญนายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังแสง ในฐานะผู้นำท้องถิ่นเข้าร่วมรับฟังแนวทางการพัฒนาท้องถิ่นด้านต่างๆ เช่น เรื่องแผนชุมชน สวัสดิการชุมชน การรับรองสถานภาพองค์กรชุมชน ภายหลังจากได้รับฟังแล้วมีแนวคิดที่จะจัดตั้ง จึงขยายแนวคิดให้กับผู้นำคนอื่นๆ และผู้นำส่วนใหญ่ก็เห็นด้วย จึงจัดเวทีทำความเข้าใจ เชิญผู้นำในตำบล และเชิญเจ้าหน้าที่จาก พอช. มาให้ความรู้และแนวทางการจัดตั้ง ได้รับคำแนะนำให้ศึกษาดูงานพื้นที่อื่นก่อน จึงร่วมกันศึกษาดูงานจนได้วิธิตัดสินใจ ระเบียบวิธีบริหารจัดการ กลับมาจัดประชุมร่วมคิดและตัดสินใจอีกครั้ง ก่อนที่จะดำเนินการจัดตั้งอย่างเป็นทางการในปี 2548 ส่วนพื้นที่ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย ก่อนการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลยางน้อย เริ่มจากนายกองค์การบริหารส่วนตำบลยางน้อยได้รับทราบแนวคิดว่าด้วยกองทุนสวัสดิการชุมชนจากเจ้าหน้าที่ที่มอบหมายให้เข้าร่วมรับฟังจาก พอช. จึงสนใจและอยากจัดตั้งในพื้นที่ อบต. และได้นัดประชุมผู้นำท้องถิ่นเพื่อร่วมกันคิดและตัดสินใจจัดตั้งกองทุนเช่นเดียวกับพื้นที่ตำบลวังแสง แต่จุดต่างที่สำคัญคือพื้นที่ตำบลยางน้อย ในระยะแรกของกระบวนการจัดตั้งนั้นประสบปัญหาความไม่เชื่อมั่น เนื่องจากชาวบ้านเคยมีประสบการณ์เข้าร่วมกองทุนในลักษณะเดียวกันแล้วล้มเหลว แต่ด้วยความพยายามของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลที่มุ่งมั่นตั้งใจจริง และได้มีการมอบหมายให้นักพัฒนาชุมชนของ อบต. ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม รวมทั้งได้จัดประชุมชี้แจงกับผู้นำหลายครั้ง และพยายามโน้มน้าวผู้นำคนอื่นๆ ว่ากองทุนสวัสดิการตำบลเป็นเรื่องสำคัญ และถ้าจะให้สำเร็จต้องเริ่มจากกลุ่มผู้นำก่อน หลังจากนั้นค่อยขยายผลไปยังชาวบ้านในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป จากการร่วมคิดและตัดสินใจดังกล่าวได้นำมาสู่การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลยางน้อยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

2.2 ร่วมบริหารจัดการเพื่อสร้างสวัสดิการสังคม เป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่อง

จากการคิดและตัดสินใจ ในขั้นตอนนี้จึงเป็นการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำและประกาศใช้ระเบียบข้อบังคับกองทุน ซึ่งภายใต้ระเบียบจะกำหนดให้มีการดำเนินการในเรื่องต่างๆ เพื่อขับเคลื่อนกองทุนไปสู่เป้าหมาย จากการศึกษาในพื้นที่ทั้งสองตำบลมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ ภายหลังจากจัดตั้งกองทุนแล้วจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสงขึ้นในปี พ.ศ. 2548 และการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลยางน้อย ในปี 2554 ทั้งสองกองทุนได้มีการเปิดรับสมัครสมาชิกชุดแรก โดยกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสงเปิดรับสมัครชุดแรกจำนวน 251 คน ส่วนกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลยางน้อย สมาชิกชุดแรกเป็นผู้บริหารท้องถิ่นและผู้นำหมู่บ้านที่ทำเป็นตัวอย่างให้กับคนในชุมชน ก่อนที่คนในชุมชนจะทยอยมาสมัครเป็นสมาชิกเพิ่มเป็น 400 กว่าคนในช่วงแรก เมื่อได้สมาชิกชุดแรกแล้ว ทั้งสองกองทุนได้จัดประชุมให้มีการคัดเลือกคณะกรรมการเพื่อบริหารกองทุนให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ซึ่งกรรมการชุดแรกของกองทุนสัจจะฯ มาจากตัวแทนแต่ละหมู่บ้าน รวม 26 คน ส่วนกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลยางน้อย มาจากตัวแทนหมู่บ้าน รวม 14 คน ดำรงตำแหน่งวาระละ 2 ปี และเป็นได้ไม่เกิน 2 วาระติดต่อกัน คณะกรรมการที่ได้รับการคัดเลือกมีการจัดโครงสร้างการทำงานออกเป็นตำแหน่งและฝ่ายต่างๆ และกำหนดบทบาทหน้าที่ร่วมกัน แม้ว่ากองทุนจะมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการอย่างชัดเจน แต่คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ยังมีหน้าที่หนึ่งร่วมกันในการบริหารจัดการกองทุน คือ การประชาสัมพันธ์การดำเนินงานของกองทุน ผลดีของกองทุน และสิ่งที่จะได้รับเมื่อเป็นสมาชิก ทั้งนี้เพื่อเป็นการขยายการรับสมาชิกใหม่เพิ่มขึ้น

ส่วนรูปแบบการบริหารจัดการเงินกองทุนของทั้งสองพื้นที่ พบว่ากองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง ในระยะเริ่มแรกได้มีการจัดสรรเงินกองทุนออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ร้อยละ 50 จัดสวัสดิการให้กับสมาชิก ร้อยละ 30 เป็นทุนกู้ยืมให้กับสมาชิก และร้อยละ 20 จัดตั้งเป็นทุนสำรอง ต่อมาในปี 2550-ปัจจุบัน ได้มีการปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารจัดการเงินกองทุนฯ ใหม่ โดยไม่จัดเงินออกเป็นสัดส่วน แต่ใช้วิธีการกำหนดกรอบวงเงินที่จะใช้ในการจัดสวัสดิการแต่ละประเภท ส่วนกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลยางน้อย คณะกรรมการได้นำเงินของกองทุนมาจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกจำแนกเป็น 10 รูปแบบ/ประเภทดังได้กล่าวมาแล้ว นำเงินออมส่วนหนึ่งไปฝากออมทรัพย์และซื้อสลากออมทรัพย์ แต่จะไม่นำเงินออมมาปล่อยกู้ เพราะกรรมการส่วนใหญ่มองว่าไม่ใช่วัตถุประสงค์ของกองทุน และอาจเกิดความเสียดังสูง ส่วนการเก็บเงินออมจากสมาชิก เดิมเก็บเป็นรายงวด 6 เดือนครั้ง ต่อมาเปลี่ยนมาเก็บเป็นรายเดือน ประกอบกับพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดมหาสารคามสมทบจำนวนหนึ่ง และองค์การบริหารส่วนตำบลได้อนุมัติงบประมาณสนับสนุนอีกจำนวนหนึ่ง ได้ทำให้การบริหารจัดการกองทุนเป็นไปอย่างคึกคัก

2.3 ร่วมรับผลประโยชน์ การร่วมรับผลประโยชน์ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งที่ต่อเนื่องจากการคิดและตัดสินใจร่วมจัดตั้งกองทุนสวัสดิการสังคม และร่วมกันบริหารจัดการกองทุนเพื่อสร้างสวัสดิการสังคมให้กับสมาชิก ในขั้นตอนนี้ จึงเป็นเรื่องที่สมาชิกและคณะกรรมการต้องร่วมกันรับผลของการคิดและตัดสินใจ รวมถึงผลของการบริหารจัดการกองทุนในทุกด้าน ไม่ว่าจะสำเร็จหรือล้มเหลว ซึ่งผลประโยชน์นอกจากเป็นประเภทสวัสดิการที่ได้รับแล้ว ยังหมายรวมถึงผลประโยชน์ในด้านจิตใจที่สมาชิกได้รับร่วมกัน เช่น ความภูมิใจที่คนในชุมชนสามารถจัดสวัสดิการด้วยตนเองได้ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังนั้น ผลจากการศึกษาเกี่ยวกับการร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการบริหารจัดการกองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง และกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบล

ยางน้อย จึงพบว่า สมาชิกส่วนใหญ่ที่พึงพอใจที่ได้รับสวัสดิการประเภทต่างๆ จากกองทุนรวมทั้งได้แสดงความรู้สึกภาคภูมิใจที่คนในชุมชนลุกขึ้นมาจัดการสวัสดิการชุมชนด้วยตนเอง ไม่ได้รอรับสวัสดิการจากภาครัฐที่จัดให้เพียงอย่างเดียว แม้สวัสดิการบางประเภทจะมีจำนวนเงินไม่มากนักแต่มีคุณค่าด้านจิตใจมากกว่า

2.4 ร่วมติดตามและประเมินผล สำหรับขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการจัดสวัสดิการสังคมแบบมีส่วนร่วม คือ การร่วมติดตามและประเมินผลผ่านเวทีการประชุมคณะกรรมการประจำเดือน และเวทีประชุมใหญ่สมาชิกเพื่อรับทราบการสรุปและรายงานผลของคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการชุมชน โดยในพื้นที่ทั้งสองตำบล พบว่า การติดตามประเมินผลมีสองลักษณะ คือ การติดตามประเมินกองทุนผ่านเวทีการประชุมประจำเดือนของกรรมการ และการติดตามประเมินของสมาชิกผ่านเวทีการประชุมใหญ่ประจำปีเพื่อประเมินผลการดำเนินงานในรอบหนึ่งปี โดยในเวทีการประชุมประจำปี คณะกรรมการได้แจ้งผลการดำเนินงานในรอบปีให้สมาชิกได้รับทราบ เช่น จำนวนสมาชิก จำนวนเงินกองทุน จำนวนเงินที่จ่ายสวัสดิการให้กับสมาชิก รวมทั้งการหารือร่วมกันในเรื่องต่างๆ ที่ต้องขอความเห็นจากสมาชิก เช่น การปรับแก้ระเบียบข้อบังคับของกองทุน การปรับเปลี่ยน/เพิ่มเติมประเภทสวัสดิการ การคัดเลือกคณะกรรมการชุดใหม่เมื่อชุดเดิมหมดวาระ เป็นต้น

สรุปผล

พื้นที่ตำบลวังแสง อำเภอแกดำ และตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย เป็นพื้นที่ที่คนในชุมชนเคยร่วมจัดสวัสดิการเชิงวัฒนธรรมมาก่อนที่จะมีองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหน่วยงานหลักในการให้บริการสวัสดิการสังคม ตามกฎหมายกำหนดในรูปแบบการจ่ายเบี้ยยังชีพให้กับผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ติดเชื้อเอชไอวี และให้การสงเคราะห์คนด้อยโอกาสทางสังคม แต่เมื่อยุบายการจ้ดสวัสดิการสังคมของรัฐต้องการให้ชุมชนรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรสวัสดิการสังคมเพื่อร่วมกันจัดสวัสดิการชุมชน โดยภาครัฐให้การส่งเสริมและสนับสนุน จึงเกิดการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสงขึ้นตั้งแต่ปี 2548 และจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลยางน้อย โดยผ่านกระบวนการดำเนินการแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ ร่วมคิดและตัดสินใจจัดตั้งกองทุน มีการคิดและตัดสินใจหลายครั้งเพื่อให้เกิดความแน่ใจว่าทำได้และเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง ร่วมบริหารจัดการกองทุนเพื่อจัดสวัสดิการสังคม โดยการคัดเลือกตัวแทนแต่ละหมู่บ้านมาร่วมเป็นคณะกรรมการ ใช้ระเบียบกองทุนเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการจนนำไปสู่การจัดสวัสดิการชุมชนในปัจจุบัน โดยพื้นที่ตำบลวังแสง อำเภอแกดำ มีทั้งสิ้น 16 รูปแบบ/ประเภท ส่วนพื้นที่ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย มีทั้งสิ้น 10 รูปแบบ/ประเภท ดังที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่เกิด

แก่ เจ็บ ตาย ช่วยเหลือผู้ยากไร้ คนยากจนในชุมชน และจัดเพื่อสาธารณประโยชน์ในตำบล ซึ่งรูปแบบ/ประเภทสวัสดิการชุมชนที่กำหนดขึ้น ถือเป็นผลประโยชน์ร่วมกันในชุมชนได้ รับร่วมกันทั้งทางตรงและทางอ้อม และสามารถสร้างความภูมิใจให้กับสมาชิก ดังสโลแกนที่ว่า “ให้อย่างมีคุณค่า รับอย่างมีศักดิ์ศรี” และร่วมติดตามประเมินผลโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียผ่านเวทีการประชุมคณะกรรมการและประชุมใหญ่ประจำปีของสมาชิกอย่างต่อเนื่องทุกปี

อภิปรายผล

จากผลการศึกษา สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ผลการศึกษารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบมีส่วนร่วม ผ่านกองทุนสวัสดิการจะ สวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง อำเภอแกดำ ที่พบว่า ชุมชนในพื้นที่ตำบลวังแสง อำเภอแกดำได้ร่วมกันจัดตั้งกองทุน และได้จัดสวัสดิการชุมชนจากปี 2548 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน มีทั้งหมด 16 ประเภท และผ่านกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย ที่พบว่า ชุมชนในพื้นที่ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย ได้ร่วมกันจัดตั้งกองทุน และได้ จัดสวัสดิการชุมชนเริ่มต้นมาตั้งแต่ปี 2554 จนถึงปัจจุบัน สามารถจัดสวัสดิการได้ทั้งหมด 10 ประเภท โดยครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่มวัย ซึ่งการจัดสวัสดิการชุมชนดังกล่าวนี้ ถือเป็นส่วนหนึ่งในสวัสดิการสังคมที่ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรสาธารณกุศลจัดให้กับ ประชาชนมาก่อน ดังที่ ชัยวัชณ์ หน่อรัตน์ (2546: 10) ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า “สวัสดิการชุมชน” กับคำว่า “สวัสดิการสังคม” อาจพิจารณาเทียบเคียงไปกับความหมาย ของสวัสดิการสังคมได้ เพราะถือว่าระบบสวัสดิการชุมชนเป็นส่วนหนึ่งในระบบสวัสดิการ สังคมที่กระจายอำนาจให้ชุมชนจัดสวัสดิการของชุมชนเอง ดังนั้นการจัดสวัสดิการชุมชน จึงเท่ากับเป็นการจัดสวัสดิการสังคมที่คนในชุมชนร่วมกันจัดตั้งและเป็นเจ้าของร่วม ในขณะที่ สวัสดิการที่ภาครัฐหรือหน่วยงานภายนอกจัดให้ แม้โดยหลักการจะให้ประชาชนได้เข้ามา มีส่วนร่วม แต่ในทางปฏิบัติชุมชนเป็นเพียงผู้รับบริการมากกว่า

อนึ่ง ผลจากการวิจัยรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ทั้งสอง ตำบล ผู้วิจัยมองว่า รูปแบบสวัสดิการชุมชนที่กำหนดขึ้นหลากหลายประเภทนั้น หาก พิจารณาดูผิวเผินแล้ว ประหนึ่งชุมชนกำหนดไว้เกินความจำเป็น แต่หากพิจารณาให้ลึกกลง ไป สามารถวิเคราะห์ได้ว่ารูปแบบสวัสดิการชุมชนของกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง และ กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลยางน้อย เป็นทั้งเป้าหมายและเครื่องมือในการจัดสวัสดิการ ร่วมกัน โดยมองในฐานะที่เป็นเป้าหมาย จะเห็นได้ว่าสวัสดิการทั้งหมดที่จัดโดยกองทุน สวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง และกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลยางน้อยนั้น ล้วนเป็น

ความต้องการของกรรมการและสมาชิกทั้งสิ้น ที่มองระบบสวัสดิการเป็นเป้าหมายของการใช้ชีวิตและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี และมองในฐานะที่เป็นเครื่องมือ การจัดสวัสดิการสังคมทุกประเภทในพื้นที่ทั้งสองตำบล จะมีเงินออมของสมาชิกและเงินสมทบจากภายนอกเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการ หากพิจารณาจำนวนเงินก็ถือว่าไม่มากนัก จึงกล่าวได้ว่า ในการจัดสวัสดิการชุมชน “เงิน” จึงไม่ใช่เป้าหมายสำคัญ แต่เงินเป็นเครื่องมือในการรื้อฟื้นความเอื้ออาทรและการช่วยเหลือกันมากกว่า

2. ผลการศึกษากระบวนการจัดสวัสดิการสังคมแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ทั้งสองตำบลสะท้อนให้เห็นระบบการจัดสวัสดิการชุมชนทั้ง 16 รูปแบบ ผ่านกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง อำเภอแกดำ และสวัสดิการชุมชน ทั้ง 10 ประเภท ผ่านกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย อาจกล่าวได้ว่า กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง และกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลยางน้อย ถือเป็นองค์กรสวัสดิการชุมชนที่จัดตั้งขึ้นด้วยความต้องการและเห็นชอบร่วมกันของคนในชุมชน โดยเป้าหมายเพื่อสร้างสวัสดิการที่ครอบคลุมการเกิด แก่ เจ็บ ตาย การศึกษา สุขภาพ เงินกู้ประกอบอาชีพ ช่วยเหลือคนยากจน คนด้อยโอกาสในชุมชน ผู้ประสบภัยธรรมชาติและภัยพิบัติต่างๆ รวมทั้งเพื่อสาธารณประโยชน์ สะท้อนให้เห็นว่า “เงินเป็นเครื่องมือ เป้าหมายคือสวัสดิการ” การบริหารจัดการกองทุนจึงทำแบบค่อยเป็นค่อยไป เริ่มจากสิ่งที่สามารถดำเนินการได้ก่อนแล้วค่อยพัฒนาเพื่อขยายสวัสดิการให้หลากหลาย เน้นการจัดสวัสดิการตามความพร้อมและความสามารถขององค์กรเป็นหลัก ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับหลักการจัดสวัสดิการชุมชนที่ พรรณทิพย์ เพชรมาก และคณะ (2547: 8-9) ได้นำเสนอหลักการสำคัญในการจัดสวัสดิการชุมชนที่เน้นการทำจากสิ่งที่เป็นจริง ไม่ใช่ลอกแบบมาทั้งหมด เริ่มจากเล็กไปใหญ่ ทำแบบค่อยเป็นค่อยไปตามความพร้อมและกำลังความสามารถของชุมชน เน้นการมีส่วนร่วม และสร้างความรู้สึกร่วมกัน

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากคณะกรรมการและสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง อำเภอแกดำ คณะกรรมการและสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก และนายกองค์การบริหารส่วนตำบล พนักงานส่วนตำบลทั้งสองแห่ง รวมทั้งผู้นำชุมชนในพื้นที่ทั้งสองตำบล ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลในฐานะผู้รู้ ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณมา ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

- ชัยวัชณ์ หน่อรัตน์. (2546). *สวัสดิการชุมชนชนบทไทย*. ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
ดุสิตบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พงษ์เทพ สันติกุล. (2556). *สวัสดิการสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในยุคสมัยโลกาภิ
วัตน์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรรณทิพย์ เพชรมาก และคณะ. (2547). *สวัสดิการชุมชนแก่จนอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ:
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (มหาชน).
- ระพีพรรณ คำหอม. (2557). *สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ระบบคิดและสัญลักษณ์ในประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral history): ศึกษากรณีตำนานบึงพระราม กับการสถาปนา กรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 1893

Thought System and Symbolic in Oral History: Case Study of the Historical Myths
in “Bueang Praram” (Nong Sano) and King U-Thong Established Ayutthaya B.E. 1893

กัฒล ำปำพันร้ Kampol Champapan

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอการศึกษาระบบคิดและสัญลักษณ์ในประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral history) จากกรณีบึงพระราม (Nong Sano) ที่เกาะเมืองอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับการสถาปนากรุงศรีอยุธยาของพระเจ้าอู่ทอง พ.ศ. 1893 โดยใช้หลักฐานเอกสารจำนวน 3 ชิ้นเป็นหลัก คือ “คำให้การชาวกรุงเก่า” “พงศาวดารเหนือ” และ “พงศาวดารฉบับวัน วลิต” มาวิเคราะห์ตีความด้วยวิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์ จากคำบอกเล่าพบว่า หลักฐานทั้งสามชิ้นเล่าเรื่อง การสถาปนากรุงศรีอยุธยา พ.ศ.1893 ตามมุมมองความเชื่อและโลกทัศน์ของคนชั้นไพร่ราษฎร เนื้อความจึงแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงเมื่อเปรียบเทียบกับหลักฐานประเภทพระราชพงศาวดารฉบับบันทึกและชำระโดยราชสำนัก เอกสารตำนานประวัติศาสตร์จึงควรได้รับความสนใจในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าที่สำคัญอีกประเภทหนึ่ง

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า, บึงพระราม, ตำนานประวัติศาสตร์, พระเจ้าอู่ทอง, กรุงศรีอยุธยา

Abstract

King U-Thong established Ayutthaya city B.E.1893. Data are obtained from the 3 evidences included the “Kam Hai kan Chaw Krung Kao” (The testimony of Ayutthayan), “Pong Sawadan Nua” (The chronicle of North), and “Pong Sawadan Chabub Van Vliet” (The Chronicle version Van Vliet), by using the oral history research method. The results are as follows: the 3 evidences describe Ayutthaya rising 1893

*อาจารย์พิเศษสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

*Special Instructor of Social Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Pathom Rajabhat University.

from the perspective and worldviews of Ayutthayan peoples which dissimilar the royal chronicle wrote and edited by elites. It is recommended that the historical myth document should be respect as important oral history evidence.

Keywords: *Oral history, Bueang Praram, Historical myths, King U-Thong, Ayutthaya.*

บทนำ

“หนองโสน” หรือ “บึงพระราม” ย่านใจกลางพระนครแห่งสายน้ำเช่นกรุงศรีอยุธยา จากหลักฐานลายลักษณ์อักษรสมัยอยุธยา มักกล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับสถานะความศักดิ์สิทธิ์ประจำพระนคร ผ่านตำนานพระเจ้าอู่ทองสร้างกรุงที่นี่ และเมื่อพระเจ้าอู่ทองทรงสวรรคต เมื่อ พ.ศ.1912 สมเด็จพระรามาเมศวร พระราชโอรสของพระองค์ได้สร้างวัดพระรามขึ้นที่ริมบึงทางทิศตะวันตก ซึ่งเป็นสถานที่ถวายพระเพลิงศพพระเจ้าอู่ทอง (ศิลปากร. 2553: 3) เป็นเหตุให้เรียกบึงน้ำแห่งนี้ว่า “บึงพระราม” ในเวลาต่อมา

จากแหล่งน้ำที่มีตามธรรมชาติ ก็มามีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับมิติทางสังคมวัฒนธรรมโดยเหตุที่เรื่องของบึงพระรามถูกโยงกับตำนานของพระเจ้าอู่ทอง ปฐมกษัตริย์กรุงศรีอยุธยา จึงควรที่เราจะได้พิจารณาศึกษาดำเนินนื้ออย่างเป็นระบบเมื่อกล่าวถึงบึงพระราม โดยที่פקเรื่องการถกเถียงที่มีมานานมาอย่างเรื่องพระเจ้าอู่ทองเป็นใคร มาจากไหน เอาไว้ก่อน ในที่นี้จะพิจารณาประเด็นแวดล้อมเกี่ยวกับพื้นที่บึงพระรามเท่านั้น (ส่วนข้อถกเถียงต่างๆ เกี่ยวกับพระเจ้าอู่ทองเป็นใคร มาจากไหน สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2545; กำพล จำปาพันธ์. 2559: 50-54)

ทั้งนี้เพราะผู้ศึกษามีข้อสังเกตว่า ตำนานพระเจ้าอู่ทองที่เกาะเมืองอยุธยานั้น มีขอบเขตพื้นที่เล่าสัมพันธ์กับบริเวณแหล่งน้ำใจกลางพระนครที่เรียกว่า “บึงพระราม” นี้ค่อนข้างมาก หลักฐานประเภทตำนานที่จะใช้วิเคราะห์ศึกษาในที่นี้คือ (1) “คำให้การชาวกรุงเก่า” (ในที่นี้ใช้ฉบับพิมพ์ใน ศิลปากร. 2552 และฉบับพิมพ์ร่วมกับเอกสารอื่นๆ ใน ศิลปากร. 2553) (2) เอกสาร “พงศาวดารเหนือ” (ในที่นี้ใช้ฉบับ ศิลปากร. 25404: 316-406) และ (3) “พระราชพงศาวดารฉบับวัน วลิต” (ฟาน ฟลิต: 2552 ฉบับภาษาอังกฤษ Van Vliet. 2005) เป็นต้น

ตำนานในฐานะเอกสารประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า

เหตุที่เลือกนำเอาเอกสารทั้งสามชิ้นข้างต้น มาวิเคราะห์ตามหัวข้อเรื่องเกี่ยวกับตำนานประวัติศาสตร์ของอยุธยาตามวิธีการประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral history) ก็เพราะเอกสารทั้งสามชิ้นข้างต้น แม้บางชิ้นจะใช้ชื่อว่า “พงศาวดาร” แต่เนื้อความมิได้มีลักษณะเป็นการบันทึกตามแนวคิดและมุมมองของราชสำนัก ต่างก็เป็นบันทึกประวัติศาสตร์ที่เกิดจากการรวบรวมคำบอกเล่าของผู้คนหลากหลายในพื้นที่อยุธยา

เนื้อความจึงมีข้อแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญเมื่อเทียบกับพระราชพงศาวดารทั้งฉบับก่อนและหลังชำระในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ อาทิ “พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์” (โหราธิบดี: 2549) “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนมาศ (เจิม)” (ศิลปากร. 2507: 1-492) “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด)” (ศิลปากร. 2507: 493-943) “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระพนรัตน์ (แก้ว)” (ศิลปากร: 2514) และ “พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา” (ศิลปากร: 2516) เป็นต้น

“พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐ” เริ่มเรื่องในปี พ.ศ. 1867 ซึ่งเป็นปีที่สถาปนา “พระพุทธเจ้าพแนงเชิง” หรือหลวงพ่อโตวัดพนัญเชิง ต่อมาค่อยกล่าวถึงการสถาปนารุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 1893 เนื้อความมีเพียง 2 บรรทัด โดยกล่าวแต่เพียงว่า “จุลศักราช 712 ขาลศก (พ.ศ. 1893) วันศุกร์ขึ้น 6 ค่ำ เดือน 5 แรกสถาปนารุงพระนครศรีอยุธยา” (โหราธิบดี. 2549: 1-2) ไม่มีเนื้อหารายละเอียดเกี่ยวกับการสถาปนารุงศรีอยุธยา

ส่วนพระราชพงศาวดารฉบับอื่นๆ มีรายละเอียดขึ้นบ้าง เกี่ยวกับการพระราชพิธีมีพรหมณ์ทำหน้าที่กลบบาตร โดยระหว่างที่ขุดดินได้พบสังข์ทักษิณาวรรตใต้ดินหมัน ถือเป็นมหามงคลฤกษ์ พระราชพงศาวดาร (นอกจากฉบับหลวงประเสริฐ ซึ่งเป็นฉบับความสั้นนย่อ) ที่เหลือล้วนกล่าวตรงกันว่า “ศุภมัสดุศักราช 712 ปีขาล โทศก วันศุกร์ขึ้น 6 ค่ำ เดือน 5 เลา 3 นาฬิกา 9 บาท สถาปนารุงพระนครศรีอยุธยา ชีพพรหมณ์ให้ฤกษ์ตั้งพิธีกลบบาตร ได้สังข์ทักษิณาวรรตใต้ดินหมันใบหนึ่ง แล้วสร้างพระที่นั่งไพศุภย์มหาปราสาทองค์หนึ่ง สร้างพระที่นั่งไพศุภย์มหาปราสาทองค์หนึ่ง สร้างพระที่นั่งไอศวรรย์มหาปราสาทองค์หนึ่ง แล้วพระเจ้าอยู่ทองเสด็จเข้ามาเสวยราชสมบัติ” (ศิลปากร. 2507: 1-2, 501; ศิลปากร. 2514: 1; ศิลปากร. 2516: 111)

การขุดพบสังข์ทักษิณาวรรตนี้เป็นข้อมูลหลักฐานอันหนึ่งที่ทำให้ทราบว่าเป็นบริเวณหนองโสนเป็นสถานที่สำคัญในศาสนาพราหมณ์มาก่อน พ.ศ. 1893 และเมื่อมีพรหมณ์อยู่หรือเป็นศาสนสถานเนื่องในศาสนาพราหมณ์ ก็จะต้องมีชุมชนผู้คนที่นับถือพราหมณ์อยู่

อาศัยในบริเวณพื้นที่โดยรอบด้วย เบื้องต้นความนิยมของพระราชพงศาวดารจึงกล่าวถึงการเปลี่ยนผ่านสถานะบทบาทของสถานที่จากพราหมณ์มาเป็นพุทธมีการฝังบาตรลงไปไว้แทนที่สังข์ เป็นต้น เอกสารต่างชาติชิ้นสำคัญอย่างเช่น “จดหมายเหตุลาลูแบร์” ก็กล่าวว่า สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อยู่ทอง) ทรงสืบเชื้อสายมาจากวงศ์กษัตริย์ที่ครองอยุธยาอยู่ก่อนหน้าถึง 4 ชั่ววงศ์ และวงศ์นี้มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับชนชั้นปกครองของเมืองเขมรพระนคร (ลาลูแบร์. 2552: 42)

แต่เมื่อเทียบกับข้อความในเอกสารอย่างเช่น “คำให้การชาวกรุงเก่า” “พงศาวดารเหนือ” และ “พงศาวดารฉบับวัน วลิต” จะพบว่าเนื้อเรื่องค่อนข้างมีลักษณะเป็นตำนานบอกเล่า “คำให้การชาวกรุงเก่า” เป็นเอกสารที่เกิดจากการซักถามคำให้การเฉลยชาวอยุธยาที่ถูกพม่ากวาดต้อนไปอังวะ เมื่อ พ.ศ. 2310 “พงศาวดารเหนือ” เป็นตำนานเรื่องเล่าที่มีที่มาจากการรวบรวมตำนานของหลากหลายบ้านเมืองในแถบภาคกลางและภาคเหนือตอนล่าง (หัวเมืองฝ่ายเหนือ) เข้าไว้ด้วยกัน

ในขณะที่ “พระราชพงศาวดารฉบับวัน วลิต” นั้นผู้แต่งคือ เยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias Van Vliet) พ่อค้าชาวฮอลันดาในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ก็ได้อาศัยข้อมูลจากคำบอกเล่าของชาวเมืองอยุธยา เอกสารทั้งสามชิ้นจึงสะท้อนมุมมองของไพร่ราษฎรที่มีต่ออดีตความเป็นมาของอยุธยา การนิยามตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมอยุธยาช่วงเวลานั้น โดยเฉพาะชาวเขมรที่อยู่มาแต่ดั้งเดิมกับชาวจีนที่อพยพเข้ามาค้าขายเมื่อภายหลังจากที่อยุธยาเป็นเมืองท่าการค้านานาชาติ (กำพล จำปาพันธ์. 2559; Baker and Pongpaichit: 2017)

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17-18 เทคโนโลยีการตีพิมพ์หนังสือกำลังแพร่หลายในยุโรปหลังจากการประดิษฐ์แท่นพิมพ์โดยโยฮัน กูเตินเบิร์ก (Johann Gutenberg) ชาวเยอรมัน (ผลกระทบต่อการเกิดวัฒนธรรมสิ่งพิมพ์ในยุโรปและสากลดูได้จากงานต่างๆ เช่น Borgman, 2000; Fussel: 2005. Man: 2009) บรรดาผู้คนจากยุโรปที่มีโอกาสได้เดินทางเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วงนั้นต่างนิยมจดบันทึกเรื่องการเดินทางของตนเอาไว้เมื่อกลับถึงบ้านเกิดเมืองนอนของตนก็นำเอาบันทึกนั้นไปตีพิมพ์ออกจำหน่าย ซึ่งเรื่องต่างแดนก็กำลังเป็นที่นิยมในหมู่ผู้อ่านชาวยุโรป แต่สยามหรือราชอาณาจักรอยุธยาในช่วงนั้นยังไม่ได้มีการนำเอาเทคโนโลยีการพิมพ์ กว่าที่เทคโนโลยีนี้จะเข้ามาก็ล่วงถึงสมัยรัชกาลที่ 3 แล้ว ดังนั้นการเก็บงำเรื่องราวอดีตของผู้คนจึงมักอยู่ในรูปของตำนานเรื่องเล่าหรือมุขปาฐะ (Oral tradition) ดังที่ราชทูตลาลูแบร์ที่เข้ามาในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ได้กล่าวเอาไว้ตอนหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า:

“ประวัติศาสตร์สยามนั้นเต็มไปด้วยนิยาย หนังสือก็มีน้อยเพราะว่าชาวสยามยังไม่รู้จักใช้เครื่องตีพิมพ์ อีกประการหนึ่งข้าพเจ้าออกจะสงสัยอยู่ที่มีผู้กล่าวกันว่า ชาวสยามนั้นแสรังปกปิดพงศาวดารหรือประวัติศาสตร์ของตนไว้ โดยเหตุที่พวกชาวจีนซึ่งชาวสยามลอกเลียนแบบอย่างหลายต่อหลายนั้น มิได้หวงแหนประวัติศาสตร์ของตนนัก แต่จะทำอย่างไรก็ตาม บรรดาบุคคลที่อ้างว่าชาวสยามเป็นผู้หวงแหนนี้ ก็ยังได้อ่านเอกสารกลางชั้นที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สยาม ยืนยันว่าชาวสยามมีประวัติย้อนต้นขึ้นไปไม่ไกลเท่าไรเลย และจะเอาความจริงกันก็ไม่ค่อยถนัดนัก”

(ลาลูแบร์. 2552: 41)

ด้วยเหตุดังนั้น การจะเข้าใจมุมมองและโลกทัศน์ของคนอยุธยา โดยเฉพาะในหมู่ไพร่ราษฎร หรือหากเราต้องการจะทราบว่าผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมอยุธยา มีมุมมองต่ออดีต (Perception of the past) อย่างไร จึงต้องกระทำการวิเคราะห์หัตถ์นัยยะสำคัญต่างๆ ของตำนานเหล่านี้ มิใช่กระทำการวิเคราะห์พระราชพงศาวดาร ซึ่งเป็นบันทึกของราชสำนักและชนชั้นสูง (Reid and Marr: 1979)

แม้ว่าหลักฐานประเภทตำนานจะเต็มไปด้วยเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์เหาะเหินเดินอากาศ แต่เราก็สามารถเข้าใจเรื่องทำนองนั้นในแง่ที่เป็นสัญลักษณ์สะท้อนโลกทัศน์ของผู้คนยุคก่อนการมีสำนึกคิดที่ได้รับอิทธิพลของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์เหล่านั้นคือวิธีการเล่าให้ความสำคัญกับเรื่องและการรับรู้ความจริงในอีกรูปแบบหนึ่ง โดยไม่จำเป็นต้องถูกดูแคลนหรือตัดข้ามไปอย่างง่ายดายแต่อย่างใด (cited in Lim Pui Huen, Morrison, and Kwa Chong Guan: 1998)

พระเจ้าอุทุมพรกับทนางโสน-บึงพระราม ใน “คำให้การชาวกรุงเก่า”

เอกสารหลักฐาน “คำให้การชาวกรุงเก่า” ในส่วนนี้ (ที่เกี่ยวกับตำนานหนองโสน/บึงพระราม) กล่าวเนื้อความถึงพระเจ้าอุทุมพรว่า เดิมทรงครองราชย์สมบัติอยู่ที่นครพิริบพรี (เพชรบุรี) ต่อมาเกิดอุบัตภัยขึ้นในเมือง 3 ประการ คือ (1) ภาวะเศรษฐกิจไม่ดี ข้าวปลาอาหารแพง ทำให้ราษฎรอดคัตขัดสนเงินทอง (2) ผู้คน ช้าง ม้า โค กระบือ เป็นโรคป่วยไข้และล้มตายมาก (3) มนุษย์และสัตว์ต่างพากันล้มตายเป็นอันมาก

พระเจ้าอุทุมพรจึงเรียกประชุมปรึกษาเหล่าอำมาตย์มนตรี หาที่ชัยภูมิเหมาะสมย้ายไปตั้งพระนครใหม่ พร้อมทั้งได้ให้ตรวจคั่นดูตำรับตำราเก่า พบพุทธทำนายฉบับหนึ่ง กล่าว

ถึงพระพุทธรองค์เสด็จมาโดยอภินิหาร มาประทับรอยพระพุทธรบาทที่เขापถวิพระพุทธรผาย จากนั้นเสด็จมาประทับยังหนองโสน ประทับนั่งบนตอไม้หนึ่งพมดเล็กตัวหนึ่งโตอยู่บนตอไม้นั้น พระอานนท์ตรัสถามเกี่ยวกับมดตัวนี้ พระพุทธรองค์จึงแสดงพุทธานุญาตว่า:

“มดตัวนี้ต่อไปในอนาคตกาลเบื้องหน้า จะได้บังเกิดเป็นกษัตริย์ มีศักดิ์านภาพมาก จะสร้างราชธานีอยู่ ณ ตำบลหนองโสนนี้ให้เป็นบ้านเมืองสุขสมบูรณ จะบำรุงรอยบาทพลัมภ์แห่งเรตถาคต ซึ่งได้เหยียบไว้บนยอดเขาสวรรณบรรพตนั้นให้รุ่งเรืองเจริญ เป็นที่ไหว้ที่บูชาของเทพยตามนุษย์สืบไปภายหน้าสิ้นกาลนาน”

(ศิลปากร. 2553: 477)

เมื่อได้สดับตรับฟังตามพุทธานุญาตข้างต้น พระเจ้าอุทองก็ทรงโสมนัส ตรัสว่า พระองค์นี้แหละเป็นมดน้อยตัวนั้น จึงสั่งอพยพกวาดต้อนผู้คนข้างม้อออกจากเพชรบุรี ไปตามหาที่ชัยภูมิแห่งใหม่นั้น โดยเสด็จไปประทับอยู่ที่เขาพระพุทธรบาทระยะหนึ่ง แล้วให้เสนาอำมาตย์แยกย้ายกันไปเที่ยวค้นหาหนองโสน ไม่นานเหล่าเสนาอำมาตย์ก็ได้มาพบหนองโสนที่บริเวณเกาะเมืองอยุธยา กลับไปกราบทูลพระเจ้าอุทองทรงทราบก็ให้ยกทัพลงมายังหนองโสน

จากนั้นพระเจ้าอุทองจึงทรงตั้งพระสัตยาธิษฐานว่า พระองค์จะเสียดพระบารมี โดยการข้างพระแสงขรรค์ของพระองค์ไป ถ้าพระแสงขรรค์นั้นตกลงปักอยู่ในที่ใด พระองค์จะสร้างพระนคร ณ ที่ตรงนั้น จะตั้งปราสาทราชวังลงในที่พระแสงขรรค์ตกลงปักอยู่ นั้น พระแสงขรรค์ก็ไปตกปักอยู่ที่ตำบลหนองโสน (ศิลปากร. 2553: 479)

บริเวณดังกล่าวแม้เป็นที่ชัยภูมิแต่ก็เป็นที่ลุ่มน้ำสร้างพระนครลำบากเหล่าพสกนิกรไพร่พลที่ตามเสด็จมาด้วย คงไม่เห็นด้วยกับพระองค์ที่จะสร้างพระนครขึ้น ณ ที่แห่งนี้จึงพากันร้องขึ้นเป็นอภินิหารพร้อมกันว่า “ถ้าผู้ใดจะสร้างพระนครลงในตำบลหนองโสนนี้แล้ว ผู้นั้นจะต้องมีฤทธิ์เดชกินเหล็กได้ และยิงลูกศรไป ลูกศรกลับมาหาเองไม่ต้องใช้คนไปเก็บ” (ศิลปากร. 2553: 479)

แต่พระเจ้าอุทองมิได้ย่อท้อกลับมีพระทัยยินดีว่า เทพยดาบันดาลจะให้พระองค์แสดงอานุภาพเป็นที่ประจักษ์แก่คนทั้งปวง จึงตรัสสั่งให้วิเสทชาวเครื่องต้นไปนำเหล็กแท่งหนึ่งมาหลอมและบดตำให้แหลกละเอียดเป็นผง ผสมคลุกกับพระกระยาหารเสวยให้ผู้คนเห็นทุกวัน ผงเหล็กที่เสวยกลับเป็นทิพย์โอสถทำให้พระองค์มีพระฉวีวรรณงามผ่องใสขึ้นกว่าแต่ก่อน ไม่มีโรคภัยหรือป่วยไข้แต่อย่างใด จากนั้นทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อีกหนึ่ง

อย่าง โดยเสด็จไปยังตำหนักกรมหน้า แผลงลูกศรออกไปทางเหนือหน้า แล้วลูกศรนั้นไหลลง มาตามสายน้ำ ทรงกันเอาเข้าพระหัตถ์ด้วยคันศร เมื่อทุกคนเห็นดังนั้นต่างเห็นพ้องกับ พระองค์ ก็ตกลงช่วยกันสร้างพระนครใหม่ที่ตำบลหนองโสน (ศิลปากร. 2553: 480)

ชาวกรุงเก่าผู้บอกเล่าตำนานนี้แก่พม่า เมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้ง พ.ศ. 2310 นำเอาตำนานอันมาเล่าผสมปนเป จึงทำให้มีเนื้อความคล้ายคลึงกับตำนานการสร้าง พระบรมธาตุของทางล้านนาและล้านช้างด้วย เช่น ตำนานพระเจ้าเสียบโลก อูร์งคินทาน ตำนานพระธาตุพนม เป็นต้น ผนวกกับตำนานพื้นถิ่นเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูปบาทสระบุรี ที่ ค้นพบกันในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ทำให้พระเจ้าอู่ทองไปปรากฏในตำนานพุทธ ทำนาย ที่มีลักษณะสากลของจารีตการเล่าอดีตของพุทธศาสนาท้องถิ่น (ธิดา สาระยา. 2525; Wyatt. 1994: 1-22)

ตำนานพระเจ้าอู่ทองใน “คำให้การชาวกรุงเก่า” เล่าเรื่องความสำคัญของหนอง โสน ในฐานะที่เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนามีมาแต่ครั้งพุทธกาล อ้างอิงเรื่องการ เสด็จมาประทับพุทธรูปของพระพุทธเจ้า เมื่อสถานที่อันเป็นย่านใจกลางพระนครเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เช่นนั้น ตัวพระนครจึงมีความหมายและตำแหน่งแห่งที่ในพุทธทำนายไปด้วย ผู้เล่าตำนานนี้แก่พม่าซึ่งก็คือคนอยุธยาปลาย ให้ความสำคัญแก่พุทธศาสนาเป็นหลัก ส่วน พระเจ้าอู่ทองเดิมเป็น “มด” ที่ไต่ขอนไม้ซึ่งพระพุทธองค์ทรงผ่านมาประทับ แต่การเป็นมด ในที่นั้นมีใช้การดูแคลน หากเป็นการเล่าตามคติความเชื่อเรื่องผู้มีบุญ อ้างอิงตามความเชื่อ แบบพุทธทำนาย ผู้เล่าได้เล่าตามมุมมองทางพุทธศาสนา

เหตุการณ์เสียกรุง พ.ศ. 2310 คงมีผลกระทบต่อความรู้สึกของผู้เล่าเรื่องอย่าง มาก จึงคิดย้อนทวนเรื่องราวการกำเนิดและความเป็นมาของกรุงศรีอยุธยา ตามมุมมอง ทางพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ในช่วงปลายอยุธยานั้นมิได้มีบุญญาธิการเทียบเท่าหรือ เป็นเฉกเช่นเดียวกับอดีตกษัตริย์ผู้สถาปนากรุง ส่วนประเด็นเรื่องพระเจ้าอู่ทองมาจากเมือง เพชรบุรี เมื่อพิจารณาสภาพเมืองเพชรบุรี จะพบว่าเพชรบุรีมีร่องรอยโบราณสถานและ ศิลปวัตถุที่สืบเนื่องและเกี่ยวข้องกับยุคสมัยพุทธศตวรรษที่ 18-19 หลายประการ ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถานทุ่งเศรษฐี พระพุทธรูปศิลปะลพบุรีอันเป็นประธานวัดท่าไชยศิริ พระพุทธรูปอู่ทองที่วัดพระนอน ไบสีมาหินทรายแดงพบที่วัดมหาธาตุ วัดพลับพลายชัย วัดชมพูพน วัดเกาะแก้ว สถูปเจดีย์ทรงระฆังบนฐานแปดเหลี่ยมที่เขานันไดอิฐ เป็นต้น

นอกจากนี้ข้อความในช่วงแรกที่กล่าวว่า เดิมพระเจ้าอู่ทองทรงครองราชย์อยู่ที่ เพชรบุรี ยังสอดคล้องกับ “จดหมายเหตุลาลูแบร์” “พงศาวดารฉบับวัน วลิต” และ “ตำนาน พระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช” (ศิลปากร: 2502) ซึ่งเป็นเอกสารต่างกรรมต่างวาระ

บันทึกคนละยุคสมัย ก็สะท้อนอยู่โดยนัยว่าคนอยุธยาจำนวนมากเชื่อว่าพระเจ้าอู่ทองมาจาก เพชรบุรี เคยเป็น “ยุพราช” ผู้ครองเมืองเพชรบุรี หรือมีความเกี่ยวข้องกับเมืองเพชรบุรี เป็นต้น

อย่างไรก็ตามเรื่องนี้อาจบ่งชี้ถึงความสำคัญของเพชรบุรีในฐานะเมืองท่าที่อยู่ใน เส้นทางการค้าและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของราชอาณาจักร มากกว่าจะเป็นจุดเริ่มของ อารยธรรมภาคกลางในตัวเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เพชรบุรีอยู่บนเส้นทางระหว่างอยุธยา กับโลกภายนอก ดังนั้นการเข้ามาของชนภายนอกซึ่งจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของกรุงศรีอยุธยา ไปเมื่อผ่านพ้นระยะเวลาไปได้ช่วงหนึ่ง จำเป็นต้องผ่านมาทางเพชรบุรีก่อน จึงจะเข้าสู่เส้น แม่่น้ำเจ้าพระยาและอยุธยา ดังที่ปรากฏใน “พงศาวดารฉบับวัน ผลิต” เป็นต้น

พระเจ้าอู่ทองกับหนองโสน-บึงพระราม ใน “พงศาวดารเหนือ”

“พงศาวดารเหนือ” กล่าวถึงตำนานพระเจ้าอู่ทองสร้างเมืองที่หนองโสน โดยไม่ ระบุสาเหตุการย้ายเมือง จู่ๆ วันหนึ่งก็ตรัสกับเสนาบดีว่า “พระตำหนักเวียงเหล็ก ให้หาที่ ชัยภูมิจะสร้างเมืองใหม่ จึงให้อำมาตย์ข้ามไปอีกฝั่ง” (ศิลปากร. 2504: 390) แต่หากเรา เข้าใจว่า คำว่า “เวียงเหล็ก” นั้นเพี้ยนมาจากคำว่า “เวียงเหล็ก” อาจจะได้ความสาเหตุการ อพยพโยกย้ายดังกล่าวว่า มีสาเหตุมาจากตำหนักเล็กเกินไปให้สร้างใหม่ใหญ่กว่าเดิมก็ได้ ครั้นเสนาบดีพาไพร่พลข้ามเกาะไปเกณฑ์คนถางพงไม้ใบหญ้า ก็ได้พบพระฤๅษีองค์หนึ่ง อยู่ใน “ดงโสนริมหนองน้ำ” มีนามว่า “สักธรรมโคตม” พระฤๅษีถามคนถางว่า จะทำเป็น ประการใดในแคว้นแคว้นของเราละนี้ คนเฝ้าถางจึงว่าพระมหากษัตริย์จะสร้างเมืองใหม่ (ศิลปากร. 2504: 390-391)

พระฤๅษีจึงว่าเรามาอยู่สถานที่นี้ก็นานมาแล้ว ตั้งแต่พระพุทธเจ้ายังสร้างพระบารมี อยู่จนตรัสรู้ได้ 917 ปีแล้ว จะมาสร้างเมืองก็ได้อยู่ เราก็จะลาไปอยู่เขาแก้วบรรพต แต่ที่อัน นี้เป็นกองกษัตริย์อัคคี หาเป็นที่ชัยภูมิไม่ ให้ไปข้างทิศเหนือ เป็นที่ชัยภูมิดี มีดินหมันเป็น สำคัญอยู่ต้นหนึ่ง ทรงทราบจึงให้หาพระฤๅษีมาเข้าเฝ้า แต่พระฤๅษีปฏิเสธการเข้าเฝ้า พระ ฤๅษีแนะนำให้จัดหาคนไปตัดไม้มากองกษัตริย์อัคคีดูให้รู้เหตุ ทำนองเสี่ยงทาย เสนาบดีก็ ปฏิบัติตามคำพระฤๅษี พอจุดไฟเผาไม้ฟืนซึ่งกองไว้นั้น เปลวเพลิงก็ลุกสูงเท่าต้นตาล รัศมี สว่างรุ่งโรจน์ไปทั่ว พอไฟมอดสงบลง พระฤๅษีเห็นท่าไม่ดี ก็เอาน้ำพระวิษณุมนต์ (น้ำมนต์ พระวิษณุ) มาประพรม แล้วกล่าวคำทำนายว่า “จะมีกษัตริย์ไปภายหน้านั้นเป็นอันมาก จะ เป็นเมืองท่าสำเภา แต่ทว่าจะเกิดยุทธนาการไม่รู้วายุ” (ศิลปากร. 2504: 391)

เสนาบดีก็ไปกราบทูลพระเจ้าแผ่นดินทรงทราบตามคำพระฤๅษีทุกประการ เมื่อ ได้สดับตรับฟัง ก็ทรงให้อาราธนาพระฤๅษีมาเข้าเฝ้าในพระราชวัง แต่ครั้งเมื่อเสนาบดีกลับ

ไปก็ไม่พบพระฤๅษี ทรงให้คนเที่ยวลาดสืบหากก็ไม่พบ จึงสั่งให้เสนาบดีไปแผ้วถางสร้างเมือง ต่อ เป็นอันสิ้นข้อความจาก “พงศาวดารเหนือ” ในส่วนเกี่ยวกับตำนานพระเจ้าอู่ทองสร้างเมือง

“พงศาวดารเหนือ” เคยเป็นที่เข้าใจกันว่า เป็นเอกสารสมัยรัชกาลต้นรัตนโกสินทร์ แต่มีข้อพิจารณาอยู่ 2 ประการที่ทำให้น่าเชื่อว่าเป็นเอกสารที่มีมาก่อนรัตนโกสินทร์ โดยที่ไม่ปรากฏเอกสารนี้ในช่วงธนบุรี มาปรากฏอยู่กับวังหน้าในรัชกาลที่ 1 โดยเจ้านายวังหน้า พระองค์นั้นคือสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในเวลาต่อมา) ซึ่งทรงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าวังหน้า สถานะเทียบเท่ากษัตริย์อีกพระองค์หนึ่งตามประเพณีที่มีมาแต่ครั้งรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชา โดยกษัตริย์วังหน้าพระองค์แรกคือสมเด็จพระนเรศวร เมื่อทรงย้ายมาจากเมืองพิษณุโลก ข้อพิจารณา 2 ประการนั้นก็คือ

(1) เอกสาร “พงศาวดารเหนือ” มีลักษณะเนื้อความไม่ปะติดปะต่อกันหลายเรื่อง สอดคล้องตามคำนำในต้นฉบับที่ระบุว่า ต้นฉบับรวบรวมขึ้นที่วังหน้าในรัชกาลที่ 1 เพื่อจะทำการชำระแต่ยังมีได้ชำระให้เสร็จสิ้น หรือมีฉบับชำระแล้วเสร็จแต่ยังไม่มีการค้นพบก็เป็นที่ทราบแน่ชัด ต้นฉบับที่ถูกรวบรวมเอามาไว้ในพระราชพงศาวดารนี้เป็นต้นฉบับเก่าที่ยังมิได้มีการชำระนั่นเอง

(2) การพบต้นฉบับเก่าของพระราชพงศาวดารฉบับนี้ที่หอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส โดยเป็นต้นฉบับที่บาทหลวงท่านหนึ่ง (ไม่ทราบนาม) เข้ามาในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้นำเอาต้นฉบับนี้ติดตัวกลับฝรั่งเศสด้วย “พงศาวดารเหนือ” ฉบับฝรั่งเศสนี้มีเนื้อความแตกต่างกันในบางจุด แต่โดยเนื้อความส่วนใหญ่แล้วสอดคล้องกับฉบับของวังหน้าในต้นรัตนโกสินทร์ (ปรีดี พิศภูมิวิถี, 2552: 100-108) แสดงว่ามีฉบับเก่าก่อนวังหน้าในรัชกาลที่ 1

จากข้อความที่กล่าวว่า “จะมีกษัตริย์ไปภายนอกนั้นเป็นอันมาก จะเป็นเมืองท่าสำเภา แต่ทว่าจะเกิดยุทธนาการไม่รู้วาย” (ศิลาจาร. 2504: 391) ดูเป็นข้อความที่กล่าวภายหลังย้อนกลับไปอยู่มาก อย่างน้อยก็เป็นช่วงที่กรุงศรีอยุธยามีลักษณะเป็น “เมืองท่า” (Port-City) เต็มที่แล้ว และเป็นช่วงที่มีศึกสงครามติดพันอยู่นานอย่างไร้จะจบสิ้นเมื่อใด คงไม่ใช่ข้อความสมัยอยุธยาช่วงรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถเป็นต้นมา เพราะในช่วงเวลาดังกล่าวคาบเกี่ยวมารัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พระเจ้าปราสาททอง และสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง ยกเว้นช่วงสมัยสมเด็จพระนารายณ์ นอกนั้นอยุธยาไม่ได้มีศึกสงครามติดพันยาวนาน มีสงครามกับเขมรและปัตตานีในช่วงสั้นๆ แต่ไม่ได้เป็นภัยใหญ่โตและยังห่างไกลจากวิถีชีวิตชาวกรุงศรีอยู่มาก เนื่องจากสมรภูมิอยู่ในต่างแดนและเป็นสงครามที่อยุธยาไปรุกรานเพื่อนบ้าน

นัยความหมายของ “พงศาวดารเหนือ” ในส่วนที่เกี่ยวกับพระเจ้าอู่ทองก็คือก่อน พ.ศ.1893 ทรงประทับอยู่ที่บริเวณเมืองพระนครศรีอยุธยาขึ้นมาแต่เดิม เพียงแต่ทรงย้ายวังที่ประทับจากย่านเวียงเล็กวัดพุทไธสวรรย์มาเป็นที่เกาะเมืองอยุธยาเท่านั้น การสำรวจทางโบราณคดีบริเวณย่านท่าคูจาม (ปากท่าคลองคูจาม) ซึ่งมีวัดพุทไธสวรรย์เป็นศูนย์กลาง พบโครงสร้างที่เป็นผังเมืองน้ำล้อมขนาดย่อม แสดงว่าเป็นเมืองเก่าก่อน พ.ศ. 1893 และยังพบร่องรอยกำแพงเมืองเก่าที่บริเวณวัดอโยธยา นอกเกาะเมืองทางทิศตะวันออกของแม่น้ำป่าสักอีกแห่งหนึ่ง

ข้อความข้างต้นมีลักษณะเป็นตำนานที่อ้างอิงความเชื่อสืบเนื่องจากพระฤๅษี แสดงว่าเดิมหนองโสนเป็นชุมชนของคนที่มีนิกายศาสนาพราหมณ์ ดังปรากฏว่าพระฤๅษีตนนี้ที่ให้คำทำนายชะตาเมือง ได้เป่ามนต์น้ำพระวิศณุมนต์ (น้ำมนต์ของพระนารายณ์ คนละอย่างกับมนต์กฤษณกาลีในละครบุพเพสันนิวาส) เป็นต้น นับเป็นร่องรอยความทรงจำและความรับรู้ที่สำคัญเกี่ยวกับชุมชนเดิมของหนองโสนก่อน พ.ศ.1893 ในฐานะที่เป็นชุมชนพราหมณ์เก่าในย่านอยุธยา

เรื่องนี้มีหลักฐานทางศิลปกรรมรองรับ ได้แก่ ฐานเดิมชั้นศิลาแลงข้างในของปราสาทประธานวัดมหาธาตุที่ริมหนองโสนด้านทิศตะวันออก ปราสาทวัดส้มหรือวัดกุฎีฉลัก และวัดเจ้าพราหมณ์ ที่บริเวณฝั่งตะวันตกของหนองโสน ต่างก็พบร่องรอยความเป็นชุมชนวัฒนธรรมแบบพราหมณ์มาก่อนทั้งสิ้น ตำนานพระเจ้าอู่ทองกับหนองโสนใน “พงศาวดารเหนือ” มีลักษณะเป็นตำนานข้างฝ่ายพราหมณ์ ในขณะที่ตำนานในส่วนนี้ใน “คำให้การชาวกรุงเก่า” เป็นพุทธทำนายหรือตำนานทางฝ่ายพุทธศาสนา

พระเจ้าอู่ทองกับหนองโสน-บึงพระรามใน “พงศาวดารฉบับวัน วลิต”

วัน วลิตหรือเยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias Van Vliet) พ่อค้าฮอลันดาในอยุธยาที่สอบถามเรื่องราวความเป็นมาของกรุงศรีอยุธยาจากไพร่ราษฎร แล้วนำเอาข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงเป็นงานบันทึกประวัติศาสตร์ได้ให้รายละเอียดว่า พระเจ้าอู่ทองมีภูมิหลังเป็นโอรสพระเจ้ากรุงจีน แต่กระทำความผิด (ประพฤติดีความผิดทางกาม/ลุ่มหลงกามคุณ) จึงถูกลงโทษให้ออกนอกราชอาณาจักรมาพร้อมกับบริวารเข้ารับใช้จำนวนหนึ่ง ทรงเดินเรือสำเภามาที่นครศรีธรรมราชก่อน จากนั้นได้สร้างเมืองต่างๆ มาตามรายทางขึ้นมาเรื่อยๆ ได้แก่ เมืองกุยบุรี, เมืองพริบพรี, เมืองแม่กลอง, เมืองขุนเทียน, เมืองบางกอก ก่อนเข้าสู่เมืองอยุธยาตามลำดับ (ฟาน ฟลิต. 2552: 22-23)

ระหว่างนั้นทรงทราบว่า ทางตอนเหนือมีเกาะใหญ่อยู่แห่งหนึ่ง เป็นที่ตั้งงาม แต่ไม่มีผู้คนอยู่อาศัยจึงเสด็จขึ้นมายังเกาะดังกล่าว ดำริจะสร้างเมือง ได้พบกับพระฤๅษีคนหนึ่ง ทูลพระองค์ว่า “แต่ก่อนเคยเป็นเมืองเรียกว่าอยุธยา” แต่พระฤๅษีก็ไม่ทราบว่าร้างไปด้วยเหตุใด และว่ายากที่ผู้ใดจะบูรณะเมืองแห่งนี้ขึ้นใหม่ได้ เนื่องจากที่หัวทะเลแฉก (พื้นที่กลางเมือง) เป็นสระใหญ่มีมังกรร้าย หรือที่ชาวสยามเรียกว่า “นาคราช” อาศัยอยู่ในสระนั้น ใครเข้าไปใกล้เป็นต้องถูกพ่นน้ำลายพิษ ทำให้ผู้คนบริเวณนั้นเกิดโรครบชาติล้มตาย

วิธีกำจัดมังกรตนนี้มีเพียงต้องหาฤๅษีที่มีลักษณะเหมือนกับตนทุกประการ ทั้งลงไปอยู่ในสระนั้น นอกจากนี้ยังมีเงื่อนไขอื่นอีกที่พระฤๅษีตั้งขึ้นมาแก่พระเจ้าอู่ทอง คือพระองค์จะต้องแสดงอิทธิปาฏิหาริย์โดยการยิงธนูไปให้ลูกธนูกลับมาเข้าสะพายแล่งและพอกพระวรกายด้วยมูลโคทุกวัน “เหมือนเช่นนักบวชพราหมณ์ที่ไปโบสถ์หรือเทวสถาน” (ศิลปากร. 2552: 23) เพื่อแสดงความเคารพและยอมรับความเชื่อฝ่ายพราหมณ์ เพราะพระโคถือเป็นสัตว์พาหนะของพระศิวะ

พระเจ้าอู่ทองจัดการกับเงื่อนไขดังกล่าว โดยการเสด็จขึ้นเรือทวนกระแสน้ำในแม่น้ำขึ้นไปทางเหนือ แล้วยิงธนูไปตกลงในแม่น้ำ ให้น้ำไหลพาลูกธนูมาหาพระองค์ เมื่อลูกธนูนั้นไหลตามน้ำมาใกล้ก็ทรงใช้สะพายแล่งจ้วงตักเอาลูกธนูนั้นขึ้นมา ส่วนอีกเงื่อนไขเรื่องมูลโค ทรงนำข้าวพระกระยาหารสำหรับเสวยมาพอกทาทั่วพระวรกาย ทรงตรัสว่าข้าวจะไม่งอกงามขึ้น ยกเว้นแต่แผ่นดินได้ปุ๋ยซึ่งก็คือมูลโค หมายความว่าเมื่อมูลโคเป็นปุ๋ยให้แก่ข้าว การนำเอาข้าวมาพอกทาดูก็เหมือนพอกทาดูด้วยมูลโค

ระหว่างที่ทรงแก้ปัญหาเขาวัวอยู่กับพระฤๅษีนั้น ผู้ออกติดตามหาพระฤๅษีที่มีลักษณะเหมือนพระฤๅษีตนดังกล่าวทุกประการ กลับมารายทูลว่าหาเท่าไรก็ไม่พบ ไม่มีพระฤๅษีตนใดมีลักษณะเหมือนพระฤๅษีตนดังกล่าวทุกประการ พระเจ้าอู่ทองให้เก็บเรื่องนี้เป็นความลับ เมื่อเสด็จไปพบพระฤๅษีอยู่ที่สระกลางเมืองอีก ก็ทรงให้จับพระฤๅษีตนนั้นโยนลงไปอยู่ในสระดังกล่าวเสีย (ศิลปากร. 2552: 23-24)

ตำนานฉบับวัน วลิตนี้มีรหัสลับที่น่าสนใจ ในแง่ที่ว่าตัวละครเช่น “พระฤๅษี” สอดคล้องกับ “พงศาวดารเหนือ” เพียงแต่ “พงศาวดารเหนือ” มิได้ระบุจุดจบของพระฤๅษีแบบเดียวกับฉบับวัน วลิต เป็นแต่ให้พระฤๅษีหายตัวไปอย่างลึกลับ นอกจากนี้เรื่องที่ทำให้พอกทาพระวรกายด้วยมูลโค เหมือนดังพวกนักบวชพราหมณ์ที่ไปโบสถ์หรือเทวสถาน พระฤๅษีดังกล่าวคงเป็นตัวแทนของคนพื้นถิ่นที่นับถือศาสนาพราหมณ์และอาศัยอยู่ที่บริเวณนี้มาแต่เดิม ก่อนที่พระเจ้าอู่ทองและบริวารจะอพยพเข้ามา

เงื่อนไขที่ตั้งขึ้นให้แก่พระเจ้าอู่ทองผู้สร้างเมือง เช่น ยิงธนูไปแล้วให้กลับเข้าสะพายแล่ง, พอกทาดูด้วยมูลโคทุกวัน, หาพระฤๅษีที่มีลักษณะเหมือนตนทุกประการมา

สังเวกแก่มังกรหรือนาคราช เป็นต้น ล้วนแต่เป็นเงื่อนไขที่ดูจะเป็นไปไม่ได้ หากไม่ได้แก้ด้วยเขาวัวปัญญา คนพื้นถิ่นที่อยู่มาแต่เก่าก่อนคงไม่ปรารถนาให้พระเจ้าอยู่ทองกับพวกสร้างเมืองที่นี่ และพระเจ้าอยู่ทองก็ทรงเข้าใจในเจตนาดังกล่าวของพระฤาษีเป็นอย่างดี จึงต้องแก้ปัญหาลูกเขาวัวสุดท้ายด้วยวิธีการดังกล่าว (จับพระฤาษีเจ้าถิ่นฆ่าทิ้งเสีย)

อย่างไรก็ตาม ข้อความตามตำนานใน “พงศาวดารฉบับวัน วลิต” ที่ว่าที่นี่เป็นเมืองเก่า แต่ร้างไปสอดคล้องกับหลักฐานจากโบราณสถานและศิลปวัตถุที่พบในบริเวณบึงพระราม มีอายุเก่าแก่ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นร่นไปถึงก่อนสถาปนากรุงศรีอยุธยา และบริเวณเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา คงเป็นที่รับรู้ถึงการมีอยู่ของที่ชัยภูมิแห่งนี้อยู่แต่เดิม เพราะปรากฏร่องรอยความเป็นเมืองที่เจริญรุ่งเรือง อาทิ เจดีย์ทรงระฆังแปดเหลี่ยมแบบอยุธยาที่กระจายอยู่ทั่วไปในย่านนี้ มีวัดหลังคาดำ วัดหลังคาขาว วัดชุมแสง วัดธรรมิกราช วัดชัยภูมิ ปรากฏแบบเขมรเก่าทั้งในพื้นที่อย่างวัดนก วัดไตรตรึงษ์ เจดีย์อิทธิพลล้านนา เชียงแสนที่วัดสังขปัตย์และวัดโพง, พระพุทธรูปหลวงพ่อก้าวัดธรรมิกราช ประติมากรรมรูปสิงห์อิทธิพลเขมร ที่เจดีย์ประธานวัดธรรมิกราชและวัดแมนางปลื้ม (เดิมมีที่วัดสามพิหารด้วยแต่ถูกรื้อทิ้งไป) ใบสีมาหินทรายแดงที่วัดราชประดิษฐฐาน และที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากย่านนี้ นอกเหนือจากฐานศิลาแลงปรากฏประธานวัดมหาธาตุ วัดส้ม และวัดเจ้าพรหมณ์แล้ว ยังมีสถานที่สำคัญ ได้แก่ วัดลังกา เจดีย์สิงห์ล้อมประติมากรรมแบบเขมรที่ปราสาทพิฆานอากาศ เมืองพระนครรม, พระพุทธรูปในศิลปะแบบอยุธยาหรือที่นิยมเรียกว่าแบบ “อุ้ทอง” (มานิต วลิลโกดม. 2510; สุภัทรดิศ ดิศกุล. 2546) แต่ประยูร อุลุชาฎะ หรือ น. ณ ปากน้ำ เห็นว่าศิลปะกรรมแบบนี้ควรนิยามเรียกว่า “ศิลปะแบบอยุธยา” (น. ณ ปากน้ำ: 2542) มีตัวอย่างเช่นที่พบในพื้นที่เช่นหลวงพ่อดำวัดธรรมิกราช หลวงพ่อมะมงคลบพิตร, สถูปแบบทวารวดีขนาดใหญ่ฐานกว้างอย่างวัดขุนเมืองใจ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของบึงพระรามนี้, ศิลปวัตถุพระพุทธรูปหินทรายทั้งแบบทวารวดีและอยุธยาตอนต้นที่วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดชัยภูมิ และพบทั่วไปในบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำป่าสัก เป็นต้น

คนอยุธยาที่เล่าความเป็นมาของอยุธยาให้แก่ฟาน ฟลิต ใน “พงศาวดารฉบับวัน วลิต” เล่าตามความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อทางฝ่ายจีนผสมรวมกับความเชื่อทางฝั่งพรหมณ์เขมร (ตามที่ปรากฏใน “พงศาวดารเหนือ”) เรื่องนี้เป็นเรื่องหนึ่งที่สะท้อนสภาพความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในสังคมอยุธยา เมื่อฟาน ฟลิตไปสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับกำเนิดและความเป็นมาของอยุธยา จากชาวจีนในอยุธยาหรือคนที่สืบเชื้อสายมาจากชาวจีน เพราะชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณละแวกย่านห้างวิลันดา (บ้านฮอลันดา) เป็นอันมาก การเล่าว่าพระเจ้าอยู่ทองมาจากเมืองจีน ย่อมถือเป็นการสร้างสิทธิธรรมแก่การดำรงอยู่ในอยุธยาของชาวจีนด้วย (กำพล จำปาพันธ์. 2560a: 383-400)

“มังกร” หรือ “นาคราช” กับ “พระฤๅษี” ที่อยู่มาเก่าก่อนนั้นก็คือเครื่องสังเวยของการสร้างเมืองของพระเจ้าอู่ทอง เพียงแต่การเล่าถึงการประหัดประหารกันระหว่างคนสองกลุ่มที่มีความเชื่อและโลกทัศน์ต่างกัน ให้ออกไปจากสังคมอยุธยาที่สร้างใหม่ด้วยวิธีการอันรุนแรง เป็นเรื่องที่ถูกเล่าหลีกเลี่ยงที่จะเล่าถึงโดยตรง นี่จึงอาจเป็นที่มาของการแทนที่ผู้คนเหล่านั้นในฐานะ “มังกร” หรือ “นาคราช” กับ “พระฤๅษี” อย่างไรก็ตามมีผู้เห็นต่างที่สนับสนุนการสร้างเมืองของพระเจ้าอู่ทองและสร้างสิทธิธรรมแก่พระเจ้าอู่ทอง โดยการใช้ตำนานทางพุทธศาสนาอ้างอิงหลักพุทธทำนาย ดังเช่นที่ปรากฏใน “คำให้การชาวกรุงเก่า” เป็นต้น ตำนานลักษณะนี้จึงสะท้อนประเด็นเรื่องความขัดแย้งและการประนีประนอมระหว่างกลุ่มคนที่มีความเชื่อต่างกัน ซึ่งเป็นธรรมดาสำหรับสังคมยุคสมัยที่กำลังเผชิญวิกฤติการณ์เปลี่ยนแปลงผ่าน โดยมีอุดมการณ์ทางศาสนาเป็นตัวแปรสำคัญ

บทสรุปและสังท้าย

การศึกษาในที่นี้ได้ข้อพิจารณาโครงเรื่องและสาระสำคัญของตำนานพระเจ้าอู่ทอง ว่ามีการนำเสนอความขัดแย้งระหว่างคนสองรุ่น คือรุ่นเก่าที่นับถือพราหมณ์ กับรุ่นใหม่ที่นับถือพุทธศาสนาเถรวาท เป็นความขัดแย้งที่แสดงออกและบอกเล่าผ่านตำนานพระเจ้าอู่ทอง เมื่อคราวแรกสถาปนากรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 1893 มีนัยสื่อถึงความรุนแรงที่เกิดขึ้นเมื่อครั้งอดีต สำหรับสถานที่ที่มีชัยภูมิดีเหมาะแก่การสร้างบ้านแปงเมืองอย่างบริเวณเกาะเมืองอยุธยา ก็ย่อมเป็นธรรมดาที่จะเป็นที่ต้องการของผู้คนกลุ่มต่างๆ ทั้งในพื้นที่เดิมอย่างอยุธยาและคนต่างถิ่นที่เดินทางมาจากภายนอก

ตำนานพระเจ้าอู่ทองกับหนองโสน ดูเหมือนจะเป็นของคู่กันขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ เมื่อกล่าวถึงหนองโสน ก็ต้องกล่าวถึงเรื่องพระเจ้าอู่ทองสร้างพระนครด้วย และในขณะเดียวกันเรื่องของพระเจ้าอู่ทองผู้มาปรากฏตัวขึ้นในพื้นที่ย่านใจกลางพระนคร ก็เป็นเรื่องที่แยกไม่ออกจากเรื่องราวความเป็นมาและความสำคัญของหนองโสน ทำให้หนองโสนเป็นสถานที่ในตำนานประวัติศาสตร์ แกนกลางของเรื่องการสถาปนากรุงศรีอยุธยา

จากเนื้อความทางตำนานในเอกสารทั้งสามชิ้น จะเห็นได้ว่าต่างก็มีลักษณะเป็นประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral history) ที่ถูกบันทึกไว้อยู่ในรูปประวัติศาสตร์นิพนธ์ (Historiography) โดย “คำให้การชาวกรุงเก่า” สะท้อนมุมมองของคนอยุธยาที่เล่าตามโลกทัศน์ทางพุทธศาสนาเป็นหลัก สร้างความชอบธรรมแก่พระเจ้าอู่ทองในฐานะ “มด” ในพุทธทำนาย มองบทบาทการสถาปนากรุงศรีอยุธยาของพระเจ้าอู่ทองอยู่ในลำดับเรื่องหนึ่งของเหตุการณ์ประวัติศาสตร์สากลในจักรวาลวิทยาแบบพุทธศาสนาเถรวาท

ส่วน “พงศาวดารเหนือ” เล่าเรื่องตามแง่มุมของพราหมณ์เขมร จึงมีข้อแตกต่างในรายละเอียด ระบุว่าสถานที่นี้เป็นชุมชนของคนที่น่าับถือศาสนาพราหมณ์ การเข้ามาของฝ่ายพระเจ้าอู่ทองจึงเปรียบเหมือนการยืนยันต่อชัยชนะหนึ่งของฝ่ายพุทธที่มีต่อฝ่ายพราหมณ์ สอดคล้องกับลำดับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับสยาม เมื่อชนชั้นปกครองเขมรที่น่าับถือศาสนาพราหมณ์และพุทธมหายานเสื่อมอำนาจลง สยามอยุธยาที่น่าับถือพุทธเถรวาทซึ่งไม่นิยมสร้างปราสาทใหญ่โต ก็มีอำนาจขึ้นในบ้านเมืองแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาแทนที่ (แซนเลอร์. 2546: 101-104; กำพล จำปาพันธ์. 2560b: 99-123)

ใน “พงศาวดารฉบับวัน วลิต” เล่าเรื่องกำเนิดอยุธยาตามมุมมองของชาวจีนผสมกับเขมร (ที่น่าับถือพราหมณ์) สร้างสัญลักษณ์แทนผู้ถูกระงับหรือถูกกีดกันพื้นที่ที่ออกจาก การสร้างเมือง ในฐานะมังกรหรือนาคราชและพระฤๅษี ย้อนแย้งกับเอกสารสองชิ้นข้างต้น ตรงที่พระเจ้าอู่ทองมิได้เป็นผู้มีบุญ ทรงสร้างอิทธิปาฏิหาริย์ด้วยพระปัญญาเฉียบแหลม เข้ามหาเวทปริบทญาณ (แกมโองอยู่โดยนัย) จนเอาชนะอุปสรรคหรือการต่อต้านของกลุ่มคนที่มีความเชื่อแตกต่าง (เช่น พระฤๅษีในศาสนาพราหมณ์) เป็นต้น

ตำนานทั้งสามฉบับต่างเล่าว่าการสถาปนากรุงศรีอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง) มิได้เป็นไปอย่างราบรื่นปราศจากความขัดแย้งและการต่อต้านนี้อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดประเพณีการแต่งพระราชพงศาวดารของราชสำนัก ที่มักจะตัดเรื่องเมื่อก่อน พ.ศ.1893 ออกไป โดยเหลือร่องรอยทิ้งไว้เพียงสังข์ทักษิณาวัตรใต้ต้นหมันกลางเกาะในหนองโสนเท่านั้น แต่เรื่องแบบนี้ก็ไม่สามารถลบหายไปจากความทรงจำทางประวัติศาสตร์ของผู้คนชั้นไพร่ราษฎรไปได้ จึงปรากฏเป็นตำนานบอกเล่าเป็นสัญลักษณ์สืบทอดต่อมา

อาจกล่าวได้ว่า ความจริงเป็นสิ่งไม่ตาย หากแต่อาจบิดผันหรือเปลี่ยนรูปไปเท่านั้น อย่างไรก็ตามตำนานหนองโสนก็เป็นอีกเครื่องเตือนใจเราได้ว่า ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองที่มีพื้นฐานมาจากความแตกต่างทางโลกทัศน์ระหว่างคนสองรุ่น จำเป็นต้องเกิดขึ้นโดยปราศจากความรุนแรง เพราะไม่อย่างนั้นชัยชนะของฝ่ายใดก็ตาม อาจกลายเป็นความอยุติธรรมในความทรงจำทางประวัติศาสตร์ของคนรุ่นต่อไป

การศึกษาทางประวัติศาสตร์ควรให้ความสำคัญกับหลักฐานประเภทตำนานบอกเล่า เพราะเป็นบันทึกตามคำบอกเล่าของชนชั้นไพร่ราษฎร ต่างจากบันทึกประวัติศาสตร์ของราชสำนักและชนชั้นนำ เอกสารตำนานประเภทนี้ให้ภาพบรรยากาศทางสังคมการเมืองและวัฒนธรรมในช่วงระยะเปลี่ยนผ่าน ในลักษณะที่มีได้ละเลยหรือพยายามลบหายความทรงจำเกี่ยวกับความแตกแยกของผู้คน มิได้เน้นย้ำความเชื่อเรื่องความสมานสามัคคีของผู้คน หากแต่นำเอาเรื่องราวความแตกแยกเหล่านั้นมาแปรเปลี่ยนสู่ความรู้และความทรงจำ

เอกสารอ้างอิง

กำพล จำปาพันธ์. (2559). ออยุธยา: จากสังคมเมืองทำนนานชาติสู่มรดกโลก. นนทบุรี: มิวเซียมเพรส.

_____. (2560 ก). วิจารย์หนังสือ Van Vliet's Siam. วารสารไทยคดีศึกษา. 14(1).

_____. (2560 ข). สงครามระหว่างอยุธยากับนครธม (พุทธศตวรรษที่ 19-20) จากเอกสารประวัติศาสตร์ไทย กัมพูชา และชาติตะวันตก. วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง.,13(1), 99-123.

แซนเลอร์, เดวิด. (2546). ประวัติศาสตร์กัมพูชา. (พรรณงาม เก้าธรรมสาร และคณะ, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ธิดา สาระยา. (2525). ทำนนานและทำนนานประวัติศาสตร์กับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

น. ณ ปากน้ำ. (2542). เที้ยวเมืองศิลปะอุทอง. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ.

ปรีดี พิศภูมิวิถี. (2552). พบใหม่ “พงศาวดารเหนือฉบับกรุงปารีส” ไม่ใช่เอกสารครั้งรัชกาลที่ 1. ศิลปวัฒนธรรม, 30(3), 100-108.

ฟานฟลิต, เยเรเมียส. (2552). พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับเยเรเมียส ฟานฟลิต. กรุงเทพฯ: สมาคมประวัติศาสตร์ในพระบรมราชูปถัมภ์.

มานิต วัลลิโกดม. (2510). ศิลปะสมัยอุทอง. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

ลาลูแบร์, ซิมง เดอ. (2552). จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม. นนทบุรี: ศรีปัญญา.

ศิลปากร, กรม. (2502). ทำนนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

_____. (2504). พงศาวดารเหนือฉบับพระยาวิเชียรปรีชา (น้อย) กรุงเทพฯ: คุรุสภา.

_____. (2514). พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับสมเด็จพระพนรัตน์. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.

- _____. (2516). พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.
- _____. (2552). คำให้การชาวกรุงเก่า. กรุงเทพฯ: จดหมายเหตุ.
- _____. (2553). พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ, พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ, คำให้การชาวกรุงเก่า, คำให้การขุนหลวงหาวัด. นนทบุรี: ศรีปัญญา.
- ติลปากร. กรม. (2507). พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด). กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2545). ประชุมหลักฐานประวัติศาสตร์เรื่องพระเจ้าอู่ทองไม่ได้มาจากเมืองอู่ทอง กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล. (2546). ศิลปะในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- โหราธิบดี, พระ. (2549). พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐ. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- Baker, Chris and Pongpaichit, Pasuk. (2017). **A History of Ayutthaya: Siam in the Early Modern World**. London: Cambridge University press.
- Borgman, Christine L. (2000). **From Gutenberg to the Global Information Infrastructure Access to Information in the Networked World**. Cambridge and Massachusetts: The MIT Press.
- Fussel, Stephan. (2005). **Gutenberg: and the Impact of Printing**. Aldershot: Ashgate Publishing.
- Lim Pui Huen, P. and Morrison, James H., Kwa Chong Guan. (1998). **Oral History in Southeast Asia: Theory and Method**. Singapore: National Archives of Singapore and Institute of Southeast Asian Studies.
- Man, John. (2009). **The Gutenberg Revolution: the Story of a Genius and Invention that Changed the World**. London: Bantam Books.

Reid, Anthony and Marr, David. (ed.). (1979). **Perceptions of the Past in Southeast Asia**. Kuala Lumpur: Published for the Asian Studies Association of Australia by Heinemann Educational Books.

Van Vlet, Jeremias. (2005). **Van Vliet's Siam**. In Editor, Chris Baker (and et al). Chiangmai: Silkworm Books.

Wyatt, David K. (1994). Chronicle Traditions in Thai Historiography. **Studies in Thai History: Collected Articles**. Chiangmai: Silkworm Books.

ภาพของ “ศัตรู” ในหนังสือเรียนชั้นประถมศึกษาลาว ปี 1984-1987

Portrayal of “the Enemy” in 1984-1987 Laos
Elementary School Textbooks

วัชร ศรีคำ Watcharee Srikham

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง ภาพของ “ศัตรู” ในแบบเรียน “หัดอ่าน” ชั้นประถมปีที่ 3 และชั้นประถมปีที่ 5 ฉบับปี 1984 และ “หัดอ่าน” ชั้นประถมปีที่ 4 ฉบับปี 1987 มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การนำเสนอภาพของศัตรูในแบบเรียน ผลการศึกษาพบว่า การนำเสนอภาพของศัตรูเป็นการปลูกฝังอุดมการณ์ชาติ และการสร้างสำนึกของความเป็นชาติจากการก่อกองกำลังทางการเมือง สร้างความเกลียดชังและโกรธแค้นให้แก่เยาวชนลาวในยุคของการสร้างความเป็นลาวในระบอบสังคมนิยมแบบเข้มข้น ภาพของศัตรูเป็นผู้ที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนลาว เป็นศัตรูที่ทำลายชีวิต ทรัพย์สิน และความเป็นเอกราชของชาติ เป็นผู้ก่อกบฏ ทรยศ ทรยศ โหดเหี้ยมป่าเถื่อน เต็มไปด้วยเล่ห์เหลี่ยม ชาติความยุติธรรม ไม่สนใจความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งเป็นศัตรูที่พ่ายแพ้ให้แก่ลาว เป็นศัตรูที่ซื่อสัตย์ ไม่กล้าสู้และขาดความฉลาดเฉลียว

คำสำคัญ: ศัตรู, แบบเรียนลาว, การก่อกองกำลังทางการเมือง

Abstract

The study of portrayal of “the enemy” in 1984 Reading Practice of the 3rd and 5th grade Laos elementary school textbooks and 1987 Reading Practice of the 4th grade Laos elementary school textbook were aimed at analyzing of enemy presentation in the textbooks. Results of the study showed that portrayal of the enemy has been used to implant patriotic ideology and nationalism with political socialization system, mobilize hatred and rage against the enemy to Lao youngsters in the era of Lao-ization under intensive socialism. The enemies were the people who created

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

*Lecturer Dr, Liberal Arts, Ubon Ratchathani University

social distresses, killed, destroyed people's assets and national sovereignty. The enemies were the people who invaded, oppressed, ruthless and barbarism, injustice and ignore people's wellness. The enemies were the people who defeated by Lao people, cowardly and unintelligent.

Keywords: *Enemy, Lao Textbooks, Political Socialisation.*

บทนำ

หลังจากที่ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างลาวกับสหรัฐอเมริกาได้กลับมาฟื้นฟูขึ้นอีกครั้งในปี 1992 นางฮิลลารี คลินตัน เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกาคนแรกที่ได้ไปเยือน สปป. ลาว ในปี 2012 ตามด้วยนายจอห์น เคอร์รี่ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกาคนที่สองที่เยือน สปป. ลาว ถึงสองครั้งในปี 2016 และประธานาธิบดีบารัค โอบามา เป็นผู้นำสหรัฐอเมริกาคนแรกที่ได้ไปเยือน สปป. ลาว ในเดือนกันยายน 2016 ปรากฏการณ์ของการยอมรับที่จะสร้างความสัมพันธ์ครั้งใหม่กับ “ศัตรู” ที่เคยทิ้งระเบิดในลาวมาเกือบหนึ่งทศวรรษตั้งแต่ปี 1964 นั้น แผนกกิจการเอเชียตะวันออกเฉียงและแปซิฟิก (Bureau of East Asian and Pacific, 2016) กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริการะบุว่า เกิดจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียต การเปลี่ยนแปลงอย่างสุดซึ้งเช่นนี้ ทำให้ผู้เขียนสนใจที่จะย้อนกลับมามองภาพของ “ศัตรู” ที่ผู้นำรัฐบาล สปป. ลาว เคยปลุกฝังผ่านเนื้อหาในแบบเรียน “หัดอ่าน” ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ฉบับปี 1984 และ “หัดอ่าน” ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ฉบับปี 1987 ก่อนที่พรรคประชาชนปฏิวัติลาว คณะบริหารงานศูนย์กลางพรรค และสภารัฐมนตรีได้มีมติรับเอา “ยุทธศาสตร์การศึกษาตั้งแต่นี้จนถึงปี 2000” เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 1987 มาใช้ในการปฏิรูปการศึกษา เนื่องจากเห็นว่า หลักสูตรการเรียนในทุกๆระดับยังไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ทางสังคม และความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี (ธีระ รุญเจริญ, 2542: 133)

การศึกษาภาคบังคับนับว่าเป็นกลไกอันทรงประสิทธิภาพมากที่สุดอย่างหนึ่งที่รัฐบาลใช้ในการสร้างสำนึกความเป็นชาติให้กับประชาชน นักเรียนซึมซับความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องราวในอดีตของชาติ “ของพวกเขา” ทั้งจากเนื้อหาในตำราเรียนและการเข้าร่วมในกิจกรรมพิธีกรรม (Keyes, 1991: 11 อ้างใน ประสิทธิ์ ลิขิตธา, 2550: 281) นักเรียนเป็นผู้รับข้อมูลผ่านเนื้อหาสาระของความรู้อันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการกลมกลืนทางสังคมที่กำหนดขึ้นโดยผู้นำที่มีบทบาทสำคัญในชาติ เด็กได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ทั้งในโลกของความจริงจากสังคมรอบข้าง และความรู้ในสังคมโลกภายนอกผ่านโรงเรียน ได้เรียนรู้

และซึมซับสำนึกที่ว่า ตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของชาติและโลกภายนอก โดยผ่านเนื้อหาในตำรา และกิจกรรมที่เป็นเชิงสัญลักษณ์ที่เรียนรู้มาจากโรงเรียน (Keyes. 1991:2 อ้างใน ประสิทธิ์ ลีปรีชา 2550. 281-282)

เป้าหมายพื้นฐานที่สุดของการจัดการศึกษาของลาวเป็นการเตรียมเด็กทั่วประเทศ เพื่อเข้าสู่โลกของความเป็น “สังคมนิยม” ภายใต้กรอบของรัฐสังคมนิยม ที่ผ่านการต่อสู้ผ่านสงครามกับมหาอำนาจในการต่อสู้ชาติ ดังนั้น เนื้อหาต่างๆ ที่ถูกบรรจุอยู่ในตำราเรียนจึงเน้นเรื่องราวเกี่ยวกับการเป็นคนยุคใหม่ ตามแนวคิดของระบอบใหม่ การต่อสู้ของ นักรบและชาวบ้าน แนวคิดของผู้นำ รวมทั้งการนำเสนอภาพของ “ศัตรู” เพื่อสร้างความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สร้างความรัก ความสามัคคี ความเสียสละ และสร้างจิตสำนึกใน ความเป็นลาว โดยเฉพาะในยุคสมัยที่รัฐบาลมุ่งสร้างกระแสชาตินิยมว่าด้วย “ความเป็นลาว ยุคใหม่” ในช่วงต่อของทศวรรษ 1975 ถึง 1990 ซึ่งสอดคล้องกับข้อสรุปของปรียาภรณ์ กันทะลา (2552) ที่ศึกษาแนวคิดการสร้างชาติของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวระหว่าง ค.ศ. 1975-1986 พบว่า ภายหลังจากการปฏิวัติพรรคประชาชนปฏิวัติลาวได้พยายามสร้างชาติ ลาวขึ้นมาใหม่ให้แตกต่างออกไปจากระบอบเก่า โดยพยายามเปลี่ยนประชาชนลาวให้เป็น “คนสังคมนิยม” และมุ่งเน้นให้ประชาชนเข้าใจและเลื่อมใสต่อระบอบการปกครองแบบ สังคมนิยม โดยทำให้เกิดความรักชาติผ่านการอธิบายประวัติศาสตร์ใหม่ สร้างศัตรูภายนอก เพื่อปลุกระดมกระแสชาตินิยมภายใน ในช่วงปี ค.ศ.1975-1986 ถือเป็นช่วงเวลาแห่งการ ปลงล้างความสำคัญระบบประเพณีวัฒนธรรมของยุคก่อนหน้าการปกครอง ในช่วงเวลาตั้งแต่ ปี ค.ศ.1975-1986 เป็นช่วงระบบสังคมนิยมแบบเข้มงวด (ปิยวรรณ จันทรศรี และธีรยุทธ บัวจันทร์: 2556)

เรื่องเล่าและความทรงจำทางสังคมที่ถ่ายทอดลงในแบบเรียนนั้น อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (2553) ระบุว่า ประวัติศาสตร์บาดแผลความทรงจำจะบอกว่าเราเป็นใคร มา จากไหน การสร้าง “พื้นที่แห่งความทรงจำ” (Sites of memory) ทำให้เกิดความทรงจำร่วม ทางสังคมซึ่ง Maurice Halbwachs (1992) เห็นว่า ความทรงจำมีลักษณะที่เปิดพร้อมที่จะ เปลี่ยนแปลงเมื่อบุคคลเปลี่ยนอัตลักษณ์ความทรงจำก็เปลี่ยน ในขณะที่เดียวกันเมื่อความ ทรงจำเปลี่ยนอัตลักษณ์ก็เปลี่ยนความทรงจำของปัจเจกชนกับกลุ่มคน กลายมาเป็นความ ทรงจำร่วมของคนในสังคม ทำให้สังคมมีเรื่องเล่าก่อให้เกิดเอกภาพในสังคมและอัตลักษณ์ ทางสังคมขึ้น แต่เมื่อมีการสร้างความเป็นรัฐชาติขึ้นมา พยายามจะจินตนาการหรือสมมุติ กันขึ้นมาจาก ชาติมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเป็นความพยายามที่จะสถาปนาความ เข้าใจในความเป็นชาติหรือความคิดแบบชาตินิยมขึ้นมา อาจเรียกได้ว่าเป็น ชุมชนใน จินตนาการ (Anderson, 1983) ความเป็นชาติยังถูกเล่าผ่านบทบาทการต่อสู้ของนักรบและ

ประชาชนอันเป็นความทรงจำร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงของการต่อสู้กับเจ้าอาณานิคมและอเมริกา ความทรงจำเกี่ยวกับวีรชนเหล่านี้จะถูกถ่ายทอดผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ที่กำหนดขึ้นมาโดยพรรคและรัฐ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในสร้างต้นแบบให้กับสังคม

Martin Stuart - Fox (2003) ให้ความเห็นว่า ในยุคสังคมนิยมของลาวมีการเขียนประวัติศาสตร์ชาติใหม่เพื่อรองรับการสร้างความชอบธรรมของรัฐบาลสังคมนิยมลาว โดยเน้นเรื่องราวประวัติศาสตร์ในสมัยอาณานิคม เรื่องราวการต่อสู้เพื่อปลดแอกประเทศจากการครอบงำของจักรวรรดินิยมตะวันตกทั้งฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกา เพื่อเชิดชูบทบาทของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว รวมทั้งความสำคัญของประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่มีต่อการสร้างสำนึกความเป็นชาติ (Stuart-Fox: 2006) ซึ่งสอดคล้องกับข้อสรุปของกิติรัตน์ สีหพันธ์ (2549: 71) ที่ระบุว่า โครงสร้างความรู้ของประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวภายหลังการปฏิวัติสังคมนิยม อยู่ภายใต้การชี้นำตามแนวนโยบายของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ในช่วงหลังการปฏิวัติพรรคมุ่งเน้นการต่อสู้ทางอุดมการณ์ระหว่างสังคมนิยมกับศักดินา เน้นบทบาทการต่อสู้ของประชาชนลาวภายใต้การนำของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว นับตั้งแต่การต่อสู้กับฝรั่งเศสถึงการต่อสู้กับจักรวรรดินิยมอเมริกา จนสามารถก่อตั้งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แนวคิดดังกล่าวได้ถูกตอกย้ำผ่านงานประวัติศาสตร์ประเภทต่างๆ ทั้งในหนังสือแบบเรียน หนังสืออัตชีวประวัติผู้นำพรรค หนังสือประวัติศาสตร์ชาติ ซึ่งดาร์วิน เมตตาริกานนท์ (2548) ได้สรุปในทำนองเดียวกันว่า การศึกษาแบบเรียนลาวสมัยสังคมนิยม ในแบบเรียนประวัติศาสตร์ลาว คือ ประวัติศาสตร์การต่อสู้ด้านการรุกรานและกตขี้ชาติลาวในแต่ละยุคสมัย โดยให้ความสำคัญเป็นพิเศษต่อบทบาทพรรคประชาชนปฏิวัติลาวในการนำพาประชาชนลาวต่อสู้ต้านผู้รุกราน ส่วนปณิตา สระวาสี (2546) พบว่า จากการศึกษาเรื่อง การสร้างสำนึกความเป็นชาติของรัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวโดยผ่านแบบเรียนชั้นประถมศึกษา ตั้งแต่ ค.ศ. 1975 - 2000 นั้น การสร้างความเป็นชาติที่ปรากฏผ่านแบบเรียนของลาว มีทั้งแนวคิดแบบมาร์กซิสต์กับการเน้นความสัมพันธ์ของชาติที่เป็นลักษณะครอบครัว เน้นความเป็นพี่น้อง มีความสามัคคีปรองดอง มีความเสมอภาคกันแม้จะต่างกลุ่มชาติพันธุ์ มีอุดมการณ์สังคมนิยมที่เชื่อมโยงคนในชาติ และเชื่อมั่นต่อการนำพาของพรรคที่จะสร้างสรรค์พัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง

แบบเรียนลาวในยุคเปลี่ยนผ่าน

หลังจากที่ลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสังคมนิยมเมื่อปี 1975 ได้มีการเปลี่ยนแปลงแบบเรียนชุดใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและการเมืองการปกครอง

ใหม่ แบบเรียนลาวที่ใช้ในปี 1975 เป็นแบบเรียนที่จัดทำขึ้นในปี 1960 ในเขตปลดปล่อย หรือในเขตปฏิวัติ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในภาคเหนือของลาว บุนยู่ ชุมพนพัทดี (สัมภาษณ์) ระบุว่า พรรคได้กำหนดว่า การศึกษาต้องรับใช้สังคม การศึกษาต้องรับใช้หน้าที่การเมืองของพรรค การจัดทำแบบเรียนภาษาลาวในขณะนั้น มีพนักงานผู้นำปฏิวัติที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการศึกษา คือ เจ้าสุกชะวงสัก เป็นหัวหน้า มีกลุ่มผู้จัดทำเนื้อหาประมาณสิบกว่าคน มีการประชุมชี้แจงนโยบายและแนวทางการเขียนแบบเรียนให้สอดคล้องกับแนวทางของกองทัพ ในการสร้างคนใหม่ให้เป็นคนรอบด้าน ประกอบด้วย มีคุณสมบัติศึกษา คือ มีศีลธรรมปฏิวัติ มีน้ำใจ รักชาติ เสียสละ มีปัญญาศึกษา คือมีความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และสังคม มีกายศึกษา คือการออกกำลังกาย การกีฬา และมีศิลปศึกษา คือวรรณคดี การร้องรำทำเพลง เนื้อหาในแบบเรียนได้มาจากหนังสือพิมพ์ประชาชนและแต่งขึ้นเอง ส่วนใหญ่เป็นเรื่องจริงของทหารและวีรชน โดยอาศัยหนังสือไวยากรณ์ของท่านพุมี่ วงวิจิต เป็นหลัก แบบเรียนเล่มหนึ่งมีผู้เขียน 3-4 คน เมื่อแต่งหรือเรียบเรียงเรียบร้อยแล้วจะนำมาพิจารณาในด้านภาษา ไวยากรณ์ เนื้อหา และคำศัพท์ ในกลุ่มของผู้เขียนก่อน จากนั้นจึงนำมาให้ท่าน บุนยู่ ชุมพนพัทดี เป็นผู้พิจารณา แล้วจึงส่งให้ผู้พิมพ์ เมื่อพิมพ์เสร็จแล้วจึงส่งให้ท่านบุนยู่ ตรวจทานอีกครั้งหนึ่ง และส่งให้ท่านพุมี่ วงวิจิต ตรวจสอบ เมื่อตรวจสอบเรียบร้อยแล้ว จึงนำไปจัดพิมพ์ที่เวียดนาม การกระจายหนังสือแบบเรียนนั้นได้ใส่ในหีบไม้ และลำเลียงไปกับขบวนรถขนส่งเสบียงตามแขวงต่างๆ เพื่อนำไปแจกจ่ายให้โรงเรียน

จากนั้น ในปี 1974-1975 มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรใหม่ โดยมีแผนกผู้รับผิดชอบแต่ละวิชาของกรมค้นคว้าเรียบเรียงเป็นผู้สร้างหลักสูตร แล้วเชิญผู้แทนจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาร่วมพิจารณาให้ความเห็น เมื่อแก้ไขแล้วจึงนำเสนอให้ชั้นสูงพิจารณา ถ้าผ่านการพิจารณาก็จะนำหลักสูตรนั้นมาใช้เป็นหลักในการแต่งแบบเรียนเล่มใหม่ แต่เนื้อหาของแบบเรียนภาษาลาวในปี 1974-1975 ยังคงมีเนื้อหาเดิมเป็นส่วนใหญ่ คำผาย สีสะหวัน (สัมภาษณ์) กล่าวว่า ตาม “ยุทธศาสตร์การศึกษาตั้งแต่นี้จนถึงปี 2000” ในปี 1987 ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรใหม่ โดยสถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์การศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบ มีการตั้งคณะทำงานด้านหลักสูตร คือ คณะกรรมการโครงการพัฒนาหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน สนับสนุนการสอน ที่มีองรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน การดำเนินงานเริ่มจากการจัดทำหลักสูตรก่อน เมื่อหลักสูตรผ่านการพิจารณาแล้ว จึงทำแบบเรียน มีการนำแบบเรียนไปทดลองใช้แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข จากนั้นจึงจัดพิมพ์จำหน่าย การจัดทำแบบเรียนจะเริ่มจากแบบเรียนชั้นประถมปีที่ 1 ก่อน ซึ่งในปี 1997 ได้ทำแบบเรียนชั้นประถมปีที่ 3 แล้วเสร็จ แบบเรียนชั้นประถมปีที่ 4-5 ได้เริ่มใช้ในการศึกษา

1997-1998 ในระหว่างที่ยังทำแบบเรียนไม่เสร็จ ให้ใช้แบบเรียนเดิมไปก่อน ดังนั้น แบบเรียน “หัดอ่าน” ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ฉบับปี 1984 ที่ใช้ในการวิเคราะห์บทความนี้ จึงใช้สอนในโรงเรียนจนถึงปี 1995 ส่วนแบบเรียน “หัดอ่าน” ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ฉบับปี 1987 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ฉบับปี 1984 ยังใช้สอนในโรงเรียนจนถึงปี 1996

หนังสือแบบเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่เริ่มใช้ในปีการศึกษา 1975-1976 จนถึงปี 1989 มีการปรับปรุงแบบเรียนภาษาลาวชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 ตามโครงการหลักสูตรฉบับปฏิรูปในทิศทางการศึกษาศาสตร์การศึกษาสำหรับปี 1989-2000 ตามมติของกองประชุมคณะกรรมการศูนย์กลางพรรคและสภารัฐมนตรี โดยหนังสือแนะนำการสอนพาสาลาว ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 (กะช่วงศึกษาและกิลลา. 1989: 3) ระบุว่าเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของพรรคและรัฐ

“ปี้ม (หนังสือ) แบบเขียนพาสาลาว ป. 1 เขียนเขียนขึ้นบนพื้นฐานการถอดถอนบทเขียนเกี่ยวกับด้านดีและอ่อนของปี้มแบบเขียนหนังสือและหัดอ่าน ป. 1 ที่นำใช้ตั้งแต่สก (ปี) เขียน 1975-1976 จนถึงปัจจุบันนี้ และปี้มแบบเขียนวิชานี้ได้พิมพ์ออกในปี 1956, 1963 และ 1966 ค้นคว้าและหมุนใช้บทเขียนของต่างประเทศเข้าในการสร้างโครงสร้างของปี้มเพื่อเอ็ดให้ปี้มใหม่สอดคล้องกับแนวทาง นโยบายของพักและลัด สอดคล้องกับสะพานความเป็นจริงทางด้านเสดถะกิดสังคม และเหมาะสมกับจินตะสาด-สะลี้ละสาดของเด็กนักเขียนห้อง ป. 1”

เนื้อหาในแบบเรียนส่วนใหญ่ที่ปรับปรุงใหม่ในช่วงปี 1989 ยังคงเป็นเนื้อหาเดิม บางส่วนที่ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมเป็นเนื้อหาที่ไม่สอดคล้องกับแนวนโยบายของพรรคและรัฐ ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงด้านเศรษฐกิจ สังคม ซึ่งเนื้อหาที่ตัดออกเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ “ศัตรู” ของชาติ มีการแก้ไขปรับปรุงแบบเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 ก่อน ส่วนแบบเรียนและแบบหัดอ่านภาษาลาวชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-5 นั้น ยังคงใช้แบบเรียนเดิมไปก่อน จนกว่าสถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์การศึกษา ผู้รับผิดชอบในการจัดทำแบบเรียนดังกล่าว จะดำเนินการแก้ไขปรับปรุงให้เรียบร้อย ซึ่งแบบเรียนและแบบหัดอ่านภาษาลาวชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 นำมาใช้ในปีการศึกษา 1996-1997 (คำผาย สีสะหวัน: สัมภาษณ์)

การกล่อมเกลาทงสังคมของลาวหลังปี 1975 (พ.ศ. 2518) ที่จารูวรรณ ธรรมวัตร และคณะ ศึกษาผ่านแบบเรียนระดับประถมศึกษาของ สปป. ลาว ในหนังสือ ลาวอยู่หยัง: ไทยรู้อะไร? กาญจณี ละองศรี (2544: 8-9) สรุปว่า เป็นการสร้างนโยบายการศึกษาเพื่อตอบสนองอุดมการณ์ชาติ ให้เยาวชนรักชาติ มีความกล้าหาญ ช่วยรักษาประเทศชาติ รักษา

เอกราชและอิสรภาพของชาติ สามัคคีร่วมกันต่อสู้ป้องกันประเทศ รู้ว่าใครหรือชาติใดเป็นมิตรหรือเป็นศัตรู ซึ่งปรากฏชัดเจนในแบบเรียนหัดอ่านสามเล่มที่นำมาวิเคราะห์

ภาพของ “ศัตรู” ในแบบเรียนหัดอ่าน

“ศัตรู” ที่ปรากฏในแบบเรียนหัดอ่าน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-5 หมายถึง ฝรั่งเศสหรือฝรั่งเศส จักรพรรดิอเมริกา และลูกสมุน คือพวกปะตีกานขุนศึกหรือข้าราชการในระบอบเก่าอำนาจปกครองเก่า พวกหุ่นหรือหุ่นบริวารที่รับจ้างอเมริกามาสู้รบในลาว พวกภัยสังคมหรือนักเลงอันธพาลลักปล้นที่จักรพรรดิอเมริกาสร้างไว้ กองปืน (ปล้น) ของอเมริกาว่างปาวหรือกลุ่มม้งของนายพลวังเปา เวียดนามใต้ และไทย

ในแบบเรียนหัดอ่านชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 122 บท มีเนื้อหาที่กล่าวถึงศัตรูของชาติทั้งหมด จำนวน 13 บท คือ บทที่ 10 เสียงเพลงของพวกหลานน้อย บทที่ 20 โทดกำของพวกกองปืน (กองปล้น-ผู้เขียน) บทที่ 44 วันที่ 2 ท้นวา บทที่ 78 ยิงย่น (เครื่องบิน) อเมริกาตก บทที่ 79 นักฮบ ป.ต.อ. ผู้เด็ดเดี่ยว บทที่ 80 อ้ายสีทองนักฮบแข่งขันหัวกองทับ บทที่ 84 นักฮบลดเกาะ (รถเกาะ) บทที่ 87 นักฮบทำลายระเบิด บทที่ 90 สามัคคีลาว-เหวียด-ชะแม บทที่ 90 ลูกปืน 100 นัดยิงย่น (เครื่องบิน) ตกลำหนึ่ง บทที่ 93 สามัคคีลาว-เหวียด-ชะแม บทที่ 94 จดหมายถึงอ้ายทะห่านปดป้อยอยู่กองร้อย ก. และบทที่ 102 ชมเขยไชชนะ

ส่วนแบบเรียนหัดอ่านชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 74 บท มีเนื้อหาที่กล่าวถึงศัตรูของชาติทั้งหมดจำนวน 13 บท คือ บทที่ 1 จดหมายของปะทานสุพานูง บทที่ 11 ปืนแก๊บของพ่อฮ้อย บทที่ 20 ทั้งสู้รบทั้งเกี่ยวเข้า (ข้าว) ช่วยปะชาชน บทที่ 22 สีทองนักฮบแข่งขัน บทที่ 23 ทะห่านชายแดน บทที่ 24 บันฮบเหือสุดท้าย บทที่ 25 ยอมตายดีกว่ายอมจำนน สัตตุ บทที่ 27 เพื่อนช่วยมกานต่อสู้ บทที่ 28 กองหลอนสู้ฮบเก่ง บทที่ 30 ลงโตนโจนอากาศอเมริกา บทที่ 31 ทะห่านยามฝั่ง บทที่ 46 ปืนเพลิงสองกะบอก และบทที่ 57 กองหลอนตัวอย่าง

นอกจากนี้ ในแบบเรียนหัดอ่านชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 51 บท มีเนื้อหาที่กล่าวถึงศัตรูของชาติทั้งหมดจำนวน 11 บท คือ บทที่ 7 จาลิกน้ำใจ 12 ตุลา บทที่ 8 สู้ฮบเก่ง บทที่ 10 จดหมายของท่านสุพานูง บทที่ 15 แม่เฝ้ามี บทที่ 17 ทะห่านปะชาชน บทที่ 19 ความรู้สึกของพ่อเฝ้าคำเก็ง บทที่ 25 กองกำลังไฟ 769 บทที่ 30 จดหมายถึงเพื่อน

บทที่ 35 ผ่านห่าลูกปืนขึ้นทำลายฮังปิ่นของสัตตบุษย์ บทที่ 36 ลูกก๋าพอย (กำพร้าว้า) และบทที่ 45 จักกะพัดอาเมลิการีบหนี!

ภาพของศัตรูในแบบเรียนลาวมีการนำเสนอในลักษณะดังต่อไปนี้

1. “ศัตรู” ที่เป็นผู้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนลาว

ภาพของศัตรูที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนลาวนั้น ปรากฏทั้งภาพของฝรั่งเศสที่ข่มเหงชาวบ้าน เช่น

“ในสะใหม่ต่อต้าน พ่อได้เข้าเป็นทะเลหนองหลอนและได้ใช้ปืนแก๊บกะบอกนี้ลัด
ยิงประลั้ง เพื่อไม่ให้มันมาข่มเหงชาวบ้าน”

(กะซวงสีกสา. 1987: 24)

นอกจากนี้ยังนำเสนอภาพของลูกสมุน ก็คือ ทหารชาวฝรั่งเศสของนายพลวังเปา หรือทหารกองพลนออเมริกาว่างเปาที่เข้ามาในหมู่บ้าน และให้ชาวบ้านหาวัวตัวหนึ่งมาให้ พ่อบ้านกล่าวว่า

“จัว ควาย หมู เบ็ด ไก่ จะให้ช้อยเอามาแต่ไสอี๊ก มีท่อใด (เท่าใด) พวกเจ้าก็มา
เก็บเอาไปกินหมดแล้วเด”

เมื่อชาวบ้านไม่หามาให้ ทหารเหล่านั้นก็ไปยังวัวของชาวบ้านเอง แม่เฒ่าเยี่ยจึง
ด่าว่า

“พวกสูเฮ็ดชั่วคือจั้งซี่ บ่มีใผดอกจะ (อ)ยากเห็นหน้าและฮักแพง”

(กะซวงสีกสา. 1984 (1): 30)

การเข้ามาของศัตรูยังทำลายบ้านเรือนและผลผลิตของชาวบ้าน

“ที่เอนี้ลัดตุมากวาดล้างบ้าน “ส” ในยามเช้า (ข้าว) สุกเหลืองเต็มทุ่ง มันอาดจะ
เผาผานเอือนซานบ้านซ่อง ทำลายเคื่องปลูกของฝ้ง (ผลผลิตที่เพาะปลูก)”

(กะซวงสีกสา. 1987: 44-45)

ในการปล้นชาวบ้านของอำนาจการปกครองเก่า มีการทำร้ายชาวบ้านทั้งผู้หญิง
และผู้ชาย

“โดยประวัติปฏิบัติตามคำสั่งของนายปะติกันเหนือหัว ได้มีทะทานหมู่หนึ่งออกกวาด
 ล้างปูน (ปล้น) สะดมเอาเข้าป่าอาหารตามบ้านต่างๆ... ค้นได้ตามความต้องการ
 แล้ว พวกเขาถือได้บังคับให้ประชาชนหาหม้อเอาเคื่องของที่ปูนได้นั้นไปส่งให้
 พวกเขา... บักหนึ่งถือโดดเข้าเตะสว่าง (สีข้าง) ของลาวจนว่าลาวสะเด็นไปตำหม้อ
 น้ำฮ้อนอยู่เทิงเตาไฟ น้ำฮ้อนได้ฟังไปถือแม่ เข่งนั่งฮ้อนอยู่เทิงชะแนน (เตียง, แคร่)...
 ทะทานบักหนึ่งถือโดดขึ้นตบตีทั้งเตะจนว่าแม่ล้มฟูบและสะหลบคาชะแนน”

(กะชวงสีกสา, 1984 (2): 109-110)

การโจมตีทางอากาศนั้นเป็นการมุ่งโจมตีบ้านเรือนของชาวบ้าน

“มือนี่ฟ้าแดดดี พวกโจนอากาศของอเมริกาจะมายิงทำลายเขตปดป้อยตาม
 เคย... มีเยน (เครื่องบิน) สองลำบักหัวลงหมายจะยิงทำลายเฮือนชานบ้านช่อง”

(กะชวงสีกสา. 1984(1): 123)

การโจมตีของศัตรูยังทำให้เด็ก ๆ ขาดโอกาสทางการศึกษา

“จักกะพัดอเมริกาพวม (กำลัง) เยียบย่ำปะเทศชาติของพวกเฮา พวกเขาได้
 บุกโจมตีเขตปดป้อย ม้างเพ (เรือ ทำลาย) การฮ่ำเฮียนม่วนขึ้นของพวกหลาน
 ด้วยเหตุนี้ พวกลูกหลานจึงต้องเคียดชังจักกะพัดอเมริกาและลูกมือ”

(กะชวงสีกสา. 1987: 1)

จากตัวอย่างภาพในหนังสือเรียนดังกล่าวเป็นภาพของศัตรูที่สร้างความเดือดร้อน
 ให้แก่ประชาชนลาว มีทั้งการปล้น โจมตี ทำร้าย ทำลาย บ้านเรือน สิ่งของและชีวิต
 ประชาชน ตลอดจนการทำลายอนาคตของเยาวชนอีกด้วย

2. “ศัตรู” ผู้กดขี่รุกราน

ภาพของศัตรูผู้กดขี่รุกราน มีทั้งกลุ่มศักดินาในระบบเก่า และชาวต่างชาติ
 ดังตัวอย่าง

“ศักดินามันกด	ข่มแดงตั้งไว้
พ้อมทั้งสงคามใหม่	โพลามทั่วปะเทศ
ผีเผดชาติต่างด้าว	มาซ้ำ (ซ้ำ) หมู่ลาว”

(กะชวงสีกสา, 1984 (2): 21)

การกดขี่รุกรานของศัตรูเป็นการล่าเมืองขึ้นแบบเก่าของฝรั่งเศสและการล่าเมืองขึ้นแบบใหม่ของอเมริกาและลูกมือ รวมทั้งระบอบศักดินาอันล้ำหลัง

“ผ่านกานต่อสู้ประชาชนลาวเขาพ้อมกับประชาชนเหวียดนามและประชาชนกำปูเจีย ได้ผาบแพ้ (ปราบ ทำให้แพ้) จักกะพัดใหญ่สองโตคือ ฝะลั้งและอเมริกาทับม้าง (รื้อ, ทำลาย) แอกกดขี่ล่าเมืองขึ้นเก่าของฝะลั้งและแอกล่าเมืองขึ้นแบบใหม่ของ อเมริกา พ้อมทั้งละบอบศักดินาอันเก่าแก่ล้ำหลังและตีนมือของจักกะพัด”

(กะชวงสี่กสา, 1984 (1): 70)

นอกจากนี้ ดอนกลางแม่น้ำโขงยังถูกไทยแย่งชิง

“ตามฮ่อมวังแม่น้ำ	ดอนยู่งางของ
ปะติทานไทปอง	ก่อกวนเลิงเลื้อย
ตัวอย่างดอนชิงซู้	ดอนสังคีหาคดอนต้า
ไทจงหองลวงล้า	ลาวข้า(ฆ่า) บ่เหลือ”

(กะชวงสี่กสา, 1987: 53)

3. “ศัตรู” ที่โหดเหี้ยม ป่าเถื่อน

ภาพความโหดเหี้ยมของศัตรู มีทั้งการทรมานเชลยชาวลาวอย่างโหดเหี้ยมโดยการนำเหล็กเผาไฟมานาบคางจนเปื่อย

“ลาวได้สะหมักเข้าเป็นทะหานกู่ขาดในสะไหมต่อต้านพวกจักกะพัดฝะลั้งล่าเมืองขึ้น... มีเทื่อหนึ่ง ลาวถักสัตตูดจับได้ พวกมันทอละมานอย่างป่าเถื่อน เอาไฟฟ้าจูดเผาเหล็กแดงดาดคางจนเปื่อย เฮ็ดให้ลาวสะหลบไปหลายเทื่อ”

(กะชวงสี่กสา, 1984 (1): 127; กะชวงสี่กสา, 1987: 50-51)

การสู้รบทำให้ันกรบลาวกลายเป็นผู้พิการ

“ผ่านกานสู้รบขั้นสุดท้ายอันดุเดือดต้านกับโจนอากาศอเมริกา สะหายเชียงบัวคำถักบาดเจ็บหนัก ชาทั้งสองหัก ดาก่อบฮู้ง (ไม่สว่าง, ตามัว)... ย่อนการกระทำอันป่าเถื่อนของโจนอากาศอเมริกา”

(กะชวงสี่กสา, 1984 (1): 125)

ผลกระทบของสงครามทำให้เด็กๆ ได้รับความเดือดร้อน

“อนาคตของพวกเขาเหล่านั้นน้อย จะระหว่างสหัสวรรษกว่าสิ่งใดๆ ปะหวิดสาด
อันขมขื่น จะบ่มวินกับคืบมาขวางหน้าพวกเขาเหล่านั้น ๆ อีก เพราะพวกเขาเหล่านั้น
เข้าใจว่า ยุคที่จักกะพัดควบคุมอยู่นั้น จะเข็ดให้เด็กน้อยลาวประสบกับความป่าเถื่อน
ถึงขนาดนั้น”

(กะซวงสีกสา. 1984 (1): 15)

ผลของการกระทำอันโหดเหี้ยมของศัตรูทำให้ประชาชนชาวลาวไม่พอใจ

“เขาเดินเยียบย่ำทับม้างทุกเล่นอันโหดเหี้ยมของจักกะพัดอเมริกาและตีนมือ
ที่พวกมันได้ก่อขึ้นในบ้านเมืองลาว... ชะบวนด้านจักกะพัดอเมริกาและลูกแห้ว
งตีนมือ ยังบุกหน้าก้าวเดินไป เสียงฮ้องคำอเมริกายังก้องกังวานอยู่บ่เขา (ไม่
หยุด)”

(กะซวงสีกสา. 1984 (2): 93)

ภาพความโหดเหี้ยมจากการสู้รบ ผลกระทบจากสงครามทำให้ชาวลาวพิการ เด็กๆ
เดือดร้อนขมขื่น

4. “ศัตรู” ที่เป็นผู้ขาดความยุติธรรม ไม่หวั่นใยประชาชน

ภาพของศัตรูในประเด็นนี้ เป็นการนำเสนอภาพของอำนาจการปกครองเก่าที่ขาด
ความยุติธรรม

“เมื่อคอบคั่วลูกเมียปะสบสะพาบกานดั่งก้าวมานี้ ทางอำนาจกานปกครองเก่า ก็บ่
ได้ให้ความยุติแต่ปะกานใด พวกเพิ่นบ่คิดชอดคิดถึงชีวิตกานเป็นอยู่ของปะชา
ชนจักหน้อยเลย บ่าวไฟ่ลาชะตอน (ราษฎร) จะอืดจะหิว จะเจ็บเป็น ทุกยากหลือ
ล้มตาย เพิ่นก้อบ่หวั่น”

(กะซวงสีกสา. 1984 (2): 58)

และเป็นภาพของผู้มีอำนาจที่ไม่หวั่นใยราษฎร เอาแต่เล่น กินอย่างฟุ่มเฟือย

“อยู่ในสังคมเก่าและระบอบกษัตริย์ปกครองเก่านั้น พวกอาตยาธิบดีได้เป็นห่วงเป็นใย นำชีวิตการเป็นอยู่ของชาวนาผู้ออกแรงงานเลย พวกเขาข้าพัดส่งเสิมการหลิ้นกิน เฮฮาแบบฟุ่มเฟือย ท่องเที่ยวแบบนักเลง”

(กะชวงสีกสา. 1984 (2): 149)

5. “ศัตรู” ที่เต็มไปด้วยเล่ห์เหลี่ยม

ภาพของอเมริกาที่ใช้เล่ห์เหลี่ยมอุบายมารุกรานลาว เวียดนาม และกัมพูชา รวมทั้งการไม่รักษาสัญญา การใช้เงินดอลลาร์จ้างนักรบเข้ามาต่อสู้ในลาว

“จ้งแม่นแห่งหน้าหน้า	ผีเผดอเมริกา
มันลบกวนโลกา	ชั่วเลวชามฮ้าย
เอาอุบายมาลื้อ	लगคนกตซี่...
...มันชอมลอมหลอกลื้อ	ฮักสาชานายทั้น
นำเอาปิ่นกับเงิน	เที่ยวสะแหวงเมืองซั้น...
...ใช้เล่ห์กันแบบนั้น	มันกำเลิบเลิมลาม
ก่อสงครามอะท่า	ใส่เหวียด-ลาว-ชะเหมนนี้...
...แต่ว่ามีเผดฮ้ายข้าพัดจิกสันยา	
เอาก่าล้งมันมา	ฮุกฮานเพม้าง
เอาโตนามาจ้าง	จุงเอาพวกหุ่น
ไปเที่ยวตักขี้มันพันข้า (ฆ่า) หมู่ปะชา”	

(กะชวงสีกสา. 1984 (2): 141-142)

6. “ศัตรู” ที่ขลาดกลัว ไม่กล้าสู้ ฟ่ายแพ้ และขาดความฉลาดเฉลียว

ภาพของศัตรูที่ขลาดกลัว ไม่กล้าสู้ สะท้อนผ่านเชลยศึกที่ถูกจับได้

“พวกชะเลยเล็กที่ถักจับนั้น ย่าน(กลัว) หลายจนลั่นทตจ”

(กะชวงสีกสา. 1984 (1): 153)

ภาพของศัตรูที่พ่ายแพ้ เสียขวัญ และหลบหนี

“ด้วยสีมือน้ำมันฆ่าของมือปืนเพดยิง (เพตหญิง) เฮ็ดให้ศัตรูตายคาที่หลายคน
และบาดเจ็บอีกจำนวนหนึ่ง ส่วนที่เหลือก็แตกกระจัดกระจายหนีอย่างเสียขวัญ”

(กะวงสิกสา, 1984 (2): 78)

“จักกะพัตอเมริกาและพวกปะตีกานขายชาติ ตะหลอดลัดตูหมู่มานอื่นๆ ได้บับ
หนี (หลบหนี) ออกจากผืนแผ่นดินของลาวเฮานี้”

(กะวงสิกสา, 1984 (2): 52)

“...ละดมยิงด้านทาน เสียงปืนบ่ขาด
เฮ็ดให้โจนอากาศ ย่านสั้นขวันหาย
พากันฟ้าว(รีบ) หนีตาย เปิดคั้นไว้ว”

(กะวงสิกสา, 1987: 70)

บทร้อยกรองยังแสดงให้เห็นภาพของศัตรูที่กลัวตาย

“ผะลั้งเสียสะหมอง มันทกสะท้าน
ตอบมาว่าท่านย่าน(กลัว) ท่านย่านย่ายิง ย่ายิง(อย่ายิง)”

(กะวงสิกสา, 1987: 108)

นอกจากนี้ยังเสนอภาพการที่ฝรั่งเศสและอเมริกาพ่ายแพ้ให้แก่ประชาชนลาว
กัมพูชาและเวียตนาม

“ลาว-เหวียดนาม-ชะแมพ้อม สามัคคีแข็งแรง
ตีผะลั้งมอดม้วย อาเมเลียพ้อมพ่ากัน” (กะวงสิกสา, 1984 (1): 147)

อาเมเลียเสียไซให้ ชาวลาว-ชะแม-เหวียด

มันกู้เกียด (เกียรติ)คิ่นบ่ได้ ไผ่ก่อร้องดำปะจาน”

(กะวงสิกสา, 1984 (1): 152)

“จักกะพัตอเมริกาต้องเสียไซ (ชัย) อย่างอับอายขายหน้า”

(กะวงสิกสา, 1984 (2): 29)

ภาพของศัตรูที่ขาดความฉลาดเฉลียวให้คนลาวหลอกได้

“มีทะเลาะผะลั้ง

วางอาวุธยุทโธ

นี้จั้งแม่มนันคัก

ในหั้น 7 โต

ยอมสะหวมิพัก

ถักดัม (หลอก) ทังคิบ”

(กะชวงสิกสา. 1987: 108)

จากตัวอย่างจะเห็นภาพของศัตรูฉลาดกลัว เสียขวัญ หลบหนี กลัวตาย ไม่เฉลียวฉลาด จนพ่ายแพ้หนีไปในที่สุด

บทสรุป

ภาพของศัตรูในแบบเรียนลาวชั้นประถมปีที่ 3-5 ปี 1984-1987 ที่ใช้สอนในโรงเรียนของลาวมาจนถึงปี 1996-1997 เป็นการปลูกฝังอุดมการณ์ชาติและการสร้างสำนึกของความเป็นชาติ จากการหล่อหลอมกล่อมเกลาทางการเมือง โดยการสร้างความเกลียดชังและโกรธแค้นให้แก่ชาวชนลาว ในยุคของการสร้างความเป็นลาวในระบอบใหม่หรือระบอบสังคมนิยมแบบเข้มข้น ภาพของศัตรูเป็นผู้ที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนลาว ผู้ที่กดขี่ขูดรีด โหดเหี้ยมป่าเถื่อน เต็มไปด้วยเล่ห์เหลี่ยม ขาดความยุติธรรม ไม่สนใจความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งเป็นศัตรูที่พ่ายแพ้ให้แก่ลาว เวียดนาม และกัมพูชา เป็นศัตรูที่ชั่วช้า ไม่กล้าสู้ และขาดความฉลาดเฉลียว ศัตรูที่ทำลายชีวิต ทรัพย์สิน และความเป็นเอกราชของชาติ การสร้างความโกรธแค้นชิงชังศัตรูนั้น จารุวรรณ ธรรมวัตร และคณะ (2544: 191-192) ระบุว่า เป็นการแสดงถึงอคติต่อศัตรู ทำให้ลุกขึ้นต่อสู้ กล่าวประณาม และทำให้เกิดความรักประเทศของตน ยิ่งโกรธแค้นศัตรูมากเท่าใด ชาวชนยิ่งต้องรักบ้านเกิดเมืองนอนมากขึ้นเท่านั้น

ลิขิต วีระเวทิน (2552) กล่าวถึงการสร้างชาติ (nation building) ว่า คือการทำให้คนที่อยู่ชุมชนการเมืองที่ถูกนำมาอยู่ภายใต้อำนาจรัฐเดียวกันนั้น ผสมผสานกลมกลืนให้มีแนวความคิดร่วมเกี่ยวกับการเป็นสมาชิกของหน่วยการเมือง ซึ่งมีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี และการศึกษาที่ไม่แตกต่างกันมากนัก กระบวนการนี้คือกระบวนการผสมผสานกลมกลืน (assimilation) โดยมีกระทรวงศึกษาธิการจัดการเรียนการสอนที่มีหลักสูตรกำหนดโดยส่วนกลาง ซึ่งจะเห็นได้ว่า ภาพของศัตรูในแบบเรียนลาวไม่แตกต่างจากผลการศึกษาของ Paul Coman (2006) เรื่อง Reading about the Enemy: school textbook representation of Germany's role in the war with Britain during the

period from April 1940 to May 1941 ที่พบว่า อังกฤษได้นำเสนอภาพของเยอรมันผู้เป็นศัตรูในหนังสือแบบเรียนช่วงปี 1940-1941 เป็นภาพของเผด็จการที่ก้าวร้าว ไม่มีสติสัมปชัญญะ สอดคล้องกับ Welch (2014) ที่เห็นว่าการตีตราเยอรมันในโฆษณาชวนเชื่อของอังกฤษนั้น ถูกใช้เพื่อเป็นการสร้างความสำคัญของคุณค่าความเป็นอังกฤษ ที่ตรงกันข้ามกับความก้าวร้าวและความป่าเถื่อนของเยอรมัน

ในทำนองเดียวกันภาพของศัตรูที่นำเสนอในแบบเรียนลาวยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Bruce Wexler (2013) ที่ศึกษาเรื่อง "Victims of Our Own Narratives?" Portrayal of the "Other" in Israeli and Palestinian School Books ในการนำเสนอภาพของ "คนอื่น" ที่ปรากฏในหนังสือเรียนของอิสราเอลและปาเลสไตน์ที่เป็นศัตรูกัน พบว่า มีลักษณะสี่ประการ คือ ประการแรก ต่างฝ่ายต่างสร้างภาพของความไม่ซื่อสัตย์ และความเป็นผู้ร้ายของศัตรูทั้งสองฝ่ายในหนังสือแบบเรียนของทั้งสองประเทศ ประการที่สอง ทั้งสองฝ่ายต่างนำเสนอและบรรยายภาพของความเป็นศัตรูของอีกฝ่ายในหนังสือแบบเรียนของตน ประการที่สาม ต่างฝ่ายต่างไม่นำเสนอเกี่ยวกับศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และชีวิตประจำวันของอีกฝ่าย ไม่แม้กระทั่งระบุตำแหน่งของอีกฝ่ายหนึ่งลงในแผนที่ ประการสุดท้ายคือ การนำเสนอภาพด้านลบของศัตรูและนำเสนอภาพด้านบวกของตนเอง

การกล่อมเกลாதองการเมืองในลักษณะนี้ Almond and Powell ระบุว่า เป็นการนำมาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองแก่ประชาชนในระบบการเมือง (Almond and Powell, 1966: 64) โดยเป็นกระบวนการสร้างและการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง การกล่อมเกลாதองการเมืองจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง หรือทำให้เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่งของระบบการเมือง ที่ได้รับจากประสบการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา (Almond and Powell: 1980: 36) การกล่อมเกลาทองการเมืองจะเกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคลได้ใน 2 กรณี (Dawson and Prewitt: 1969) คือ การกล่อมเกลาทองการเมืองทางตรง (Direct Forms of Political Socialization) และการกล่อมเกลาทองการเมืองทางอ้อม (Indirect Forms of Political Socialization) ซึ่งกอนลา ชันทปราบ (2527) ได้ขยายความเพิ่มเติมว่า การกล่อมเกลาทองการเมืองทางตรง คือ การที่บุคคลได้สัมผัสโดยตรงกับข่าวสาร ค่านิยม และความเชื่อเกี่ยวกับการเมืองโดยตรง อาทิ การได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิชาหน้าที่พลเมือง เป็นต้น ในขณะที่การกล่อมเกลาทองการเมืองทางอ้อมมักเกิดขึ้นกับบุคคลเมื่ออยู่ในวัยเยาว์ ซึ่งจะได้รับการอบรมสั่งสอนและเรียนรู้เกี่ยวกับการเมืองจากบิดามารดา ครู อาจารย์ และเพื่อนสนิทเป็นส่วนใหญ่ ที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาทัศนคติทางการเมืองให้กับเด็กและเยาวชน ซึ่งจะคงอยู่ตลอดไปเมื่อมีอายุเพิ่มขึ้น และนอกจากนั้น ยังมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการพัฒนาทัศนคติที่สอดคล้องกับค่านิยมของสังคม

การเมืองในขณะนั้น ทั้งต่อผู้นำประเทศและสมาชิกคนอื่นๆ ด้วย ดังนั้น การกล่อมเกลารอบเมืองก็คือเครื่องมือของการถ่ายทอดแบบแผนของความคิด และความเชื่อในทางการเมืองของคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง

ซึ่งไทยเองก็มีการกล่อมเกลารอบเมืองและอคติที่มีต่อลาว งานวิจัยของกรกิต ชุ่มกรานต์ (2552) ที่ศึกษาแบบเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาของไทย ตั้งแต่หลักสูตรปี พ.ศ. 2503-2544 ก็ได้สะท้อนให้เห็นว่าแบบเรียนดังกล่าวได้สร้างการรับรู้แก่ผู้เรียนว่าลาวเป็นประเทศที่มีสถานภาพที่ต่ำกว่าไทย เป็นตัวปัญหาของไทย แม้จะมีภาพของความเป็นบ้านพี่เมืองน้องที่ดีของไทยก็ตาม แบบเรียนเหล่านั้นเป็นผลมาจากการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรักชาติ เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ จึงทำให้เกิดการสร้างแบบเรียนที่ถูกจำกัดและถูกเลือกให้เรียนรู้ Pongpaw And Suktipan (1983: 3) มีความเห็นว่า “การเรียนรู้ทางการเมืองมีรากฐานมาตั้งแต่วัยเด็ก การเรียนรู้ในวัยก่อนผู้ใหญ่มีความสำคัญ เพราะสิ่งที่ได้เรียนรู้และก่อตัวขึ้นในช่วงต้นของชีวิตจะมีผลต่อทัศนคติทางการเมือง และพฤติกรรมทางการเมืองที่จะตามมาในวัยผู้ใหญ่” ดังนั้น จึงนำเสนอว่า นักเรียนชั้นประถมปีที่ 3 ในปี 1995 หรือนักเรียนชั้นประถมปีที่ 4-5 ในปี 1996 ที่เรียนหลักสูตรเก่ารุ่นสุดท้าย ซึ่งในปัจจุบันคือคนลาวที่มีอายุราว 32-33 ปี ยังคงมีภาพของศัตรูของชาติในการรับรู้ของตนเป็นอย่างไร

การตอกย้ำภาพของศัตรูในปัจจุบันยังคงพบเห็นได้ในสื่อต่างๆ ของลาว เช่น ในเว็บไซต์โหละโฆ่ ยังคงกล่าวถึงศัตรูของชาติในบทความเรื่อง “ระลึกวันประวัติศาสตร์กองพันที่สองฝ่าวงปิดล้อมของศัตรู ครบรอบ 57 ปีวันที่ 18/5/1959-18/5/2016” ความว่า

“ภายหลังที่พวกจักรพรรดิอเมริกาและลูกมือได้รับความปราชัยอย่างต่อเนื่อง ในการดำเนินนโยบายหลอกเสื่อออกจากถ้ำและกลอุบายหันเปลี่ยนโดยสันติ พวกเขาได้ตัดสินใจโค่นล้มรัฐบาลพรรคสังคมนิยมเวียงจันทน์ ใช้ความรุนแรงฝ่าปฏิวัติด้วยกำลังอาวุธเพื่อหวังดับสูญกำลังปฏิวัติ พวกเขาได้ออกคำสั่งให้ลูกมือในทุกเขตแขวงออกแรงปราบปรามกำลังรักชาติอย่างโหดร้ายป่าเถื่อน พร้อมเดียวกันนี้ก็ดำเนินการปิดล้อม ช่มชู้ จับกุมคุมขังผู้นำของแนวลาวรักชาติ... นับแต่วันที่กองพันที่สองได้เคลื่อนทัพเข้ามาตั้งอยู่ใจกลางทุ่งไหหิน จักรพรรดิอเมริกาและพวกหุ่นเวียงจันทน์ที่เป็นลูกมือก็ได้ดำเนินกลอุบายเพื่อทับม้างและดับมอดกำลังของกองพันที่สอง ซึ่งในเบื้องต้นพวกเขาได้ใช้เล่ห์เหลี่ยมกลอุบายด้วยวิธีโฆษณาชวนเชื่อโกหกจ้างด้วยเงินทอง สาว และแบบดำรงชีวิตที่ฟุ่มเฟือย ยั่วเย้าให้กองที่สองยอมมอบอาวุธ...”

ล่าสุดเมื่อวันที่ 20 มกราคม 2018 เว็บไซต์โทละโข่ง นำเสนอบทความเรื่อง ประวัติ กองทัพประชาชนลาวครบรอบ 69 ปี 20/1/1949 ถึง 20/1/2018 ความว่า

“ประวัติศาสตร์แห่งการกำเนิดขึ้นของกองทัพประชาชนลาวตั้งแต่ปลาย ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 พวกจักรพรรดิลาเมืองขึ้นฝรั่งได้เข้ามา ยึดครองลาวในปี 1893 แล้วดำเนินการกดขี่ขูดรีดประชาชนลาวอย่าง แสนสาหัส ด้วยจิตใจที่ไม่ยอมเป็นข้าจึงได้ลุกขึ้นมาต่อสู้ต้านกับพวกล่า เมืองขึ้น และตีมือของพวกเขาด้วยหลายรูปการหลายระดับจนถึงการ ต่อสู้ด้วยอาวุธ”

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางเศรษฐกิจไปสู่สังคมนิยมการตลาด ตาม นโยบายจินตนาการใหม่ ในปี 1986 ลาวได้ปรับปรุงความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน และ ประเทศที่เคยเป็นศัตรูอย่างสหรัฐอเมริกา รวมทั้งประเทศตะวันตกอื่นๆ เป็นการพัฒนา ประเทศที่มองไปข้างหน้า แต่ก็ยังไม่ลืมความทุกข์ยาก ความเจ็บปวดจากสงครามที่มีผล ต่อประชาชนและประเทศชาติในอดีต ประวัติศาสตร์บาดแผลระหว่างประเทศเพื่อนบ้านยังคงมีอยู่ในการรับรู้ของผู้คนทั้งสองประเทศ เมื่อเวลาผ่านไปบาดแผลทางประวัติศาสตร์ได้ บรรเทาเบาบางลง พรรคประชาชนปฏิวัติลาวและรัฐจัดสร้างอนุสาวรีย์ของวีรกษัตริย์ คือ เจ้าอนุวงศ์ ขึ้นในปี 2010 ซึ่งปฐม หงษ์สุวรรณ (2554) ตีความการสร้างอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ โดยเฉพาะการผายมือของอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ไปเบื้องหน้าว่า เป็นการ “ฮับต่อน” แสดง ถึงความเป็นมิตรกับนานาประเทศรวมทั้งไทยซึ่งเคยเป็นคู่สงครามกัน การสร้างอนุสาวรีย์ เจ้าอนุวงศ์จึงเป็นการประดิษฐ์สร้างความหมายใหม่ให้แก่เจ้าอนุวงศ์ จากผู้กอบกฏต่อไทย กลายมาเป็น “ทูตวัฒนธรรม” และ “อโหสิกรรม” ไม่ถือโทษโกรธแค้นต่อเรื่องราวในอดีต เปลี่ยนสถานะของความเป็นรองและความเหลื่อมล้ำในอดีต มาเป็นความสัมพันธ์แบบเท่า เทียมด้วยการนิยามความหมายใหม่ให้กับเรื่องราวในประวัติศาสตร์ และก้าวไปสู่ความร่วมมืออันดีต่อกันในอนาคตต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กนลา ชันทปราบ. (2527). แนวทางที่ใช้ในการศึกษาการเมืองเปรียบเทียบในระบบการเมืองเปรียบเทียบ. วิทยานิพนธ์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- กรกิต ชุ่มกรานต์. (2552). ลาวในแบบเรียนของไทย. ใน สุเนตร ชุตินทรานนท์ (บรรณาธิการ). **ชาตินิยมในแบบเรียนของไทย**. กรุงเทพฯ: มติชน
- กะชวงสีกสา. (1984 a). **หัดอ่านชั้นประถมปีที่ 3**. เวียงจัน: วิสาหะกิดกานพิมพ์จำหน่ายสีกสา.
- . (1984 b). **หัดอ่านชั้นประถมปีที่ 5**. เวียงจัน: วิสาหะกิดกานพิมพ์จำหน่ายสีกสา.
- . (1987). **หัดอ่านชั้นประถมปีที่ 4**. เวียงจัน: วิสาหะกิดกานพิมพ์จำหน่ายสีกสา.
- กะชวงสีกสาและกีลา. (1989). **แนะนำการสอนพาสาลาว ชั้นประถมสีกสาปีที่ 1**. เวียงจัน: สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์การศึกษ.
- กาญจณี ละอองศรี. (2544). คำนำ. ใน **กาญจณี ละอองศรี (บรรณาธิการ). ลาวสู่หิ้ง: ไทยรู้อะไร**. (163-269). กรุงเทพฯ: อัสฟา. 163-269.
- กิติรัตน์ สีหพันธ์. (2549). **ประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวสมัยใหม่ (ค.ศ. 1975-ปัจจุบัน)**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทชั้นปีที่ 2 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- คำผาย สีสะหวัน. (24 มีนาคม 2540). **สัมภาษณ์**. พนักงานสถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์การศึกษา. สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์การศึกษา นครหลวงเวียงจันทน์, สปป. ลาว.
- จารุวรรณ ธรรมวัตรและคณะ. (2544). **การกล่อมเกลาทงสังคมจากแบบเรียนระดับประถมศึกษาในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว**. กรุงเทพฯ: โครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว.
- ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. (2548). **ประวัติศาสตร์ลาวหลายมิติ**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- โทละโขง. (2016). **ระลึกวันปะหวัดสาดกองพันธ์ 2 ฝ่าวงล้อมของสัตตุดู คบชอบ 57 ปี 18/5/1959-18/5/2016**. [ออนไลน์]. ได้จาก: <http://www.tholakhong.com/2016/05/2-57-1851959-1852016.html>. [สืบค้นเมื่อ วันที่ 11 มีนาคม 2561].
- . (2018). **ปะหวัดกองทับปะชาชนลาว คบชอบ 69 ปี (20/1/1949-20/1/2018)**. [ออนไลน์]. ได้จาก: <http://www.tholakhong.com/2018/01/jan20.html>. [สืบค้นเมื่อ วันที่ 11 มีนาคม 2561].

- ธีระ รุญเจริญ. (2542). รายงานการปฏิรูปการศึกษาของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. [ออนไลน์]. ได้จาก: <http://www.spr.ac.th/web/ebook/pdf/4219007/pdf>. [สืบค้นเมื่อ วันที่ 10 มกราคม 2561].
- บุญยี่ ชุมพณพักดี. (6 พฤษภาคม 2540). สัมภาษณ์. พนักงานบ้านนาญ. สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์การศึกษา นครหลวงเวียงจันทน์, สปป. ลาว.
- ปฐม หงส์สุวรรณ. (2554). เจ้าอนุวงศ์: การเมืองเรื่องอนุสาวรีย์กับการรื้อสร้างวัฒนธรรมเจ้าชีวิตในสังคมลาว. ใน การประชุมวิชาการระดับชาติมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ครั้งที่ 7. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปณิดา สระวาสี. (2546). การสร้างสำนึกความเป็นชาติของรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยผ่านแบบเรียนชั้นประถมศึกษาตั้งแต่ ค.ศ.1975-2000. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ร่วมกับคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประสิทธิ์ ลีปรีชา. (2550). ระบบการศึกษาและภาษาในกระบวนการสร้างชาติไทย. วารสารสังคมศาสตร์, 19 (1), 277-309.
- ปรียา ภรณ์กันทะลา. (2552). แนวคิดการสร้างชาติของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวระหว่าง ค.ศ. 1975—1986 วิเคราะห์ผ่านหนังสือพิมพ์เสียงประชาชน .วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปิยวรรณ จันทศรี และธีรยุทธ บัวจันทร์. (2556). หุมพัน รัตตะนะวง (Houmphanh Rattana-vong): การรื้อฟื้นวัฒนธรรมแห่งชาติและนโยบายชาตินิยมทางวัฒนธรรมในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://aseanview.wordpress.com/2013/05/02/หุมพัน-รัตตะนะวง-houmphanh-rattana-vong-การร/>. [สืบค้นเมื่อ วันที่ 10 มกราคม 2561].
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2552). การสร้างรัฐ (State Building) และการสร้างชาติ (Nation Building). ใน หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000048092>. [10 มกราคม 2561].
- อรรถจักร สัตยานุรักษ์. (4 มีนาคม 2553). 'ความทรงจำร่วมและความรุนแรง'. กรุงเทพฯ: ทรูรัก, หน้า 16.
- Almond, G. A. and Powell, G. B. Jr. (1966). **Comparative Politics: A Development Approach**. Boston: Little, brown & Co.
- Almond, G. A. and Powell, G. B. Jr. (1980). **Comparative Politics Today :A World View**. Boston: Little, brown & Co.

- Anderson, B. (1983). **Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism**. London: Verso.
- Bureau of East Asian and Pacific, U.S. Department of the State. (2016). **U.S. Relations with Laos**. [Online]. Available from: <https://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2770.htm>. [Accessed 10 March 2018].
- Dawson, R., & Prewitt, K. (1969). **Political Socialization**. Boston: Little, Brown and Company.
- Halbwachs, M. (ed). (1992). The localization of Memories in Lewis. on **Collective Memory**. Chicago: The University of Chicago Press.
- Coman, P. (2006). **Reading about the Enemy: school textbook representation of Germany's role in the war with Britain during the period from April 1940 to May 1941**. [Online]. Available from: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0142569960170306?journalCode=cbse20>. [Accessed 10 March 2018].
- Pongpaw, P. and Suktipan, S. (1983). **Children's Politics Social Process**. Bangkok: Chao Phraya Printing.
- Stuart-Fox, M. (2003). Historiography, Power and Identity: History and Political Legitimization in Laos. In C. E. Goscha & S. Ivarsson (Eds.), **Contesting visions of the Lao past: Lao historiography at the crossroads**, Demark: NIAS. p.p. 71-95.
- Stuart-Fox, M. (2006). The Challenge for Laos Historiography. **South East Asia Research**, 14(3), 339-359.
- Welch, D., (2014). **Depicting the enemy**. British Library. Retrieved. [Online]. Available from: <https://www.bl.uk/world-war-one/articles/depicting-the-enemy>. [Accessed 10 March 2018].
- Wexler, B. 2013. **Victims of Our Own Narratives? Portrayal of the "Other" in Israeli and Palestinian School Books**. Study Report, February 4, 2013. The Council of Religious Institutions of the Holy Land. [Online]. Available from: https://d7hj1xx5r7f3h.cloudfront.net/Israeli-Palestinian_School_Book_Study_Report-English.pdf. [Accessed 10 March 2018].

การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตราชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน

The Ability Development Thai Spelling of Prathomsuksa 1 Students By Using Instruction media and Brain based Learning.

เจนจิรา สีหะวงษ์*, ดนิตา ดวงวิลัย**, วรางคนา เทศนา***
Jenjira Sihawong, Dhanita Doungwilai, Warangkana Tasana.

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตราชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน มีความมุ่งหมายเพื่อ 1) หาประสิทธิภาพของแผนการจัดการจัดการเรียนรู้อ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน ตามเกณฑ์ 80/80 2) เพื่อหาค่าดัชนีประสิทธิผลของการเรียนรู้อ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน และ 3) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้อ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1/2 โรงเรียนเทศบาลบูรพาพิทยาคาร ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2559 สังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม จำนวน 23 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แผนการจัดการจัดการเรียนรู้อ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน จำนวน 7 แผน 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนชนิดปรนัย 3 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.23 ถึง 0.74 ค่าความยากตั้งแต่ 0.21-0.85 และค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.81 3) แบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้อ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน จำนวน 1 ฉบับ 10 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

* นิสิตระดับปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

** อาจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

*** อาจารย์ ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

* B.Ed. student (Thai Language), Faculty of Education, Mahasarakham University

** Lecturer, Dr, Thai Language, Faculty of Education, Mahasarakham University

*** Lecturer, Dr, Thai Language, Faculty of Education, Mahasarakham University

ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

1. แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตราชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์เท่ากับ 94.29/83.04

2. ผลการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตราของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน มีค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.5873 หมายความว่านักเรียนมีความก้าวหน้าในการเรียน คิดเป็นร้อยละ 58.73

3. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐานโดยรวมอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: การพัฒนาความสามารถ, ความสามารถด้านการอ่านสะกดคำ, การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน

Abstract

This Research, The purposes of this research was (1) To determine the effectiveness of lesson plans Thai language, by the Thai Spelling of Prathomsuksa 1 Students By Using Instruction media and Brain based Learning. 80/80 percent criteria. (2) To determine the effectiveness index of lesson plans Thai language, by the Thai Spelling of Prathomsuksa 1 Students By Using Instruction media and Brain based Learning. (3) To the satisfaction of students to the teaching activities by the Thai Spelling of Prathomsuksa 1 Students By Using Instruction media and Brain based Learning. The samples consisted of PrathomSuksa1 students at BuraphaPhit-tayakhanMunicipal School, the first semester of academic year 2016, Mahasarakham Primary Educational Service Area Office 1. The samples consisted of 23 students, obtained by sampling were selected by random groups. The instrument used in the research are: (1) lesson plans Thai language to the Thai Spelling of Prathomsuksa 1 Students By Using Instruction media and Brain based Learning. 7 plans (2) The test of academic achievement select choice 3 number of questions 20, questions. The discrimination power from 0.23 to 0.74 and the 0.81 conviction, The statistics of

difficulty the from 0.21-0.85, statistics used data analysis, percentage and standard deviation.

Keyword: The ability Development, Thai Spelling Ability, Learning activities Brain based Learning.

บทนำ

ทักษะใช้ภาษาไทยเป็นทักษะที่ต้องฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ การเรียนภาษาไทยจึงต้องเรียนเพื่อให้สามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถเลือกใช้คำ เรียบเรียงความคิด ความรู้ และใช้ภาษาได้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ ได้ตรงตามความหมายและถูกต้องตามกาลเทศะ บุคคล และมีประสิทธิภาพ (กรมวิชาการ. 2544 : 2) ทักษะที่สำคัญต่อการรับสารและส่งสารคือทักษะการอ่าน เพราะการอ่านเป็นทักษะของการรับรู้เรื่องราวความรู้และประสบการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ได้ให้ความสำคัญของการอ่านไว้ในสาระที่ 1 และสาระที่ 2 มาตรฐาน ท. 1.1 ว่า กระบวนการอ่านสร้างความรู้และความคิด นำไปใช้ในการตัดสินใจแก้ปัญหาและสร้างวิสัยทัศน์ในการดำเนินชีวิต การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน สาระสำคัญที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนสรุปได้ว่าสถานศึกษาระดับประถมศึกษาควรเน้นการฝึกอ่าน ฝึกเขียนภาษาไทย ให้เน้นวิธีแจกลูกสะกดคำ ผันเสียงวรรณยุกต์ อ่านคำ เขียนคำทั้งที่สะกดตรงตามมาตราและสะกดไม่ตรงตามมาตรา ให้นักเรียนอ่านออกเขียนได้ตามมาตรฐานระดับขั้นของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พร้อมทั้งประสานความร่วมมือระหว่างครูผู้สอนภาษาไทย ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ บุคลากรในสถานศึกษาต่างสถานศึกษา ผู้ปกครองและชุมชน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2550: 12) ประกอบกับนโยบายการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ มีจุดเน้นการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ วรรณะเรื่องของการอ่านคล่องเขียนคล่อง คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น และสนับสนุนเรื่องเทคนิคการสอนอ่านเขียนแก่นักเรียน

การสอนภาษาบนพื้นฐานความเข้าใจเรื่องสมอง ตั้งแต่ชั้นอนุบาล-ป.3 เชื่อว่าความรู้ที่ได้รับจะนำไปเก็บไว้ในความจำระยะยาว และจดจำได้นานพร้อมที่จะเรียกมาใช้ได้ตลอดเวลา และการจัดกิจกรรมก็ต้องเข้าใจ ทำให้ผู้เรียนสนุกสนาน ได้เคลื่อนไหว ทำให้สมองเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้นักเรียนมีความสุขกับการเรียน (พรพิไล เลิศวิชา และคณะ. 2549: ออนไลน์) การเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐานเป็นทฤษฎีการเรียนรู้

ที่อยู่บนพื้นฐานของโครงสร้างและหน้าที่การทำงานของสมอง หลักการสำคัญของการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน คือ สมองแต่ละคนมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเปรียบเหมือนผู้ดำเนินการที่มีพลังมากมหาศาล สามารถทำงานได้หลายอย่างในเวลาเดียวกัน กระบวนการทางสมองจะเกิดขึ้นทั้งในส่วนรวมและส่วนย่อย ก่อให้เกิดการเรียนรู้จดจำ ให้ความหมายในสิ่งที่จะเรียนรู้ และเก็บไว้เป็นข้อมูลบนพื้นฐานประกอบกับประสบการณ์ส่วนบุคคล สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้จะเอื้อต่อการทำงานของสมองให้เกิดการเรียนรู้ได้เต็มตามศักยภาพ เข้าใจถึงความแตกต่างของสมองและประสบการณ์ที่เป็นเอกลักษณ์ส่วนบุคคล การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เกิดความท้าทาย สร้างสรรค์ มีกิจกรรมที่หลากหลายให้ผู้เรียนได้เลือกในสิ่งที่ชอบ มีความถนัด ให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงมากที่สุด เพราะการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพที่สุดเกิดจากประสบการณ์

การจัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ต้องเน้นการใช้สื่อการสอนที่มีสีสันสวยงาม เป็นตัวช่วยให้นักเรียนเกิดความสนใจและต้องสอนไปตามลำดับจากง่ายไปหายาก เป็นตัวกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจในการเรียนมากกว่าการสอนจากหนังสือเพียงอย่างเดียว การใช้สื่อการสอนทำให้นักเรียนเกิดความสนใจในการเรียนมากขึ้นและมีผลการเรียนที่ดีขึ้น เนื่องจากได้รับความรู้จากสื่อการสอนที่ครูนำมาใช้ประกอบการจัดการเรียนรู้ นอกจากสื่อการสอนแล้วครูควรใช้กิจกรรมหลากหลาย นั่นคือการจัดการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน มีลักษณะมุ่งเน้นการเรียนรู้ที่ซ้ำย้ำทวนซึ่งจะช่วยกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ ครูต้องจัดการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมที่หลากหลาย เช่น เกม เพลง กลุ่มร่วมมือ แผนผังความคิด บทบาทสมมุติ ต้องเลือกกิจกรรมที่เหมาะสมในการถ่ายทอดและจูงใจให้นักเรียนมีความสนใจในการเรียน ประทับใจในสิ่งที่เรียน โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียน (ทิตนา แชมมณี, 2549: 21) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอนภาษาไทยสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 การอ่านและการเขียนเป็นทักษะที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก การเรียนการสอนที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายและมีประสิทธิภาพนั้น ครูจะต้องหมั่นฝึกฝนให้นักเรียนได้ฝึกย้ำ ซ้ำ ทบทวน อยู่บ่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอ่านและการเขียนซึ่งจะทำให้เรียนจำได้ ฟังเข้าใจ พูด อ่าน และเขียนได้ถูกต้องคล่องแคล่ว ผู้วิจัยตระหนักและเห็นความสำคัญของปัญหาด้านการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ของนักเรียน จึงได้ดำเนินการศึกษาด้านการอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาผลการเรียนรู้ของนักเรียนให้สูงขึ้น

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อหาประสิทธิภาพของแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมมองเป็นฐาน ตามเกณฑ์ 80/80
2. เพื่อหาค่าดัชนีประสิทธิผลของการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมมองเป็นฐาน
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่มีต่อผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมมองเป็นฐาน

วิธีการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนเทศบาลบูรพาพิทยาคาร ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2559 สังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม จำนวน 2 ห้อง รวมทั้งสิ้น 43 คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1/2 โรงเรียนเทศบาลบูรพาพิทยาคาร ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2559 สังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม จำนวน 23 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมมองเป็นฐาน จำนวน 7 แผน ซึ่งแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้สมมองเป็นฐานนั้น เป็นการใช้ความรู้ความเข้าใจที่เกี่ยวข้องกับสมมองเป็นเครื่องมือในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างศักยภาพสูงสุดในการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งการเรียนรู้ตามแนวคิดสมมองเป็นฐานต้องใช้ทุกส่วน ทั้งการคิด ความรู้สึก และการลงมือปฏิบัติไปพร้อมๆ กัน ในการออกแบบแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะออกแบบ

กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐานควบคู่ไปกับการใช้กฎแฉะ 5 ดอก ของแนวคิด การจัดการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน ซึ่งผู้วิจัยได้นำหลักการของดอกที่ 3 และดอกที่ 5 มา ใช้ในการวิจัยด้วย ได้แก่ กฎแฉะดอกที่ 3 กระบวนการเรียนรู้ ผู้วิจัยจะกระตุ้นกระบวนการ เรียนรู้ของเด็กโดยใช้กิจกรรมต่างๆ ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้สมองของเด็กตื่น ตัว สนใจ ทำทหายความคิด ค้นหา ลองผิด ลองถูก เรียนรู้ และจดจำ กฎแฉะดอกที่ 5 สื่อและ วัตกรรมการเรียนรู้ ผู้วิจัยจะใช้สื่อและนวัตกรรมที่แปลกใหม่ น่าตื่นเต้น และมีสีสัน และ มีจำนวนเพียงพอสำหรับนักเรียนทุกคน เครื่องมือเหล่านี้จะช่วยให้การเรียนรู้และกระตุ้นให้ เด็กรู้สึกสนุกสนาน ฟังพอใจ เกิดความตั้งใจที่จะเรียนรู้เนื้อหาที่ซับซ้อน

2. แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนชนิดปรนัย 3 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ

3. แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่มีต่อผลการ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่อง การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา โดยใช้สื่อ ประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน จำนวน 1 ฉบับ 10 ข้อ

การดำเนินการวิจัย

1. ทดสอบก่อนเรียน (Pre-Test) โดยใช้แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการ อ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบ การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐานที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น บันทึกผลสอบและเก็บคะแนน ผลสอบก่อนเรียน

2. ดำเนินการสอนตามแผนการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกด ตรงมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็น ฐานที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน 7 แผน บันทึกคะแนนพฤติกรรมระหว่างเรียน คะแนนการร่วม กิจกรรมกลุ่ม ตรวจผลงาน และทดสอบท้ายแผน

3. เมื่อสิ้นสุดการทดลอง ผู้วิจัยนำแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการอ่าน สะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการ จัดการการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐานไปทดสอบหลังเรียน (Post-Test) กับนักเรียนกลุ่ม ตัวอย่าง เก็บคะแนนผลสอบหลังเรียน

4. หลังจากดำเนินการสอนตามแผนการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มี ตัวสะกดตรงมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิด สมองเป็นฐานและทดสอบหลังเรียนเสร็จ ให้นักเรียนกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามความ พึงพอใจ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์หาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้สูตร E1 / E2
2. วิเคราะห์หาค่าดัชนีประสิทธิผลของการเรียนรู้ด้วยสูตร E.I.

$$\text{ดัชนีประสิทธิผล} = \frac{\text{ผลรวมของคะแนนหลังเรียนทุกคน} - \text{ผลรวมของคะแนนก่อนเรียนทุกคน}}{(\text{จำนวนนักเรียน} \times \text{คะแนน}) - \text{ผลรวมของคะแนนก่อนเรียนทุกคน}}$$

3. การวิเคราะห์ความพึงพอใจ โดยใช้ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตามเกณฑ์ และการแปลความหมาย ค่าเฉลี่ย 3 ระดับ ดังนี้

3 หมายถึง พึงพอใจมาก

2 หมายถึง พึงพอใจปานกลาง

1 หมายถึง พึงพอใจน้อย

เกณฑ์การแปลผลคะแนน โดยตัดแปลงมาจากการแปลความหมายผลการวัดของ บุญชม ศรีสะอาด (2545: 102-103) ดังนี้

ความพึงพอใจมาก	ระดับคะแนนเฉลี่ย 2.51- 3.00
ความพึงพอใจปานกลาง	ระดับคะแนนเฉลี่ย 1.51- 2.50
ความพึงพอใจน้อย	ระดับคะแนนเฉลี่ย 1.00- 1.50

ผลการวิจัย

1. ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน

การวิเคราะห์หาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐานตามเกณฑ์ร้อยละ 80/80 (E1/E2) และวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผู้วิจัยดำเนินการหาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้จากคะแนนพฤติกรรม คะแนนผลงาน และทดสอบย่อยตามแผนการจัดการเรียนรู้ผลปรากฏดังตาราง 1

ตาราง 1 ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน

รายการ	คะแนนเต็ม	\bar{x}	S.D.	ร้อยละ
ประสิทธิภาพของ กระบวนการ (E1)	257	239.52	10.17	94.29
ประสิทธิภาพของ ผลลัพธ์ (E2)	20	16.61	1.96	83.04
ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ (E1/E2) เท่ากับ 94.29/83.04				

จากตาราง 1 พบว่า คะแนนเฉลี่ยจากคะแนนการประเมินพฤติกรรม ประเมินการร่วมกิจกรรมกลุ่ม การประเมินผลงาน ประเมินการอ่าน และทดสอบย่อย มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 94.29 จากคะแนนเต็ม 257 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 94.29 แสดงว่า ประสิทธิภาพของกระบวนการ (E1) เท่ากับ 94.29 และคะแนนทดสอบหลังเรียน คิดเป็นร้อยละ 83.04 นั่นคือ E2 มีค่าเท่ากับ 83.04 แสดงว่าแผนการจัดการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐานมีประสิทธิภาพ (E1/E2) เท่ากับ 94.29/83.04 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ 80/80 ที่กำหนดไว้

2. ดัชนีประสิทธิผลของการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน

การวิเคราะห์ดัชนีประสิทธิผลของการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน ผู้วิจัยนำคะแนนทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนมาหาค่าดัชนีประสิทธิผล (E.I.) ของการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน ดังตาราง 2

ตาราง 2 วิเคราะห์ดัชนีประสิทธิผลของการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน

คะแนนประเมินผลสัมฤทธิ์อ่าน สะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา	จำนวน นักเรียน	คะแนนเต็ม	ผลรวมของ คะแนนทดสอบ	ค่าดัชนี ประสิทธิผล
ก่อนเรียน	23	20	271	0.5873
หลังเรียน	23	20	282	

จากตาราง 2 พบว่า ค่าดัชนีประสิทธิผลของการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน มีค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.5873 แสดงว่า นักเรียนมีความก้าวหน้าในการเรียน คิดเป็นร้อยละ 58.73

3. ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน

การวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน ดังตาราง 3

ตาราง 3 ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน

ข้อที่	รายการประเมิน	\bar{X}	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
1	ฉันชอบทำกิจกรรมตามที่ครูสอน	2.62	0.49	มาก
2	ฉันชอบค้นหาคำตอบด้วยตัวฉันเอง	2.48	0.67	ปานกลาง
3	ฉันชอบแสดงความคิดเห็นเมื่อครูถาม	2.60	0.49	มาก
4	ฉันมีความสุขทุกครั้งที่ร่วมงานกับเพื่อนๆ	2.65	0.49	มาก
5	ฉันเข้าใจเนื้อหาที่ครูสอน	2.70	0.47	มาก

ข้อที่	รายการประเมิน	\bar{x}	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
6	ฉันภูมิใจที่ปฏิบัติกิจกรรมได้ด้วยตนเอง	2.70	0.47	มาก
7	ฉันสามารถออกแบบผลงานด้วยตัวฉันเอง	2.61	0.58	มาก
8	ฉันชอบที่ได้ทำกิจกรรมตามความสนใจของฉัน	2.65	0.57	มาก
9	กิจกรรมที่ฉันเข้าร่วมมีความน่าสนใจ	2.83	0.39	มาก
10	ฉันชอบที่ครูเปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อน	2.70	0.47	มาก
	รวม	2.66	0.51	มาก

จากตาราง 3 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน มีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.66 จากคะแนนเต็ม 3 คะแนน โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก ได้แก่ กิจกรรมที่ฉันเข้าร่วมมีความน่าสนใจ ($\bar{x}=2.83$) ฉันเข้าใจเนื้อหาที่ครูสอน, ฉันภูมิใจที่ปฏิบัติกิจกรรมได้ด้วยตนเอง และฉันชอบที่ครูเปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อน ($\bar{x}=2.70$) และฉันชอบที่ได้ทำกิจกรรมความสนใจของฉัน ($\bar{x}=2.65$) ตามลำดับ

อภิปรายผล

1. แผนการจัดการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน มีประสิทธิภาพเท่ากับ 94.29/83.04 หมายความว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนที่ได้จากการประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ ประเมินการร่วมกิจกรรมกลุ่ม ประเมินผลงานนักเรียน และทดสอบท้ายแผนการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 94.29 และค่าเฉลี่ยของคะแนนจากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนของนักเรียนทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 83.04 แสดงว่า แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตราของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมอง

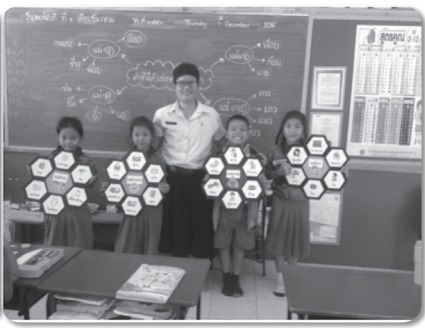
เป็นฐานที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 ที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับ ผลการศึกษาของนิตยา เชื้อดวงผุย (2553: 65-90) ซึ่งได้ศึกษา ผลการใช้หนังสือส่งเสริม การอ่านประกอบการจัดกิจกรรมตามแนวคิดการใช้สมองเป็นฐาน เรื่องการอ่านและเขียนคำ ที่ประสมด้วยสระประสม กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ผลพบว่า แผนการจัดการเรียนรู้เรื่องการอ่านและเขียนคำที่ประสมด้วยสระประสมกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มีประสิทธิภาพเท่ากับ 88.85/89.42 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ มีความเหมาะสมสำหรับนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ ทำให้เกิดการเรียนรู้ตาม วัตถุประสงค์ มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ และยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุภาพ รัตสีสม (2553: 70-105) ซึ่งได้ศึกษาผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยด้านการอ่าน และการเขียนคำยาก ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยการจัดกิจกรรมตามแนวคิดโดยใช้สมอง เป็นฐานผลการศึกษาพบว่า แผนการเรียนรู้ภาษาไทยด้านการอ่านและการเขียนคำยาก ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยการจัดกิจกรรมตามแนวคิดโดยใช้สมองเป็นฐาน มีประสิทธิภาพ เท่ากับ 84.48/81.33 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่ตั้งไว้ และสอดคล้องกับประสิทธิภาพของ แผนการเรียนรู้ภาษาไทย ด้วยการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักพัฒนาการและการเรียน รู้ของสมอง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มีประสิทธิภาพ 95.96/84.25 ซึ่งสูงกว่า เกณฑ์ที่ตั้งไว้

2. ดัชนีประสิทธิผลของการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็น ฐาน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากคะแนนเฉลี่ยจากการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนและหลังเรียน พบว่า ดัชนีประสิทธิผลมีค่าเท่ากับ 0.5873 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหลังจาก มีการจัดการเรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน แล้ว นักเรียนมีความก้าวหน้าทางการเรียนเพิ่มขึ้น 0.5873 คิดเป็นร้อยละ 58.73 ทั้งนี้หลัง จากมีการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดสมองเป็นฐาน ด้วยวิธีการเรียนที่มีการเน้นย้ำซ้ำ ทวน กระตุ้นให้นักเรียนได้เกิดการคิด ทำให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาเพิ่มขึ้น ซึ่งถือได้ว่าประสบความสำเร็จ นักเรียนมีความรู้ด้านการอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ได้ในระดับดีมาก รวมทั้งมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมาตราตัวสะกดเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้อง กับผลการศึกษาของสาธิตี วันชัย (2555: 52-82) ได้พัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ ภาษาไทยเรื่อง การอ่านและการเขียนคำที่สะกดตรงตามมาตราตัวสะกด ชั้นประถมศึกษา ปีที่ 1 โดยใช้แผนผังความคิด มีประสิทธิภาพเท่ากับ 89.38/86.33 สูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่ ตั้งไว้ มีค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.7602 แสดงว่านักเรียนมีความก้าวหน้าในการเรียน

ร้อยละ 76.02 และสอดคล้องกับผลการศึกษาของคำเฟียร ชูเดช (2553: 86-130) ศึกษาดัชนีประสิทธิผลการเรียนรู้ของนักเรียนที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดโดยใช้สมองเป็นฐาน พบว่ามีค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 43.7465 แสดงว่านักเรียนมีความก้าวหน้าในการเรียนรู้ร้อยละ 43.75

3. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐานมีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมาก อาจเนื่องมาจากนักเรียนมีโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเพื่อนในกลุ่ม อีกทั้งยังสนุกสนานกับการเรียนรู้จากสื่อสะกดคำที่ครูจัดเตรียมไว้ให้ศึกษา จึงทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ ผีกล่น และจดจำสาระความรู้ได้ง่ายขึ้น และไม่เครียดกับการเรียนรู้ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของนิตยา เชื้อดวงผุย (2553: 65-90) ที่ได้ศึกษาผลการใช้นั่งสื่อส่งเสริมการอ่านประกอบการจัดกิจกรรมตามแนวคิดการใช้สมองเป็นฐาน เรื่องการอ่านและเขียนคำที่ประสมด้วยสระประสม กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 พบว่านักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้หนังสือส่งเสริมการอ่านประกอบการจัดกิจกรรมตามแนวคิดการใช้สมองเป็นฐาน เรื่องการอ่านและเขียนคำที่ประสมด้วยสระประสม โดยรวมและเป็นรายชื่อ อยู่ในระดับมาก ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าแผนการจัดการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐานที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ตรงตามหลักการและรูปแบบการจัดกิจกรรมตามแนวคิดการใช้สมองเป็นฐาน โดยกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นผู้เรียนให้ความสำคัญกับความพร้อมการทำงานของสมองที่จะเรียนรู้มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้กิจกรรมที่หลากหลายได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม ทำให้นักเรียนไม่เกิดความเบื่อหน่าย เมื่อสมองมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ ผู้เรียนจึงจดจำสิ่งที่เรียนรู้ได้ดีและมีความหมายโดยตรงกับผู้เรียน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยควรศึกษาและทำความเข้าใจการจัดกิจกรรม ตามแผนการจัดการเรียนรู้การอ่านสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา โดยใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน ให้มีความเข้าใจและชัดเจนทุกขั้นตอนก่อนที่จะนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้

1.2 ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนครูผู้สอนควรติดตามตรวจสอบผลงาน ให้คำแนะนำ ดูแลการทำกิจกรรมของนักเรียนทั้งงานกลุ่มและงานเดี่ยวอย่างใกล้ชิด

1.3 ผู้บริหารและครูวิชาการโรงเรียนควรให้การสนับสนุนติดตามนิเทศชั้นเรียนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนให้เป็นที่น่าพอใจและมีประสิทธิภาพ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งต่อไป

2.1 ควรนำแผนการจัดการเรียนรู้ฉบับนี้ไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างอื่น เพื่อยืนยันประสิทธิภาพดัชนีประสิทธิผลและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน

2.2 ควรมีการวิจัยการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักพัฒนาการและการเรียนรู้ของสมอง ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ในเนื้อหาและระดับช่วงชั้นอื่นหรือกลุ่มสาระการเรียนรู้และระดับช่วงชั้นอื่น

2.3 ควรมีการเปรียบเทียบการใช้กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดสมองเป็นฐานกับวิธีสอนในรูปแบบต่างๆ เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในเนื้อหาเดียวกันและชั้นเดียวกัน เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2550). แนวทางปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ: ที.เอส.บี. โปรดักส์.
- กรมวิชาการ. (2544). หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- คำเพียร ชูเดช. (2553). ผลการเรียนรู้ภาษาไทยเรื่องการอ่านและการเขียนคำที่มีตัวสะกดชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดโดยใช้สมองเป็นฐาน. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ทิตนา แชมมณี. (2549). ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิตยา เชื้อดวงผุย. (2553). ผลการใช้หนังสือส่งเสริมการอ่านประกอบการจัดกิจกรรมตามแนวคิดการใช้สมองเป็นฐาน เรื่อง การอ่านและเขียนคำที่ประสมด้วยสระประสมกลุ่มสระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พรพีไล เลิศวิชา และคณะ. (2549). สมองกับการเรียนรู้. [ออนไลน์]. ได้จาก: <http://www.nbl.or.th/>. [สืบค้นเมื่อ วันที่ 16 เมษายน 2549].
- สาธินี วันชัย. (2555). ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้กลุ่มสระการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่อง การอ่านและเขียนคำที่สะกดตรงตามมาตราตัวสะกด ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้แผนผังความคิด. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุภาพ รัตสีสม. (2553). ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยด้านการอ่านและการเขียนคำยากชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยการจัดกิจกรรมตามแนวคิดโดยใช้สมองเป็นฐาน. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

การเปลี่ยนแปลงของคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏใน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 กับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554

Changes of Khmer loanwords appears in Thai dictionary 2493 B.E.
and Thai dictionary 2544 B.E.

นัชฎาภา สะตะ, เพ็ญประภา สิงห์สวัสดิ์**
Nattapa SaTa, Penprapa Singawat

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 กับ พ.ศ. 2554 ด้านการเปลี่ยนแปลงรูปคำ ความหมาย และการจัดหมวดหมู่ของคำ ผลการศึกษาพบว่า พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 มีทั้งหมด 390 คำ และพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 มีทั้งหมด 499 คำ ซึ่งใช้เกณฑ์ในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ การศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปคำ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ รูปศัพท์คงเดิม และรูปศัพท์เปลี่ยนไป การศึกษาการเปลี่ยนความหมายของคำ แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ ความหมายแคบเข้า ความหมายกว้างออก ความหมายย้ายที่ และความหมายคงเดิม ส่วนการจัดหมวดหมู่ของคำศัพท์ แบ่งออกเป็น 4 หมวดใหญ่ คือ หมวดเกี่ยวกับธรรมชาติ มนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์ สติปัญญา ความรู้สึก อารมณ์ คุณค่า และความสัมพันธ์ของบุคคล

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า การศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปคำจะพบคำยืมที่มีรูปศัพท์คงเดิมมากที่สุด จำนวน 366 คำ และคำยืมที่มีรูปศัพท์เปลี่ยนแปลงไปจะพบน้อยที่สุดจำนวน 2 คำ การศึกษาการเปลี่ยนความหมายของคำนั้นพบว่า มีความหมายคงเดิมมากที่สุด จำนวน 258 คำ และพบความหมายย้ายที่น้อยที่สุด จำนวน 12 คำ และการจัดหมวดหมู่ของคำศัพท์ ซึ่งหมวดหมู่ที่พบมากที่สุด คือ หมวดเกี่ยวกับมนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์ จำนวน 160 คำ ส่วนหมวดหมู่ที่พบน้อยที่สุด คือ หมวดเกี่ยวกับสติปัญญา ความรู้สึก อารมณ์ คุณค่า จำนวน 77 คำ ทั้งนี้ยังพบว่า คำศัพท์ของคำยืมทั้งสองเล่ม มีทั้งคำศัพท์ที่มีร่วมกัน คำศัพท์ที่สูญหาย และคำศัพท์ที่เพิ่มขึ้นอีกด้วย

คำสำคัญ: การเปลี่ยนแปลงภาษา, คำยืมภาษาเขมร, พจนานุกรม

* นิลิระดับปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

** อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

* BA student, Thai Language, Department of Thai and Oriental Languages, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

** Lecturer, Thai Language, Department of Thai and Oriental Languages, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

Abstract

The purpose of this article is to study the form of Khmer loanwords appears in Thai dictionary 2493 B.E. and Thai dictionary 2544 B.E. in term of word changes, semantic changes and word categorization. The findings reveal the fact that 390 words are found in Thai dictionary 2493 B.E. and 499 words are found in Thai dictionary 2554 B.E. The criteria for studying are as follows. The study of word changes are divided into two categories; original words and changed words. The study of semantic changes are divided into four categories; broadening, narrowing, shifting and original meaning. Word categorization can be found in four groups; human nature, human behavior, intelligence emotion mood value and personal relationship.

The study found that in term of word changes, the largest group, 366 words, is the original words and two of changed words are found. In the study of semantic changes, 258 original meaning words are mostly found and 12 of shifting meaning words are found the least. And Word categorization, the largest group is about human and human behavior, 160 words. The smallest group is about intelligence, emotion, mood, value which has 77 words. In addition loanwords from both dictionaries contain shared words, lost words and increased words.

Keywords: *Language changes, Khmer loanwords, Dictionary*

บทนำ

ภาษาเขมรเป็นหนึ่งในภาษาที่มีความใกล้ชิดกับสังคมไทย ดังที่ มณี ช้างเผือก (2539: 10-11) กล่าวว่า ชนชาติไทยและเขมรมีเขตแดนติดกันด้านตะวันออกของไทย มีการทำสงครามกัน ทำไมตรีและไปมาค้าขาย มีการแต่งงานประสมเชื้อชาติ และมีการถ่ายทอดวัฒนธรรม จากที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อเกิดการผสมผสานทางเชื้อชาติย่อมส่งผลให้ภาษาในสังคมไทยเป็นสังคมพหุภาษาหรือภาวะหลายภาษา เนื่องจากมีผู้พูดภาษาที่แตกต่างกัน อยู่ในสังคมเดียวกัน ย่อมเกิดการติดต่อสื่อสารระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เป็นผลให้ภาษาเกิดการเปลี่ยนแปลง ดังที่ กาญจน นาคสกุล (2537: 11-14) กล่าวว่า เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลง ความเป็นอยู่ของคนเปลี่ยนแปลง ภาษาก็น่าจะย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย ภาษาไทยมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน การเขียนในปัจจุบันจึงยึดหลัก

การเขียนที่ถูกต้องตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งถือเป็นหนังสือที่รวบรวมคำที่ใช้ในภาษาปัจจุบัน

บุญยงค์ เกศเทศ (2521: 100) กล่าวไว้ว่า พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เป็นฉบับที่ใช้อ้างอิงมากที่สุดเมื่อมีปัญหาในการใช้คำภาษาไทย เพราะเป็นศัพท์ที่จัดทำโดยทางราชการ ได้มีการชำระตรวจทานกันหลายครั้งเพื่อให้มีความถูกต้องยิ่งขึ้น ผู้ใช้จะได้รับความรู้จากหนังสืออ้างอิง คือ ความหมายของคำภาษาไทย การอ่านออกเสียง ตัวสะกด ชนิดของคำ ที่มาของคำ และให้ความรู้หลักภาษาบางประการ และเป็นเสมือนบรรณานุกรมไทย ดังนั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานต้องได้รับการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้มีความทันสมัย เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทางภาษาอยู่เสมอ

พจนานุกรมที่ถือว่าเป็นเล่มแรกของราชบัณฑิตยสถานที่มีการปรับปรุงพจนานุกรมของกระทรวงธรรมการ ฉบับพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2470 ซึ่ง ราชบัณฑิตยสถาน (2519: ก-ฎ) กล่าวถึงพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ว่า เมื่อกระทรวงธรรมการได้ตีพิมพ์หนังสือพจนานุกรมออกใช้ในราชการและจำหน่ายใน พ.ศ. 2470 ในกาลต่อมากกระทรวงธรรมการได้พบข้อบกพร่องในหนังสือพจนานุกรมนั้นอันสมควรแก้ไขเพิ่มเติม จึงเปลี่ยนใหม่ ว่า “พจนานุกรม” ซึ่งหมายถึง พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 และมีการปรับปรุงฉบับปี พ.ศ. 2525, พ.ศ. 2542 และ ปรับปรุงครั้งสุดท้ายฉบับปี พ.ศ. 2554 ซึ่งถือเป็นพจนานุกรมฉบับปัจจุบัน

มีนักวิชาการหลายท่านที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของภาษาในพจนานุกรม เช่น นิชรา อัครวิบูลย์ (2533) ได้ศึกษาการเพิ่มคำ การสูญคำ และการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำกริยาในช่วง พ.ศ. 2416-2525 จากหนังสืออักษรภิธานศรีบทของหมอบลัดเลย์ กับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ส่วนไชสิริปราโมช ณ อยุรยา (2534) ก็ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำและความหมายของสำนวนไทย และอรพินท์ โลกัตถจริยา (2538) ได้วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงคำศัพท์ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 และ พ.ศ. 2525 เป็นต้น

จากการศึกษาที่ผ่านมายังไม่พบงานวิจัยเรื่องใดที่ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 และ พ.ศ. 2554 ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงของคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงรูปคำของคำยืม การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำศัพท์ของคำยืม และการจัดหมวดหมู่คำศัพท์ของคำยืม เพื่อที่จะได้ทราบถึงวัฒนธรรมการยืมภาษาของคำยืมภาษาเขมร และลักษณะการเปลี่ยนแปลงของคำยืมภาษาเขมรจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ความมุ่งหมายของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปคำของคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 กับ พ.ศ. 2554
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงความหมายคำศัพท์ของคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 กับ พ.ศ. 2554
3. เพื่อจัดหมวดหมู่คำศัพท์ของคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 กับ พ.ศ. 2554

ความสำคัญของการศึกษา

1. ทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงทางรูปคำของคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 กับ พ.ศ. 2554
2. ทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงทางความหมายคำศัพท์ของคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 กับ พ.ศ. 2554
3. ทำให้ทราบถึงวัฒนธรรมการยืมภาษาของคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 กับ พ.ศ. 2554

ขอบเขตของการศึกษา

รวบรวมข้อมูลคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน จำนวน 2 เล่ม คือ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 กับ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉพาะคำศัพท์ที่ระบุที่มาของภาษาด้วยอักษร (ข.) เท่านั้น

วิธีดำเนินการศึกษา

1. ขั้นตอนการรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพจนานุกรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของภาษา
2. ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูล
รวบรวมคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 และ พ.ศ. 2554 ตามขอบเขตของการศึกษา
3. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล
โดยจะแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

3.1. วิเคราะห์เกี่ยวกับรูปคำศัพท์ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ รูปศัพท์คงเดิม และรูปศัพท์เปลี่ยนไป

3.2. วิเคราะห์เกี่ยวกับความหมายของคำศัพท์ แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ ความหมายแคบเข้า ความหมายกว้างออก ความหมายย้ายที่ และความหมายคงเดิม

3.3. จัดหมวดหมู่ของคำศัพท์โดยใช้แนวคิดของ โวจิลินส์ (Voegelins) ที่เรียกว่า Hopi Domains (Voegelins. 1957; อ้างอิงมาจาก ไทรงาม ประมวลศิลป์ชัย. 2532: 18 -20) ซึ่งเป็นแนวคิดเรื่องวงศัพท์ที่แบ่งตามวัฒนธรรมภาษา แบ่งออกเป็น 4 หมวดใหญ่คือ

- 1) หมวดเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น คำว่า จิ้ง หมายถึง แม่น้ำ
- 2) หมวดเกี่ยวกับมนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น คำว่า ขนง หมายถึง คิ้ว
- 3) หมวดเกี่ยวกับสติปัญญา ความรู้สึก อารมณ์ คุณค่า เช่น คำว่าตระโมจ หมายถึง ว้าเหว่, เปลี่ยวใจ
- 4) หมวดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของบุคคล เช่น คำว่า ขมอย หมายถึง หลาน, ลูกหลาน

4. ขั้นตอนการนำเสนอผลการศึกษาระบบพจนานุกรมวิเคราะห์

5. ขั้นตอนการสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษา

คำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 จากการศึกษาข้อมูลพบว่า มีจำนวนทั้งหมด 390 คำ และคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 มีจำนวนทั้งหมด 499 คำ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. รูปคำของคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรม

การศึกษารูปคำของคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรม ผู้วิจัยจะวิเคราะห์เฉพาะคำศัพท์ที่ปรากฏร่วมกันทั้งสองเล่มเท่านั้น ส่วนคำศัพท์ที่ไม่ปรากฏร่วมกันถือว่าเป็นการเพิ่มศัพท์และการสูญเสียศัพท์ ซึ่งจะไม่นำมาวิเคราะห์รูปคำร่วมกับคำศัพท์ที่ปรากฏร่วมกันทั้งสองเล่ม โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ รูปคำศัพท์คงเดิม และ รูปคำศัพท์เปลี่ยนไป

1.1. รูปคำศัพท์คงเดิม

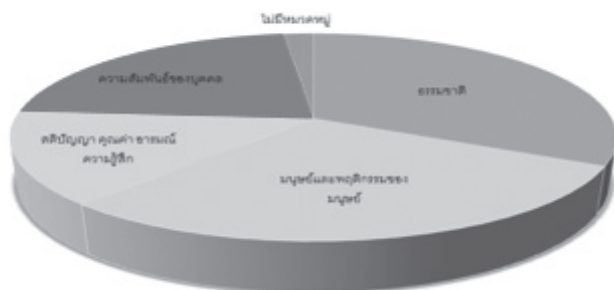
หมายถึง คำศัพท์ที่มีรูปเขียนคงเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลงด้านพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ คือ คำศัพท์ 2 คำ ที่สะกดคำเหมือนกันทั้งในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 และพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554

คำยืมภาษาเขมรกลุ่มที่มีรูปคำศัพท์คงเดิมที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 และ 2554 มีทั้งหมด 366 คำ ดังตารางตัวอย่างต่อไปนี้

ลำดับ	คำศัพท์ที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน		หมายเหตุ: หมวดหมู่ของคำศัพท์
	พ.ศ. 2493	พ.ศ. 2554	
1	กฎ	กฎ	ความสัมพันธ์ของบุคคล
2	ชตอย	ชตอย	ธรรมชาติ
3	ครวัก, ครวี	ครวัก, ครวี	มนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์
4	งจิด	งจิด	ธรรมชาติ
5	จงอร	จงอร	มนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์

จากการศึกษารูปคำศัพท์คงเดิม พบว่า คำที่มีรูปคำศัพท์คงเดิมพบทั้งหมด 366 คำ คิดเป็นร้อยละ 99.45 ซึ่งในจำนวนคำศัพท์ทั้ง 366 คำเหล่านี้สามารถแยกออกเป็นหมวดหมู่ได้ดังต่อไปนี้ คือ หมวดเกี่ยวกับธรรมชาติพบมากที่สุด 118 คำ คิดเป็นร้อยละ 32.24 รองลงมาเป็นหมวดเกี่ยวกับมนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์ จำนวน 108 คำ คิดเป็นร้อยละ 29.51 อันดับที่สาม คือ หมวดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของบุคคล จำนวน 80 คำ คิดเป็นร้อยละ 21.86 และอันดับสุดท้ายคือหมวดเกี่ยวกับสติปัญญา ความรู้สึก อารมณ์ คุณค่า พบจำนวน 53 คำ คิดเป็นร้อยละ 14.48 ทั้งนี้ยังพบว่ามีคำกลุ่มหนึ่งที่มีรูปคำศัพท์คงเดิม แต่ไม่สามารถนำไปจัดกลุ่มตามกรอบแนวคิดได้ พบจำนวนทั้งสิ้น 7 คำ คิดเป็นร้อยละ 1.91 สรุปเป็นแผนภูมิวงกลมได้ดังนี้

หมวดหมู่คำศัพท์ของคำยืมภาษาเขมร

1.2 รูปคำศัพท์เปลี่ยนไป

หมายถึง คำศัพท์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไป คือ คำศัพท์ 2 คำ ที่มีการสะกดคำที่แตกต่างกันออกไปของคำศัพท์ที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 และพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ การเปลี่ยนแปลงสระ พยัญชนะ และวรรณยุกต์

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับรูปคำศัพท์เปลี่ยนไปจะพบเพียง 2 คำ คือ การเปลี่ยนแปลงในลักษณะของพยัญชนะท้าย และการสลับตำแหน่งระหว่างพยัญชนะกับสระ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

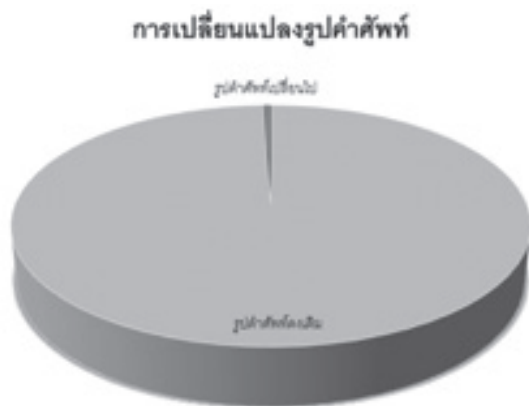
ตารางแสดง การเปลี่ยนแปลงรูปคำในลักษณะพยัญชนะท้าย

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493	พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554
บังอว <u>จ</u>	บังอว <u>ด</u>

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493	พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554
เถ <u>มิ</u> น	เถ <u>น</u> มิ

จากการศึกษารูปคำศัพท์ในข้างต้นแสดงให้เห็นว่า คำยืมภาษาเขมรที่ไทยยืมเข้ามาใช้มีการเปลี่ยนแปลงรูปคำน้อยมาก เมื่อเทียบกับคำยืมภาษาเขมรที่มีรูปศัพท์คงเดิมซึ่งพบมากถึง 366 คำ ส่วนคำที่มีรูปศัพท์เปลี่ยนแปลงไปพบเพียง 2 คำเท่านั้น ทั้งนี้ทั้ง 2 คำนั้นยังเป็นคำที่อยู่ในหมวดหมู่ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของบุคคลเท่านั้น แสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงรูปคำศัพท์นั้นจะมีความเป็นไปได้ยากกว่าการเปลี่ยนแปลงเสียงหรือด้านอื่นๆ เนื่องจากรูปคำมีการจดบันทึกแบบลายลักษณ์อักษรที่เป็นสิ่งยืนยัน เป็นหลักฐาน หรือแม้แต่เป็นต้นแบบหรือแบบอย่างในการเขียนให้กับคนในยุคสมัยต่อๆ มา จึงเป็นการยาก

ที่จะเปลี่ยนแปลงรูปเขียนได้ตามความพึงพอใจของใครคนหนึ่งได้ ซึ่งต่างจากการออกเสียงที่อาจมีการออกเสียงที่ผิดกับรูปเขียนอยู่เนืองๆ จนอาจกลายเป็นความเคยชินและคิดว่าถูกต้องแล้วเป็นที่ยอมรับกันแพร่หลาย ก็อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปคำที่เขียนมาแต่เดิมก็เป็นไปได้ ซึ่งกว่าจะมีการบันทึกรูปคำที่มีการเปลี่ยนแปลงไปในด้านพยัญชนะ สระ หรือตัวสะกดได้นั้นก็ต้องใช้เวลาานานมากพอสมควร จากข้อมูลดังกล่าวจึงสามารถสรุปได้ดังแผนภูมิวงกลมต่อไปนี้

2. การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำศัพท์

หมายถึง คำศัพท์ที่มีการเปลี่ยนแปลงความหมายไปจากเดิม คือ คำศัพท์ที่ปัจจุบันมีความหมายผิดไปจากความหมายที่เคยใช้มาก่อน ซึ่งความหมายในปัจจุบันอาจจะเปลี่ยนไปเป็นคนละความหมาย หรืออาจจะมีความหมายย้ายที่ไปจากสำนวนเดิม รวมทั้งอาจจะมี ความหมายแคบเข้า ความหมายกว้างออก จากการวิจัยพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำศัพท์ จากการเปรียบเทียบพจนานุกรมทั้งสองฉบับ สามารถแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้ คือ ความหมายแคบเข้า ความหมายกว้างออก ความหมายย้ายที่ และความหมายคงเดิม

2.1 ความหมายแคบเข้า

ความหมายแคบเข้า หมายถึง สิ่งทีค้านั้นๆ หมายถึงหรืออ้างถึง มีจำนวนประเภทหรือปริมาณน้อยลง หรือการที่เราลดความหมายของคำในภาษาที่ยืมมาให้เหลือ น้อยกว่าเดิมหรือกินเนื้อที่น้อยกว่าเดิม

จากการศึกษาข้อมูล พบว่า คำศัพท์ที่พบในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับคำศัพท์ที่พบในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 คำศัพท์ที่มีความหมายแคบเข้าตามลักษณะข้างต้น พบทั้งสิ้น จำนวน 35 คำ ดังตัวอย่างในตารางต่อไปนี้

ลำดับ	พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493		พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554		หมวดหมู่คำ ศัพท์
	คำศัพท์	ความหมาย	คำศัพท์	ความหมาย	
1	กระท่อม	น. เรือนเล็กๆ ทำ พออยู่ได้; ไม้ต้น ขนาดย่อม ใบ เมื่อกินจะรู้สึกเมา คล้ายฝิ่น.	กระท่อม	น. เรือนเล็กๆ ทำพออยู่ได้, กระทืบ.	ความสัมพันธ์ ของบุคคล
2	กระเตี้ยด	ก. เอาเข้าข้าง สะเอว, ค่อนข้าง.	กระเตี้ยด	ก. เอาเข้าข้าง สะเอว.	มนุษย์และ พฤติกรรม ของมนุษย์
3	ขจาย	ก. เรี่ยราย, แผล ไป, กระจาย, ทำลาย.	ขจาย	ก. กระจาย.	มนุษย์และ พฤติกรรม ของมนุษย์
4	คม๑	ก. กัม, คำนับ, ไหว้.	คม๑	ก. ไหว้.	มนุษย์และ พฤติกรรม ของมนุษย์
5	ทเมิน	น. พวก, ทหาร, เหล่า, พรานป่า.	ทเมิน	น. ทหาร, พรานป่า.	ความสัมพันธ์ ของบุคคล

จากตัวอย่างคำศัพท์ในข้างต้น ผู้วิจัยสังเกตได้ว่า ความหมายของคำว่า “กระท่อม๑” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 มีการตัดความหมายใน ส่วนของ “ไม้ต้นขนาดย่อม ใบเมื่อกินจะรู้สึกเมาคล้ายฝิ่น” เนื่องจากได้มีการบัญญัติคำ ศัพท์เพิ่มขึ้นมาจากเดิม คือ “กระท่อม๒” ที่มีความหมายว่า น. ชื่อไม้ต้นขนาดกลางชนิด *Mitragynaspeciosa* (Korth.) Havil. ในวงศ์ Rubiaceae ชอบขึ้นริมน้ำทั่วไป ใบเดี่ยว ออก ตรงข้ามกัน ยอด ใบอ่อน และก้านใบสีแดงเรื่อๆ ช่อดอกกลมสีเหลือง ออกเดี่ยวๆ ตามง่าม ใบ ใบมีรสขม กินแล้วเมา เป็นยาเสพติด, อีถ่าง ก็เรียก (2554: 41)” แต่ไม่ได้บอกที่มา ของคำศัพท์ไว้ด้านท้ายว่ามาจากภาษาเขมรเหมือนดังคำว่า “กระท่อม๑” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554

2.2 ความหมายกว้างออก

ความหมายกว้างออก หมายถึง สิ่งทีุ่คำนั้นๆ หมายถึงหรืออ้างถึง มีจำนวน ประเภท หรือปริมาณเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม หรือการที่เราเพิ่มความหมายของคำที่ยืมในภาษาที่ยืมมาให้มากขึ้นหรือกินเนื้อที่กว้างขวางขึ้นกว่าเดิม

จากการศึกษาพบว่าในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 เมื่อเปรียบเทียบกับคำศัพท์ที่พบในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ที่มีความหมายกว้างออกตามลักษณะข้างต้น มีทั้งสิ้น 66 คำ ดังตัวอย่างในตารางต่อไปนี้

ลำดับ	พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493		พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554		หมวดหมู่คำ ศัพท์
	คำศัพท์	ความหมาย	คำศัพท์	ความหมาย	
1	กรรบิด	น. มีด.	กรรบิด	น. มีด, มีดโกน, มีด เจียนหมาก.	ความสัมพันธ์ ของบุคคล
2	สะพัง	น. บ่อน้ำ.	สะพัง	น. แอ่ง, บ่อ, หนอง.	ธรรมชาติ
3	กำจัด	ก. ขับไล่.	กำจัด	ก. ขับไล่, ปราบ, ทำให้ สิ้นไป.	ความสัมพันธ์ ของบุคคล
4	โคก	น. ที่ดินสูงชัน.	โคก	น. ที่ดินที่เนิน สูงชันคล้ายเนิน แต่เตี้ยกว่า. ว. ที่เนินสูงชัน.	ธรรมชาติ
5	ตระกอง	ก. กอด.	ตระกอง	ก. กอด, เกี่ยว พัน.	มนุษย์และ พฤติกรรม ของมนุษย์

จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า “กรรบิด ที่หมายถึง มีด” นั้น ได้จัดให้อยู่ในหมวดความสัมพันธ์ของบุคคล เนื่องจากมีดเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนของมนุษย์ ซึ่งในหมวดความสัมพันธ์ของบุคคลยังมีเกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลแยกย่อยลงไปอีก 7 ลักษณะด้วยกัน ซึ่งกรรบิดที่มีความหมายว่า มีด จัดว่าอยู่ในหมวดย่อยที่ 6 ของหมวดความสัมพันธ์ของบุคคลคือ คำเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย และเครื่องมือเครื่องใช้

2.3 ความหมายย้ายที่

ความหมายย้ายที่ หมายถึง การออกเสียงคำๆ หนึ่งยังคงเดิมแต่สิ่งที คำๆ นั้นอ้างถึงได้เปลี่ยนไป หรือการที่ความหมายของคำที่ยืมมาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยสิ้นเชิงหรืออาจมีเค้าของความหมายเดิมเหลืออยู่บ้าง

คำศัพท์ที่พบในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 เมื่อเปรียบเทียบกับคำศัพท์ที่พบใน พ.ศ. 2554 ที่มีความหมายย้ายที่ตามลักษณะข้างต้น มีทั้งสิ้น 12 คำ ดังตัวอย่างในตารางต่อไปนี้

ลำดับ	พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493		พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554		หมวดหมู่ คำศัพท์
	คำศัพท์	ความหมาย	คำศัพท์	ความหมาย	
1	กรุย๑	น. หลักที่ปัก รายไว้เพื่อเป็น เครื่องหมาย ก. ปักหลักเช่น นั้น.	กรุย๑	น. หลักที่ปัก รายไว้เป็น เครื่องหมาย ก. ใช้เครื่องมือ หรืออุปกรณ์	ความสัมพันธ์ ของบุคคล
2	จงอร	ก. ชี้, ชี้ให้เห็น.	จงอร	ก. จงทำให้ให้ ดีใจ, จงทำให้ ปลาบปลื้ม.	มนุษย์และ พฤติกรรม ของมนุษย์
3	จรวจ	ก. ตรวจ.	จรวจ	ก. กรวด, หลั่ง น้ำ.	มนุษย์และ พฤติกรรม ของมนุษย์
4	ใน	น. บ. ตรงกันข้าม กับนอก.	ใน	บ. แห่ง, ของ.	-
5	สบ	น. ปาก.	สบ	น. บริเวณที่ แม่น้ำตั้งแต่ ๒ สายขึ้นไปมา บรรจบกัน.	มนุษย์และ พฤติกรรม ของมนุษย์

จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า “กรุย๑” จัดอยู่ในหมวดมนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์ เป็นเพราะว่าในหมอนี้มีหมวดแยกย่อยลงไปอีก 5 ลักษณะ คือ คำเกี่ยวกับอวัยวะต่างๆ ภาวะการเปลี่ยนแปลงภายในร่างกาย, คำเกี่ยวกับพัฒนาการของร่างกาย สุขภาพ การรักษาพยาบาล, คำเกี่ยวกับการแต่งกายและเครื่องประดับ หมวก ทรงผม รองเท้า อุปกรณ์

และวิธีการแต่งกาย รวมทั้งการทำความสะดวกสบายร่างกาย, คำเกี่ยวกับการรับรู้ความรู้สึกทางประสาทสัมผัสของร่างกาย อันได้แก่ การเห็น, วัสดุ, ได้กลิ่น, การแสดงความเป็นเจ้าของ, การกระทบกระทั่ง, การปกปิดเปิดเผย และคำเกี่ยวกับกิจกรรม, การเคลื่อนไหว และการเคลื่อนย้ายในลักษณะต่างๆ ซึ่งคำว่า “กรุย๑” ไม่อยู่ในเกณฑ์ของหมวดมนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์ แต่จัดอยู่ในเกณฑ์ของหมวดความสัมพันธ์ของบุคคล เนื่องจากคำว่า “กรุย๑” หมายถึง น. หลักที่ปักกรายไว้เป็นเครื่องหมาย” จัดอยู่ในหมวดย่อยความสัมพันธ์ของบุคคลที่ว่า “คำเกี่ยวกับคมนาคม, การติดต่อสื่อสาร, วิธีการ และอุปกรณ์ในการสื่อสาร”

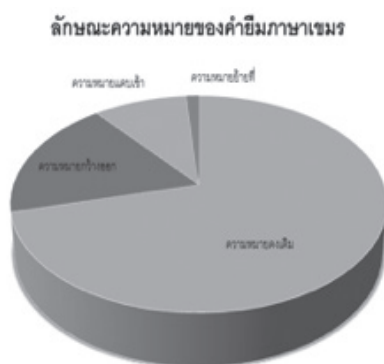
2.4 ความหมายคงเดิม

ความหมายคงเดิม หมายถึง คำนั้นๆ มีความหมายเหมือนเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นสิ่งอื่น

คำศัพท์ที่พบในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 เมื่อเปรียบเทียบกับคำศัพท์ที่พบในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ที่มีความหมายคงเดิมตามลักษณะข้างต้น มีทั้งสิ้น 258 คำ ดังตัวอย่างในตารางต่อไปนี้

ลำดับ	พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493		พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554		หมวดหมู่คำ ศัพท์
	คำศัพท์	ความหมาย	คำศัพท์	ความหมาย	
1	กรม๒	น. ลำดับ เช่น จะเล่นโดยกรม.	กรม๒	น. ลำดับ เช่น จะเล่นโดยกรม.	ธรรมชาติ
2	กระพัง๑	น. แอ่ง, บ่อ, หนอง.	กระพัง๑	น. แอ่ง, บ่อ, หนอง.	ธรรมชาติ
3	กระบือ	น. ควาย.	กระบือ	น. ควาย.	ธรรมชาติ
4	กระแอก๒	น. อีกา.	กระแอก๒	น. อีกา.	ธรรมชาติ
5	กำพง	น. ทำน้ำ, ตำบล.	กำพง	น. ทำน้ำ, ตำบล.	ธรรมชาติ

จากรการศึกษา ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 และพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 พบว่า ลักษณะของคำศัพท์ที่มีความหมายคงเดิมเป็นลักษณะพบมากที่สุด จำนวน 258 คำ รองลงมาอันดับสองเป็นลักษณะของคำศัพท์ที่มีความหมายกว้างออก จำนวน 66 คำ รองลงมาอันดับสามเป็นลักษณะของคำศัพท์ที่มีความหมายแคบเข้า จำนวน 35 คำ และอันดับสุดท้ายพบน้อยที่สุดคือลักษณะของคำศัพท์ที่มีความหมายย้ายที่ จำนวน 12 คำ สามารถสรุปเป็นแผนภูมิวงกลมได้ดังต่อไปนี้

3. หมวดหมู่คำศัพท์ของคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรม

การจัดหมวดหมู่ของคำศัพท์ต่อไปนี้จะวิเคราะห์คำศัพท์ที่ปรากฏทั้งหมดในพจนานุกรมรวมทั้งสองเล่ม นั้นหมายถึงคำศัพท์ที่สูญไปและคำศัพท์ที่เพิ่มขึ้นในพจนานุกรมทั้งสองเล่มด้วย โดยจะแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ คือ หมวดเกี่ยวกับธรรมชาติ มนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์ สติปัญญา ความรู้สึก อารมณ์ คุณค่า และความสัมพันธ์ของบุคคล

3.1 หมวดเกี่ยวกับธรรมชาติ แบ่งออกเป็น 7 หมวดย่อย พบจำนวนทั้งหมด 147 คำ ดังตัวอย่างในตารางต่อไปนี้

ลำดับ	คำศัพท์	ความหมายของคำศัพท์	ลักษณะของความหมาย
1	กรวด๑	ก้อนหินเล็กๆ	ความหมายคงเดิม
2	กระพัง๑	แอ้ง, ป่อ	ความหมายคงเดิม
3	โคก	ที่ดินหนุนสูงขึ้น	ความหมายกว้างออก
4	จทิ้ง	แม่น้ำ	คำศัพท์ที่เพิ่มขึ้น
5	ตระพัง	แอ้ง, ป่อ, หนอง	คำศัพท์ที่เพิ่มขึ้น

3.2 หมวดคำเกี่ยวกับมนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์ แบ่งออกเป็น 5 หมวดย่อยพบจำนวนทั้งหมด 160 คำ ดังตัวอย่างในตารางต่อไปนี้

ลำดับ	คำศัพท์	ความหมายของคำศัพท์	ลักษณะของความหมาย
1	กรรม, กรรมฐาน	คอ	ความหมายคงเดิม
2	ระจอก๒	เล็บ	ความหมายคงเดิม
3	ขนง	คิ้ว	คำศัพท์ที่สูญหาย
4	ขนอง	หลัง	ความหมายคงเดิม
5	ชมอง	สมอง	คำศัพท์ที่เพิ่มขึ้น

3.3 หมวดคำเกี่ยวกับสติปัญญา อารมณ์ ความรู้สึก คุณค่า แบ่งออกเป็น 3 หมวดย่อย พบจำนวนทั้งหมด 77 คำ ดังตัวอย่างในตารางต่อไปนี้

ลำดับ	คำศัพท์	ความหมายของคำศัพท์	ลักษณะของความหมาย
1	กังวล	ห่วงใย, มีใจพะวงอยู่	ความหมายแคบเข้า
2	คุณ	โกรธอย่างแรง	ความหมายคงเดิม
3	ตระโมจ	ว้าเหว่, เบื่อใจ	ความหมายคงเดิม
4	ตระฮาล	ห้วนไหว	คำศัพท์ที่สูญหาย
5	เผอิล	ตกใจ, ตกตื่น	คำศัพท์ที่เพิ่มขึ้น

3.4 หมวดคำเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของบุคคล แบ่งออกเป็น 7 หมวดย่อย พบจำนวนทั้งหมด 130 คำดังตัวอย่างในตารางต่อไปนี้

ลำดับ	คำศัพท์	ความหมายของคำศัพท์	ลักษณะของความหมาย
1	กุน	ลูก	ความหมายคงเดิม
2	ชมอย	หลาน, ลูกหลาน	ความหมายคงเดิม
3	ซีฟุก	พ่อ, ท่านพ่อ	คำศัพท์ที่สูญหาย
4	ผูน	น้องหญิง	คำศัพท์ที่เพิ่มขึ้น
5	มตาย	แม่	คำศัพท์ที่เพิ่มขึ้น

จากการวิเคราะห์หมวดหมู่ของคำศัพท์ทั้งหมด พบว่า หมวดหมู่เกี่ยวกับมนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์เป็นหมวดที่พบมากที่สุด ถึง 160 คำ รองลงมา คือ หมวดหมู่เกี่ยวกับธรรมชาติ จำนวน 147 คำ หมวดหมู่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของบุคคล จำนวน 130 คำ และพบน้อยที่สุด คือ หมวดคำเกี่ยวกับสติปัญญา ความรู้สึก อารมณ์ คุณค่า จำนวน 77 คำสามารถสรุปเป็นแผนภูมิวงกลมได้ดังต่อไปนี้

หมวดหมู่คำศัพท์ของคำยืมภาษาเขมร

อภิปรายผล

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 กับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงรูปคำของคำยืมภาษาเขมร มีจำนวนน้อยกว่าคำยืมภาษาเขมรที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางรูปคำ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงรูปคำที่พบมีเพียง 2 คำเท่านั้น โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของพยัญชนะ ซึ่งคำที่พบนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงพยัญชนะท้าย คือคำว่า “บังอวจ” ที่กลายมาเป็น “บังอวด” เป็นต้น และการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่สอง คือ การสลับที่หรือตำแหน่งของสระกับพยัญชนะของคำศัพท์ คือ คำว่า “เถมิน” กลายมาเป็น “ถเมิน” เป็นต้น สาเหตุที่พบการเปลี่ยนแปลงรูปคำเพียงส่วนน้อยนั้นอาจเป็นเพราะมีความเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปได้ยาก เนื่องจากรูปเขียนนั้นมีการบันทึกอย่างเป็นแบบแผนหรือลายลักษณ์อักษรเมื่อเทียบกับด้านเสียงที่ไม่มีการบันทึก

2. คำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 กับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 พบว่า มีการเพิ่มขึ้นของคำศัพท์ และการสูญหายของคำศัพท์เป็นจำนวนมาก ซึ่งการเพิ่มขึ้นของคำศัพท์ พบทั้งหมด 131 คำ และการสูญหายของคำศัพท์ พบทั้งหมด 22 คำ เนื่องจากภาษาไทยกับภาษาเขมรมีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมด้านภาษามาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน และน่าจะมีผลต่อไปถึงอนาคต ดังที่ ชูชาติ ชุ่มสนิท (2559) กล่าวว่า “ภาษาไทยกับภาษาเขมรทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต จะต้องมีการหิบบ่มทั้งในรูปแบบของไทยยืมเขมรหรือเขมรยืมไทยอย่างไม่มีที่สิ้นสุด”

นอกจากปัจจัยการหิบบัณฑิตของทั้งสองภาษาในข้างต้นแล้ว การเพิ่มขึ้นของคำศัพท์ และการสูญหายของคำศัพท์ อาจขึ้นอยู่กับปัจจัยการระบุที่มาของภาษาของพจนานุกรมแต่ละฉบับ ซึ่งในการศึกษาในครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตไว้อย่างชัดเจน คือ เลือกรวบรวมคำศัพท์ที่ระบุด้วยอักษร (ข.) เท่านั้น

3. คำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 พบจำนวน 390 คำ ส่วนพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 พบจำนวน 499 คำ ซึ่งมีจำนวนมากกว่างานวิจัยของบัญญัติ สาลี (2553) ที่ศึกษาคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย: กรณีศึกษามหาชาติคำหลวง ซึ่งพบว่า คำยืมภาษาเขมรบางคำมีปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน แต่ไม่สามารถสืบสาวกันเข้าใจในปัจจุบัน มีจำนวน 127 คำ เหตุที่พบจำนวนต่างกันนั้นอาจเนื่องมาจากคำศัพท์ที่รวบรวมในงานวิจัยของบัญญัติ สาลี (2553) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากวรรณคดี ในขณะที่ผู้ศึกษาเก็บข้อมูลคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานโดยตรง

นอกจากนี้ยังพบว่า คำศัพท์ของคำยืมภาษาเขมรที่ผู้ศึกษารวบรวมได้จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 พบจำนวน 390 คำ ส่วนพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 พบจำนวน 499 คำ มีจำนวนมากกว่าคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ที่พบจำนวน 381 คำ ในงานวิจัยของไทรงาม ประมวลศิลป์ชัย (2532) อาจเป็นเพราะภาษาไทยได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมด้านการยืมคำศัพท์ของภาษาเขมรอย่างต่อเนื่อง และยังคงแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มของวัฒนธรรมการยืมคำศัพท์ภาษาเขมรที่อาจสูงขึ้นหรือเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เมื่อเทียบจากการสำรวจที่พบข้อมูลจำนวนคำศัพท์ที่เพิ่มขึ้นในแต่ละฉบับ

4. จากผลการวิเคราะห์หมวดหมู่ของคำศัพท์ที่มีรูปคำคงเดิม จะพบหมวดหมู่คำศัพท์ที่เกี่ยวกับธรรมชาติมากที่สุด ส่วนหมวดหมู่ของคำศัพท์ที่มีรูปคำเปลี่ยนแปลงไป จะพบเฉพาะหมวดหมู่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของบุคคลเท่านั้น ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะคำศัพท์หมวดหมู่เกี่ยวกับธรรมชาติ เป็นคำศัพท์ที่พบการใช้บ่อยมากในการแต่งคำประพันธ์ วรรณคดีหรือวรรณกรรมต่างๆ เมื่อคำเหล่านี้ได้ถูกนำมาใช้อย่างสม่ำเสมอจึงไม่มีการเปลี่ยนแปลง ส่วนคำหมวดหมู่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของบุคคลอาจจะมีการใช้คำศัพท์ที่ไม่ต่อเนื่อง จึงเป็นอีกสาเหตุหรือปัจจัยหนึ่งที่ทำให้รูปคำเปลี่ยนแปลงไปได้ง่าย

5. ผลการวิเคราะห์หมวดหมู่ของคำศัพท์ที่เพิ่มขึ้น พบมากที่สุด คือ หมวดคำศัพท์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของบุคคล ส่วนหมวดหมู่ของคำศัพท์ที่สูญหาย พบมากที่สุดคือ หมวดเกี่ยวกับมนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์ จากผลการศึกษาข้างต้น อาจสันนิษฐานได้ว่า ในปัจจุบันคนไทยได้รับวัฒนธรรมด้านการยืมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของบุคคลเข้ามา

ใช้มากขึ้น เนื่องจากคนไทยเรารับเอาสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ และการเมืองการปกครอง จากเขมรเพิ่มขึ้น จึงต้องรับเอาคำศัพท์ของภาษาเขมรเข้ามาใช้ด้วย ส่วนคำศัพท์เกี่ยวกับ มนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีการสูญหายไป เนื่องจากมีการนำคำศัพท์มาใช้ลดน้อยลง เมื่อขาดการใช้อย่างต่อเนื่องก็อาจทำให้คำศัพท์นั้นสูญหายไปมากที่สุด

6. การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 กับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 พบ คำศัพท์ที่มีลักษณะเป็นความหมายคงเดิมมากที่สุด จำนวน 258 คำ และพบน้อยที่สุด คือ คำศัพท์ที่มีลักษณะเป็นความหมายย้ายที่ พบเพียง 12 คำเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ของบัญญัติ สาลี (2553) ที่พบการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำยืมภาษาเขมรที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง หรือมีความหมายคงเดิมมากกว่าการเปลี่ยนแปลงความหมายแบบย้ายที่ แคบเข้า และกว้างออก

7. ผลการศึกษาความหมายของคำศัพท์ทั้ง 4 ลักษณะ พบว่ามีหมวดเกี่ยวกับ ธรรมชาติในความหมายคงเดิมมากที่สุด ส่วนความหมายแคบเข้า ความหมายกว้างออก และความหมายย้ายที่ พบหมวดเกี่ยวกับมนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์มากที่สุด เนื่องจาก คำในหมวดเกี่ยวกับธรรมชาติได้ถูกนำมาใช้อย่างต่อเนื่องในการแต่งวรรณคดี วรรณกรรม และบทประพันธ์ประเภทต่างๆ ทำให้ความหมายเป็นที่รู้จักหรือเป็นที่เข้าใจที่ตรงกันโดย ทั่วกัน ส่วนคำที่อยู่ในหมวดอื่นๆ จะเป็นคำศัพท์ที่อาจไม่นำมาใช้อย่างต่อเนื่องหรือใช้เป็น ส่วนน้อยทำให้อาจเกิดการเข้าใจความหมายที่ไม่ตรงกันได้

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา นาคสกุล. (2548). **พจนานุกรมไทย—เขมร**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชูชาติ ชุ่มสนิท. (2559). **คำไทยเทียบคำเขมร**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้าวิชาการ.
- ไทรงาม ประมวลศิลป์ชัย. (2532). **วัฒนธรรมภาษาของคำยืมที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นิชรา อัครวิบูลย์. (2533). **การเพิ่มคำ การสูญคำ และการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำกริยา ในช่วง พ.ศ. 2416—2525**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.
- บัญญัติ สาลี. (2553). **คำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย: กรณีศึกษามหาชาติคำหลวง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2521). **เขียนไทย**. กทม.: จิตตภรณ์การพิมพ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2519). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: ศาสนภรณ์.
- _____. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน).
- Voegelins, C. F. & F. M. (1957). Hopi Domain: A lexical Approach to the Problem of Section. **Supplement to International Journal of American Linguistics**, 14, Pt.II.

อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับ สัตว์ในนิทานอีสป

Metaphor Conceptual Animal in Aesop's Fables

อรุณวรรณ นิตุสร* Arunwan Nitutorn

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่สะท้อนผ่านตัวละครที่เป็นสัตว์ในนิทานอีสปเกี่ยวกับสัตว์ จำนวน 25 เรื่อง โดยใช้แนวคิดอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ ผลการศึกษาพบว่า สัตว์ในนิทานอีสปจำแนกได้ 5 ประเภท พบอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ดังนี้ 1. สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่มีความโดดเด่นและแสดงอัตลักษณ์ของตัวละครได้มากที่สุด คือ อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ของราชสีห์เป็นผู้มีอำนาจ 2. สัตว์ปีก อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เด่นของสัตว์ในกลุ่มนี้คือ หงส์ผู้มีความงามและผู้ทำความดี 3. สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ของสัตว์ในกลุ่มนี้คือ กบผู้มีความโง่เขลา 4. สัตว์เลื้อยคลาน อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ของสัตว์ในกลุ่มนี้คือ งูผู้มีความอกตัญญูและผู้มีความเจ้าเล่ห์ 5. แมลง อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่ชัดเจนของสัตว์ในกลุ่มนี้คือ มดและผึ้งผู้มีความสามัคคี

คำสำคัญ: อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์, สัตว์ในนิทานอีสป

Abstract

This article aims to study the conceptual metaphors that reflect the characters of animals in Aesop's fables about animal number about 25. The study found that animals in Aesop identified five types of conceptual metaphors found below. 1. Mammals. Metaphor is pronounced conceptual lion's authority. 2. Poultry. Metaphor conceptual theme is the Swans are beautiful and good. 3. Amphibian. Metaphor conceptual of this group. The frogs are ignorant. 4. Reptiles. Metaphor conceptual theme is snake people are ungrateful and the hypocrisy. 5. Insects. Metaphor conceptual is clear that ants and bees have unity.

Keywords: Metaphor Conceptual, Animal in Aesop's Fables

* ครู ค.ศ.1 โรงเรียนอนุบาลโยธธ อําเภอเมือง จังหวัดยโสธร

* Teacher, Practitioner Level, Abuban Yasothon, Yasothon

บทนำ

นิทานอีสปเป็นนิทานที่รู้จักกันไปทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย เป็นผลงานการเล่าของนักเล่านิทานชาวกรีกได้เล่าไว้เมื่อประมาณ 564 ปีก่อนคริสตศักราช ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่านิทานอีสปเข้ามาเมืองไทยเมื่อใด แต่มีหลักฐานปรากฏว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงแปลจากภาษาอังกฤษและได้ทรงตั้งชื่อว่า “อีสปปรณัม” สันนิษฐานว่าทรงแปลก่อน พ.ศ. 2477 ต่อมาพระจรัสขรรค์ ได้แต่งนิทานอีสปฉบับที่กระทรวงศึกษาธิการให้ใช้เป็นหนังสืออ่านประกอบในชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 (เฉลิม มากนวล. 2517: 5)

สำหรับนิทานอีสปที่เล่ากันมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 6 ก่อน ค.ศ. มีมากมายเป็นพันเรื่องและอีสปก็ได้เป็นเจ้าของทั้งหมด เนื่องจากบางเรื่องมีการเล่ากันมานานก่อนอีสปแล้ว ในบางเรื่องก็มีผู้แต่งเพิ่มเติมลงไป จึงเป็นการยากที่จะระบุได้ว่าใช่ผลงานของอีสปหรือไม่ นิทานอีสปเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตสัตว์ เมื่อจบจะมีลักษณะเป็นสุภาษิตสอนใจ โดยลักษณะเด่นของนิทานอีสปจะใช้กลวิธีในการถ่ายทอดความคิดจากการเปรียบเทียบสิ่งที่เป็นรูปธรรม แทนสิ่งที่เป็นนามธรรม จึงเกิดความเข้าใจใหม่โนคติได้อย่างชัดเจน เช่น การนำสัตว์ สิ่งของ หรือทรัพยากรต่างๆ ในธรรมชาติมาเชื่อมโยงเข้ากับพฤติกรรม ความคิด ความรู้สึก สภาพ ตลอดจนสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ผู้ที่สามารถตีความและเข้าใจความหมายของการเปรียบเทียบได้ ย่อมต้องมีความรู้หรือเข้าใจธรรมชาติของสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบได้เป็นอย่างดี ซึ่งวิธีการถ่ายโยงความหมายจากต้นทางไปสู่ความหมายปลายทางดังกล่าวนี้ เรียกว่า “อุปลักษณ์”

นักภาษาศาสตร์ได้อธิบายความหมายของ “อุปลักษณ์” ว่าเป็นลักษณะของการขยายความหมายของคำหรือข้อความที่กระทำโดยการเปรียบเทียบของสรรพสิ่งตั้งแต่สองสิ่งขึ้นไป ที่มีคุณสมบัติหรือลักษณะที่เหมือนหรือต่างกัน ซึ่งพบว่าความหมายเปรียบเทียบนั้นประกอบด้วยองค์ประกอบหลักสององค์ประกอบ ได้แก่ สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ (Tenor) และแบบเปรียบเทียบ (Vehicle) สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ หมายถึง ความคิดที่ต้องการนำมาเสนอหรือเนื้อหาที่เรานำมาเปรียบเทียบ ส่วนแบบเปรียบเทียบ หมายถึง สิ่งที่เราใช้สื่อให้เห็นถึงความคิดที่นำเสนอ

เมื่อกล่าวถึงความหมายเปรียบเทียบในมุมมองที่สัมพันธ์กับระบบความคิดของมนุษย์ พบว่า เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของเรา ระบบความคิด มโนทัศน์ ค่านิยม และการมองโลกส่วนใหญ่ของเราอยู่ในรูปของการเปรียบเทียบ และกระบวนการคิดที่เป็นอุปลักษณ์นี้ทำให้เรามองสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและค่านิยมในสังคมนั้นๆ ผู้ใช้ภาษาที่มาจากวัฒนธรรมต่างกันจึงอาจใช้อุปลักษณ์เพื่อพูดถึงมโนทัศน์เดียวกันในลักษณะที่ต่างกันออกไป (Lakoff, G. & Jonson. M: 1980)

นิทานอีสปนับว่าเป็นนิทานที่เป็นอมตะ สามารถดำรงอยู่ได้และเป็นคติเตือนใจเข้ากับบริบทสังคมของทุกชาติทุกยุคสมัย ซึ่งในปัจจุบันนิทานอีสปถูกนำเสนอในหลายรูปแบบ ทั้งหนังสือนิทานและมัลติมีเดีย โดยมีช่องทางการนำเสนอที่เข้าถึงได้ง่าย เช่น มีปรากฏบนสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นต้น หรือแม้กระทั่งในหนังสือเรียนชุดภาษาพาที่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ได้นำนิทานอีสปเรื่องกระต่ายกับเต่าเพื่อสะท้อนมโนทัศน์เรื่องความพยายาม ผ่านตัวละครที่เป็นสัตว์ นั่นคือ เต่า ในทางตรงกันข้ามก็ได้นำเสนอผลของความประมาทผ่านตัวละครที่เป็นสัตว์ คือ กระต่าย จากวิธีการเลือกและกำหนดตัวละครนับเป็นการเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างอย่างชัดเจนของตัวละครทั้งสองตัว กล่าวคือ กระต่ายเป็นสัตว์ที่มีความคล่องแคล่วว่องไว ส่วนเต่าเป็นสัตว์ที่มีความเชื่องช้า การนำสัตว์ทั้งสองมาวิ่งแข่งกันจึงเป็นไปได้ที่เต่าจะวิ่งชนะ ความเด่นและความด้อยนี้เองที่ทำให้นิทานมีพลังในการเป็นข้อคิดเตือนใจได้อย่างมีน้ำหนัก เพราะไม่ว่าเราจะมีความด้อยหรือความเสียเปรียบ เราก็สามารถประสบความสำเร็จได้หากมีความพยายาม

การถ่ายโยงความหมายจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมเพื่ออธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม นับเป็นกลวิธีที่สามารถแสดงให้เห็นภาพได้อย่างชัดเจน ทำให้เข้าใจได้ง่าย ซึ่งมีผู้ศึกษาเกี่ยวกับอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ไว้เป็นจำนวนมาก เช่น พิมพ์ประไพ บุญสม (2556: 71) ได้ศึกษาเรื่อง อุปลักษณ์ในสำนวนภาษาอังกฤษเกี่ยวกับสัตว์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมสำนวนภาษาอังกฤษที่มีการใช้คำศัพท์เกี่ยวกับสัตว์ และเพื่อศึกษามโนทัศน์ของสำนวนภาษาอังกฤษที่ใช้อุปลักษณ์สัตว์ในการเปรียบเทียบ หรือการศึกษาของกรรณก รัมมะอัถธ์ (2552: 126) ที่ศึกษาการเปรียบเทียบอุปลักษณ์ความรักในเพลงไทยลูกทุ่งกับเพลงสากล โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาถ้อยคำอุปลักษณ์ความรักที่ปรากฏในเพลงไทยลูกทุ่งยุคก่อน เพลงไทยลูกทุ่งยุคปัจจุบัน และเพลงไทยสากลยุคปัจจุบัน เพื่อวิเคราะห์มโนทัศน์เกี่ยวกับความรักในเพลงไทยลูกทุ่งยุคก่อน เพลงไทยลูกทุ่งยุคปัจจุบัน และเพลงไทยสากลยุคปัจจุบัน เพื่อเปรียบเทียบอุปลักษณ์ความรักที่ปรากฏในเพลงไทยลูกทุ่งยุคก่อนกับเพลงไทยลูกทุ่งยุคปัจจุบัน และเพื่อเปรียบเทียบอุปลักษณ์ความรักที่ปรากฏในเพลงไทยลูกทุ่งยุคปัจจุบันกับเพลงไทยสากลยุคปัจจุบัน อีกทั้งการศึกษาของศุภชัย ตีระวิชัย (2549: 195) ได้ศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธในภาษาไทย โดยมุ่งวิเคราะห์รูปภาษาที่เป็นอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธในภาษาไทย และวิเคราะห์ระบบมโนทัศน์ของคนไทยจากรูปภาษาที่เป็นอุปลักษณ์แสดงอารมณ์โกรธ โดยใช้ทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชานตามแนวคิดของ Lakoff & Johnson ซึ่งข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ได้จากนวนิยายไทยที่ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2542-2546 จากการสุ่มตัวอย่างจำนวนปีละ 4 เล่ม เป็นต้น

งานวิจัยเกี่ยวกับนิทานส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในลักษณะการนำนิทานเป็นข้อมูลในการสร้างนวัตกรรมหรือสื่อเพื่อการศึกษาเรียนรู้ ส่วนอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ มีผู้ศึกษาไว้เป็นจำนวนมากแต่ยังไม่พบการศึกษาอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับสัตว์ในนิทานอีสป ดังนั้นผู้ศึกษาจึงเห็นความสำคัญของนิทานอีสป และกลวิธีในการนำเสนอซึ่งสามารถใช้แนวคิดอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์เข้ามาวิเคราะห์เพื่อหาความสัมพันธ์ของความหมายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับสัตว์ในนิทานอีสป

อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ หมายถึง รูปภาษาเชิงเปรียบเทียบซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงระบบความคิดของผู้ใช้ภาษาที่ได้จากการเรียนรู้จากประสบการณ์ต่างๆ ของตน ซึ่งอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับสัตว์ในนิทานอีสปตามทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน โดยศึกษาจากพฤติกรรมของสัตว์ในเรื่อง พบ อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับสัตว์ โดยจำแนกสัตว์ตามลักษณะและที่อยู่อาศัยได้ 5 ประเภท ได้แก่

1. สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม
2. สัตว์ปีก
3. สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ
4. สัตว์เลื้อยคลาน
5. แมลง

อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับสัตว์ในนิทานอีสป ปรากฏดังตารางต่อไปนี้

1. สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม

ตาราง 1 วิเคราะห์ประเภทอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในนิทานอีสป

ลำดับ	ชนิดของสัตว์	ลักษณะการเปรียบเทียบ	ประเภทอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์	ชื่อเรื่องนิทาน
สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่กินสัตว์เป็นอาหาร				
1	ราชสีห์	ผู้มีอำนาจ	ความมีอำนาจ	ราชสีห์กับหนู
		สิ้นอำนาจ		ราชสีห์กับมด
		ผู้ไม่ชอบธรรม		การแบ่งเนื้อของราชสีห์
2	สุนัข	ผู้ที่โลภมาก	ความโลภ	สุนัขกับเงา
3	หมาป่า	คนเจ้าเล่ห์	ความเจ้าเล่ห์	สงครามสัตว์ป่า
4	แมว	คนเจ้าเล่ห์		แมวกับหนู

ลำดับ	ชนิดของสัตว์	ลักษณะการเปรียบเทียบ	ประเภทอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์	ชื่อเรื่องนิทาน
สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่กินพืชเป็นอาหาร				
5	กระต่าย	ผู้ตกอยู่ในอันตราย	ผู้ต่ำต้อย	สงครามสัตว์ป่า
6	อูฐ	ผู้มีความอิจฉาริษยา	ความอิจฉา	ลิงกับอูฐ
7	ลา	คนโกง	ความเจ้าเล่ห์	พ่อค้าขายเกลือกับลา
8	หนู	ผู้ที่กตัญญู	ความดี	ราชสีห์กับหนู
		ผู้ที่อ่อนแอ	ความอ่อนแอ	หนูนา กับ หนูเมือง
		ผู้มีปัญญา	ความฉลาด	แมวกับหนู
		ผู้ที่ขาดการไตร่ตรอง	ความโง่เขลา	หนู กบ และเหยี่ยว
สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่กินพืชและสัตว์เป็นอาหาร				
9	หมาจิ้งจอก	ผู้ที่ขาดการไตร่ตรอง	ความโง่เขลา	หมาจิ้งจอกกับพวงหาม
		คนเจ้าเล่ห์	ความเจ้าเล่ห์	นกกระสา กับหมาจิ้งจอก

จากตาราง 1 พบว่า มีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในนิทานอีสปจำนวน 9 ชนิด จำแนกเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่กินสัตว์เป็นอาหาร ได้แก่ ราชสีห์ถูกอุปลักษณ์ให้เป็นอำนาจ สุนัขถูกอุปลักษณ์ให้เป็นความโลภ ส่วนหมาป่าและแมวถูกอุปลักษณ์ให้เป็นความเจ้าเล่ห์ จากการสังเกตสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่กินสัตว์เป็นอาหารมักถูกอุปลักษณ์ไปในทางที่ไม่น่าไว้วางใจ มีทั้งความน่าเกรงขาม มีความโลภ และความเจ้าเล่ห์ในสัตว์กลุ่มดังกล่าว เป็นไปได้ว่าสัตว์ในกลุ่มนี้เป็นสัตว์ใหญ่และเป็นผู้ล่า ย่อมมีอำนาจ เล่ห์เหลี่ยม และกลโกงมากมายในการล่าหรือเบียดเบียนสัตว์กลุ่มอื่นได้

สำหรับสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่กินพืชเป็นอาหาร พบเพียง 3 ชนิด ได้แก่ กระต่ายถูกอุปลักษณ์ให้เป็นความไม่มีอำนาจ อูฐถูกอุปลักษณ์ให้เป็นความอิจฉา ลาถูกอุปลักษณ์

ให้เป็นความเจ้าเล่ห์ และหนูถูกอุปถัมภ์ให้เป็นทั้งความดี ความอ่อนแอ ความฉลาด และความโง่เขลา สัตว์กลุ่มนี้แสดงถึงความไร้ซึ่งอำนาจ มักถูกกดขี่และเบียดเบียนจากผู้มีอำนาจเสมอ ทำให้แสดงพฤติกรรมความอิจฉาหรือความเจ้าเล่ห์ออกมา เพื่อให้หลุดพ้นจากการดูถูกหรือการกดขี่จากผู้ที่ไม่เห็นอกว่าตน

กลุ่มสุดท้าย คือสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่กินพืชและสัตว์เป็นอาหาร ได้แก่ หม่าจิ้งจอก ถูกอุปถัมภ์ให้เป็นทั้งความโง่เขลาและความเจ้าเล่ห์ เนื่องจากสุนัขจิ้งจอกเป็นทั้งผู้ล่าและผู้ถูกล่า ครั้นที่ตกอยู่ในอันตรายและไม่มีโอกาสใช้สติปัญญาจึงแสดงความโง่เขลาออกมา และเมื่อครั้งที่ต้องเป็นผู้ล่าหรือผู้แย่งชิงก็สามารถใช้กำลังข่มเหงผู้ที่อ่อนแอกว่าได้เสมอ

2. สัตว์ปีก

ตาราง 2 วิเคราะห์ประเภทอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับสัตว์ปีกในนิทานอีสป

ลำดับ	ชนิดของสัตว์	ลักษณะการเปรียบเทียบ	ประเภทอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์	ชื่อเรื่องนิทาน
1	อีกา	ผู้มีปัญญา ผู้มีความพยายาม	ความสามารถในการฝ่าฟันอุปสรรค	กากับเหยือกน้ำ
		ผู้มีความอิจฉาริษยา		นกนางแอ่นกับกา
		คนเจ้าเล่ห์	ความอิจฉา	กากับหงส์ กาหลอกตัวเอง
2	นกกระเรียน	ผู้มีปัญญา ผู้มีความคิดดี	ความสามารถในการฝ่าฟันอุปสรรค	นกยูงกับนกกระเรียน
3	หงส์	ผู้ที่มีความสวยงาม	ความงาม	กากับหงส์
4	นกนางแอ่น			นกนางแอ่นกับกา
5	นกยูง			นกยูงกับนกกระเรียน
6	นกพิราบ	ผู้ที่ชอบช่วยเหลือผู้อื่น	ความดี	มดกับนกพิราบ
7	นกกระสา			นกกระสากับหม่าจิ้งจอก

จากตาราง 2 พบว่า มีสัตว์ปีกจำนวนทั้งหมด 7 ชนิด ได้แก่ อีกา พบได้ในนิทานทั้งหมด 4 เรื่อง ถูกอุปลักษณะให้เป็นทั้งความสามารถในการฝ่าฟันอุปสรรคและความอิจฉา เนื่องจากอีกาเป็นสัตว์ที่ช่างสังเกตและมีความเฉลียวฉลาด จึงใช้ความสามารถในการฝ่าฟันปัญหาได้โดยการใช้สติปัญญาและความพยายามเช่นเดียวกับนกกระเรียน แต่อย่างไรก็ตาม อีกาเป็นสัตว์ที่มีขนสีดำสนิท ไม่สวยงาม จึงมักอุปลักษณะให้อีกาเป็นความอิจฉาริษยาอยู่เสมอ ส่วนหงส์ นกนางแอ่น และนกยูงเป็นสัตว์ที่มีความสวยงาม จึงมักเป็นที่อิจฉาของอีกาเสมอ และสุดท้าย ได้แก่ นกฟิราบและนกกระสา เป็นสัตว์ที่ไม่มีพิษภัยหรืออันตรายต่อผู้อื่นมากนัก เป็นผู้ที่ชอบช่วยเหลือผู้อื่น จึงถูกอุปลักษณะให้เป็นความดีนั่นเอง

3. สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ

ตาราง 3 วิเคราะห์ประเภทอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำในนิทานอีสป

ลำดับ	ชนิดของสัตว์	ลักษณะการเปรียบเทียบ	ประเภทอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์	ชื่อเรื่องนิทาน
1	กบ	ผู้ไม่รู้จักประมาณตน	ความโง่เขลา	แม่กบกับวัว
		ผู้รู้เท่าไม่ถึงการณ์		หนู กบ และเหยี่ยว
		ผู้ไม่พอใจในสิ่งที่มีอยู่	ความเรื่องมาก	กบเลือกนาย

จากตาราง 3 พบว่า มีสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำเพียง 1 ชนิด คือ กบ จากนิทาน 3 เรื่อง แสดงให้เห็นว่า กบ เป็นผู้ที่ไม่ค่อยเบียดเบียนผู้อื่น ไร้ซึ่งผู้เบียดเบียนเช่นเดียวกัน ทั้งยังตัวเล็กและอาศัยอยู่ในแหล่งน้ำ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการจำกัดบริเวณที่อยู่อาศัย ไม่ได้ออกไปยังโลกกว้างเหมือนสัตว์อื่น โดยภาพรวมกบเป็นสัตว์ที่ค่อนข้างมีชีวิตที่สงบสุข ทำให้กบไม่จำเป็นต้องใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหาเอาตัวรอดมากนัก การอุปลักษณะเกี่ยวกับกบจึงเป็นความโง่เขลาและความเรื่องมากของตนเท่านั้น

4. สัตว์เลื้อยคลาน

ตาราง 4 วิเคราะห์ประเภทอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับสัตว์เลื้อยคลานในนิทานอีสป

ลำดับ	ชนิดของสัตว์	ลักษณะการเปรียบเทียบ	ประเภทอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์	ชื่อเรื่องนิทาน
1	งู	ผู้ที่อกตัญญู	ความอกตัญญู	ชวานากับงู
		ผู้ที่มีความเจ้าเล่ห์	ความเจ้าเล่ห์	งูกับกบ

จากตาราง 4 พบว่า มีสัตว์เลื้อยคลานเพียง 1 ชนิด คือ งู จากนิทาน 2 เรื่อง เนื่องจากว่าลักษณะหรือคุณสมบัติของงูนั้นเป็นสัตว์มีพิษ เป็นทั้งผู้ล่าและผู้ถูกล่าเช่นเดียวกัน ด้วยความกลัวอันตรายจากผู้ล่าทำให้งูสามารถทำร้ายผู้มีพระคุณได้ และด้วยวิสัยของนักล่าเอง งูจำเป็นต้องอาศัยสติปัญญาหรือความเจ้าเล่ห์ในการหลอกล่อเหยื่อมาเป็นอาหารเช่นเดียวกัน

5. แมลง

ตาราง 5 วิเคราะห์ประเภทอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับแมลงในนิทานอีสป

ลำดับ	ชนิดของสัตว์	ลักษณะการเปรียบเทียบ	ประเภทอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์	ชื่อเรื่องนิทาน
1	มด	ผู้ที่อกตัญญู	ความอกตัญญู	มดกับนกพิราบ
		ผู้ที่มีความสามัคคี	ความสามัคคี	ราชสีห์กับมด
		ผู้ที่รู้จักวางแผนเพื่ออนาคต	ความรอบคอบ	มดกับตั๊กแตน
2	ตั๊กแตน	ผู้ที่ขี้เกียจ	ความประมาท	มดกับตั๊กแตน
3	ผึ้ง	ผู้ที่มีความสามัคคี	ความสามัคคี	หมี่กับผึ้ง

จากตาราง 5 พบว่า มีแมลงทั้งหมด 3 ชนิด คือ มด ตั๊กแตน และผึ้ง จากการวิเคราะห์ลักษณะรูปร่างแล้ว มดเป็นสัตว์ที่มีขนาดเล็ก ไม่ค่อยตกเป็นเหยื่อของสัตว์อื่น แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะไม่มีภัยคุกคาม มดจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาในการเก็บสะสมอาหาร ดังนั้น มดจึงต้องอาศัยพลังความสามัคคีในการดำรงชีวิต ส่วนตั๊กแตนเป็นแมลงมีปีกที่ไม่สร้างรังหรือที่อยู่อาศัย ท่องเที่ยวไปเรื่อยๆ ไม่มีการวางแผนหรือเตรียมความพร้อมสำหรับการดำรงชีวิต จึงถูกอุปลักษณะให้เป็นความประมาท และผึ้งเป็นแมลงตัวเล็กๆ ที่มีสมบัติเป็นน้ำผึ้งรสหวาน ทำให้ผึ้งต้องตกอยู่ในอันตรายเพราะสมบัติของตน ถึงผึ้งจะเป็นแมลงที่มีขนาดเล็กแต่ก็มี

พิษพอที่จะทำร้ายศัตรูได้ แต่ด้วยข้อจำกัดในเรื่องขนาดของรูปร่าง ผึ้งจึงต้องอาศัยทั้งสติปัญญาและความสามัคคีเพื่อที่จะฝ่าฟันอุปสรรคได้

บทสรุป

ผลการวิเคราะห์นิทานอีสปโดยศึกษาจากพฤติกรรมของสัตว์ในเรื่องอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับสัตว์ โดยจำแนกสัตว์ตามลักษณะและที่อยู่อาศัย ซึ่งผู้วิจัยจำแนกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เนื่องจากสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมถูกนำมาใช้เป็นตัวละครมากที่สุด ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์และจำแนกเพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างสัตว์แต่ละชนิด โดยจำแนกจากการกินอาหาร ได้แก่ 1. สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในนิทานอีสปจำนวน 9 ชนิด จำแนกเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่กินสัตว์เป็นอาหาร ได้แก่ ราชสีห์ สุนัข หมาป่า และแมว สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่กินพืชเป็นอาหาร พบเพียง 4 ชนิด ได้แก่ กระต่าย อุฐ ลา และหนู สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่กินพืชและสัตว์เป็นอาหาร ได้แก่ หมาจิ้งจอก 2. สัตว์ปีก มีจำนวนทั้งหมด 7 ชนิด ได้แก่ อีกา หงส์ นกนางแอ่น นกยูง นกกระเรียน นกฟิราบ และนกกระสา 3. สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำมีเพียง 1 ชนิด คือ กบ 4. สัตว์เลื้อยคลาน มีเพียง 1 ชนิด คือ งู 5. แมลงมีทั้งหมด 3 ชนิด คือ มด ตั๊กแตน และผึ้ง

อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับสัตว์ พบทั้งสิ้นจำนวน 17 ประเภท แต่ละประเภทอาจมีสัตว์หลากหลายชนิดที่ถูกให้ความหมายเป็นเป็นอุปลักษณ์ประเภทเดียวกัน ขึ้นอยู่กับบริบทของเรื่อง ซึ่งมีข้อสังเกตตามรายละเอียด ดังนี้

1. สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ได้แก่

1.1 สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่กินสัตว์เป็นอาหาร สัตว์ในกลุ่มนี้ได้แก่ ราชสีห์ สุนัข หมาป่า และแมว อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่มีความโดดเด่นและแสดงอัตลักษณ์ของตัวละครได้มากที่สุด คือ อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ของราชสีห์เป็นผู้มีอำนาจ

1.2 สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่กินพืชเป็นอาหาร ผลจากการวิเคราะห์ พบสัตว์ในกลุ่มนี้ได้แก่ กระต่าย อุฐ ลา และหนู อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ของสัตว์ในกลุ่มนี้ค่อนข้างมีความหลากหลาย มีทั้งอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่เป็นผู้ที่ไร้อำนาจ ผู้มีความอิจฉาผู้มีความเจ้าเล่ห์ ผู้มีความกตัญญู ผู้มีความอ่อนแอ ผู้มีสติปัญญา และผู้มีความโง่เขลา

1.3 สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่กินทั้งพืชและสัตว์เป็นอาหาร สัตว์ในกลุ่มนี้มีเพียงสุนัขจิ้งจอก และถูกอุปลักษณ์ให้เป็นผู้ที่มีความเจ้าเล่ห์และโง่

2. สัตว์ปีก สัตว์ในกลุ่มนี้ได้แก่ อีกา นกกระเรียน หงส์ นกนางแอ่น นกยูง นกฟิราบ และนกกระสา อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ของสัตว์ในกลุ่มนี้ได้แก่ ผู้มีความสามารถในการฝ่าฟันอุปสรรค ผู้มีความอิจฉา ผู้มีความงาม และผู้ทำความดี

3. สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ สัตว์ในกลุ่มนี้ ได้แก่ กบ อุปลักษณะเชิงมนโทศน์ของสัตว์ในกลุ่มนี้ ได้แก่ ผู้มีความโง่เขลา ผู้ที่มีความไม่พึงพอใจ

4. สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ในกลุ่มนี้ ได้แก่ งู อุปลักษณะเชิงมนโทศน์ของสัตว์ในกลุ่มนี้ ได้แก่ ผู้มีความมกตัญญู และผู้ที่มีความเจ้าเล่ห์

5. แมลง ผลจากการวิเคราะห์พบว่า สัตว์ในกลุ่มนี้ ได้แก่ มด ผึ้ง และตั๊กแตน อุปลักษณะเชิงมนโทศน์ของสัตว์ในกลุ่มนี้ มักนำเสนอในเรื่องผู้มีความสามัคคี และความประมาท

อภิปรายผล

อุปลักษณะเชิงมนโทศน์เกี่ยวกับสัตว์แต่ละประเภท อาจมีสัตว์หลากหลายชนิดที่ถูกให้ความหมายเป็นเป็นอุปลักษณะประเภทเดียวกัน ขึ้นอยู่กับบริบทของเรื่อง สัตว์แต่ละชนิดเป็นอุปลักษณะเชิงมนโทศน์ที่เป็นคน และเป็นนิสัยของคนซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาของจินดารัตน์ บุญพันธ์ (2547: 80-81) บางประการ โดยผลการศึกษารื่องความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ในสำนวนไทย พบว่า มีความหมายเปรียบเทียบที่เกิดจากความหมายประจำรูปของสัตว์ รวมทั้งส่วนประกอบของสัตว์ จำนวน 13 ความหมาย ได้แก่ สัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็นคน เป็นนิสัย และข้อแตกต่างที่พบคือในสำนวนไทยสัตว์จะสามารถเป็นได้ทั้งคุณสมบัติ ภัยอันตราย ปริมาณ ขนาด สัตว์มีพิษ อาหาร เวลา สิ่งประดิษฐ์ อាកาร การกระทำ และระยะทาง และจากการวิเคราะห์จะเห็นได้ว่าจากบริบทต่างๆ ทำให้สัตว์แต่ละชนิดมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันไป ซึ่งสัตว์บางชนิดไม่ใช่สัตว์ประจำถิ่นของคนไทย ทำให้การเข้าใจนิสัยและพฤติกรรมของสัตว์เหล่านั้นเป็นไปได้ยาก ต้องอาศัยการตีความจากบริบทของเรื่องด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพิมพ์ประไพ บุญสม (2556: 77) เรื่องอุปลักษณะในภาษาอังกฤษเกี่ยวกับสัตว์ สังเกตได้ว่าลักษณะที่แตกต่างกันทางด้านภูมิศาสตร์มีผลต่อการดำรงชีวิตของสัตว์ สัตว์บางประเภทที่พบได้เฉพาะถิ่น สำนวน eager beaver หมายถึงขยันมาก ตัวบีเวอร์ถูกนำมาเปรียบเทียบเพราะเป็นสัตว์ที่ขยันสร้างเขื่อน ซึ่งเป็นที่อาศัยตลอดเวลา สำนวน play possum หมายถึงการทำให้เป็นไม่สนใจ แกล้งหลับหรือป่วยหรือแม้แต่แกล้งทำเป็นตายเพื่อหลอกผู้อื่น เป็นการหลีกเลียงปัญหา สำนวนนิสัยของตัวพอสซัมไม่ใช่สัตว์ประจำถิ่นของคนไทย ดังนั้น ความเข้าใจสำนวนจึงเป็นเรื่องยากสำหรับคนอีกสังคมหนึ่งที่จะทำความเข้าใจ

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาในขอบเขตข้อมูลที่หลากหลายหรือกว้างขึ้น
2. ในการศึกษาสามารถนำแนวคิดเรื่องอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ไปศึกษากับข้อมูลลักษณะอื่นๆ
3. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับนิทานอีสปด้วยแนวคิดทฤษฎีอื่นๆ เพื่อให้ได้ข้อสรุปและมุมมองที่หลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

- กรกนก รัมมะอัติถ์. (2553). การเปรียบอุปลักษณ์ความรักในเพลงไทยลูกทุ่งกับเพลงสากล. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์การศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เฉลิม มากนวล. (2517). การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานชาดกกับนิทานอีสป. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พิมพ์ประไพ บุญสม. (2556). อุปลักษณ์ในสำนวนภาษาอังกฤษเกี่ยวกับสัตว์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศุภชัย ต๊ะวิชัย. (2549). ที่ศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธในภาษาไทย. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Lakoff, G. & John, M. (1980). **Metaphors We Live by**. Chicago and London: The University of Chicago Press.

เรื่องเล่าในเพลงลูกทุ่งอีสาน

Tale in Isan Classic Song.

มะณีรัตน์ รักเพื่อน* Maneerat Rakphuan

บทคัดย่อ

บทความนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาลักษณะของเรื่องเล่าในเพลงลูกทุ่งอีสาน จากเพลงลูกทุ่งอีสานยอดนิยม จำนวน 300 เพลง ผลการศึกษาพบว่า เรื่องเล่าในเพลงลูกทุ่งอีสานมี 4 ลักษณะ ได้แก่ 1. เรื่องเล่าทางกายภาพ เป็นการสื่อสารบทเพลงแสดงความเป็นชุมชนหรือความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน แม้อยู่ห่างไกลด้วยความจำเป็นทางการงานหรือความจำเป็นอื่นๆ แต่สิ่งที่ร้อยรัดให้คนอีสานมีความรักสามัคคีกันคือบทเพลงลูกทุ่งอีสาน 2. เรื่องเล่าทางวัฒนธรรม ศิลปินใช้เพื่อฝ่าฟันให้ถึงความมุ่งหวังความต้องการ เป็นการสื่ออารมณ์ของการโหยหาอดีต ภาพความทรงจำ ความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสังคมใหม่ 3. เรื่องเล่าเป็นสัญลักษณ์ แสดงความจริงบางอย่างผ่านการเชื่อมโยงอารมณ์และความคิด 4. เรื่องเล่าเน้นเรื่องของจิตใจ เรื่องเล่าแต่ละลักษณะมีความมุ่งหมายในการแต่งบทเพลงคือ การนำเสนอศิลปะการประพันธ์ วางรากฐานจริยธรรมอีสาน คนร้องสวมบทบาทและสถานภาพของตัวละครในบทเพลง คนฟังผ่อนคลายความเครียดจากการทำงาน

คำสำคัญ: เรื่องเล่า, เพลงลูกทุ่งอีสาน

Abstract

This article aimed to study tale in Isan Classic Song in aspect of nature and complex objectives of the song by collecting 300 popular Isan classic songs. The research finding indicated that tale consisted of four aspects 1. physical essence of tale, communicating through songs express the community, or the same ethnic, even far away because of the necessities. The song was also included to love, unity. 2. Cultural frontline essence of tale. The artist used to access stories on demand

*ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบุรีรัมย์พิทยาคม จังหวัดบุรีรัมย์

*Senior Professional Level Teacher, Burirampitthayakhom School, Buriram

to convey emotions, nostalgia and memories in the past and ability to adapt to the new society. 3. Symbolic essence of tale indicated the truth through connection of emotion and thought 4. mental essence of tale. In the aspect of complex objectives of the song, the study found that the objective of writer was to present the art of composition of song, the objective of song composition was that Isan classic song paved the way for Isan ethics, objective of singer was the role and condition of actor or singer in the role, objective of listener was to release the stress of work.

Keywords: *Tale, Isan Classic Song*

บทนำ

เรื่องเล่าในบทเพลงลูกทุ่งส่วนใหญ่จะมีความคล้ายกัน กล่าวคือ มีภาพของวิถีชีวิตของคนในภูมิภาคของตน ซึ่งดูเป็นการแสดงนัยทางสังคมมากกว่าความหมายเชิงสัญลักษณ์ แม้ปัจจุบันจะมีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การเมือง สื่อเทคโนโลยีอันส่งผลให้วิถีชีวิตผู้คนในภูมิภาคต่างๆ ของไทยเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ สถานภาพของการศึกษา เรื่องเล่ามีความใกล้ชิดกับการศึกษาภูมิรัฐศาสตร์และภาษาศาสตร์อย่างมาก สรณัฐ ไตลังคะ (2559 : 28) กล่าวว่า ตั้งแต่บรรพกาลมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน วิธีการเล่าเรื่องจะมีการผูกอยู่กับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยและมีนวัตกรรมประจำยุค ในยุคแรกเป็นการเล่าเรื่องแบบมุขปาฐะหรือลายลักษณ์ ลักษณะการเล่าเรื่องในยุคแรกจะเป็นแบบเล่าเหตุการณ์ ต่อมาคือยุคสังขนิยม ช่วงศตวรรษที่ 18-19 เป็นนวัตกรรมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง เรื่องจะผูกอยู่กับการเป็นจริง ยุคสมัยใหม่ มีนวัตกรรมที่น่าสนใจมากคือประเด็นของการเข้าไปสู่อารมณ์ ความรู้สึกของตัวละคร และเฉพาะยุคหลังสมัยใหม่ วิธีการเล่าเรื่องที่น่าสนใจคือการกลับไปสู่ยุคก่อนที่เชื่อมโยงแนวคิดแบบมหัศจรรย์ แบบนิทาน แบบปรัมปราเข้ามาเชื่อมโยงเรื่องของสิ่งที่ไม่ปฏิเสธ สิ่งที่ยังมองไม่เห็น หรือไม่ปฏิเสธเรื่องเล่าโบราณ นอกเหนือจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งเรียกว่าสังขนิยมมหัศจรรย์ ส่วนวิธีการเล่าเรื่องอีกแบบซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของยุคสมัยที่เรียกว่า อภิปันเทจคติ คือ เรื่องซ้อนเรื่อง มีตัวเรื่องซ้อนกันสองเรื่องและเรื่องแรกกับเรื่องที่เล่าจะขัดแย้งกันหรือทำให้ตั้งคำถามว่า อะไรถูก อะไรผิด อะไรคือความจริง อะไรคือความลวง ศิราพร ณ ถลาง (2558 : 24) ได้เสนอพลวัตของเรื่องเล่าพื้นบ้านในโลกที่เปลี่ยนแปลงว่า พลวัตของเรื่องเล่าได้ปรับเปลี่ยนไปจากเดิมจากการเล่าเพื่อความเพลิดเพลินในครอบครัว หรือเรื่องเล่าเพื่อสร้างความเข้มแข็งและสมบูรณ์ทางวัฒนธรรม สู่บทบาทเชิงพาณิชย์ซึ่งทำหน้าที่อย่างสำคัญในการส่งเสริมการตลาด

เพลงลูกทุ่งอีสานเป็นเรื่องเล่าที่มีจุดเน้นให้บทเพลงลูกทุ่งอีสานต้องเล่าเรื่องในกระบวนการถ่ายทอดความเป็นพื้นบ้านอีสานในบริบทเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทย การวิเคราะห์ต่อบทเพลงลูกทุ่งอีสานผสมผสานกับการสัมภาษณ์ในฐานะเป็นตัวแทนทางวัฒนธรรม (cultural text) โดยสร้างคำอธิบายผ่านแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ของนักคิดกลุ่มหลังสมัยใหม่ เพื่อแสดงให้เห็นว่าบทเพลงลูกทุ่งอีสานไม่ได้เป็นเพียงมหรสพพื้นบ้านที่มีเป้าหมายเพื่อความบันเทิงเท่านั้น หากได้แสดงความหมายทางสังคม การช่วงชิงพื้นที่ทางจินตนาการ จิตวิญญาณ ความเป็นตัวตนคนอีสาน บทเพลงเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่าศิลปินนักแต่งเพลง นักร้อง คนฟัง และนายทุนได้สร้างและใช้สาระของเรื่องเล่าเพื่อเป็นเครื่องมือสร้างอัตลักษณ์ของอีสานสู่โลกสาธารณะ ดังเรื่องเล่าในบทเพลงเสียงแคนจากแมนชั่น แสดงตำแหน่งแห่งที่ของการช่วงชิงพื้นที่ทางจินตนาการของผู้ฟัง โดยยึดโยงกับปรากฏการณ์ทางสังคม สืบเนื่องจากการเป่าแคนแอมสาว สะท้อนวิธีการคิดเรื่องเล่าแบบเก่า ส่วนภาพของการเป่าแคนในแมนชั่นสะท้อนวิธีคิดเรื่องเล่าแบบใหม่ สื่อความรู้สึกคิดถึงบ้าน ขณะเดียวกันก็เห็นว่ามีคนแบบเขาอีกจำนวนไม่น้อยมาดื่มน้ำในเชียงใหม่ มีความรู้สึกคิดถึงบ้านแต่กลับไม่ได้ เพราะกลับไปก็คงเผชิญหน้าความยากลำบากที่หนักกว่าเดิม ผู้เขียนใช้แคนเป็นตัวแทนวัฒนธรรมคนอีสานไปรวมอยู่กับวัฒนธรรมเมืองในแมนชั่น สะท้อนการประสมประสานวัฒนธรรมกันอย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัย และคนเมืองใหญ่ก็ยอมรับเสียงแคน นั่นหมายถึงการยอมรับวัฒนธรรมอีสาน

อำนาจในเรื่องเล่าของเพลงลูกทุ่งอธิบายผ่านความมุ่งหมายของคนเขียน คนร้อง คนฟัง และนายทุน ผลจากการประกอบสร้างหรือนวัตกรรมในการประกอบสร้างเรื่องเล่าในเพลงลูกทุ่งอีสาน คือ สวรรค์ที่เชื่อมโยงสู่ความหมาย “นวัตกรรม” ที่ประกอบสร้างทางภูมิปัญญา หรือมรดกทางปัญญาของยุคสมัย แสดงความหมายสำคัญด้วยวิธีการเล่าเรื่องและการนำเสนอความคิด (concept) หรือมีนัยของการช่วงชิงพื้นที่จินตนาการ ขณะที่แต่งเพลงนักแต่งเพลงได้ให้หน้าหนักของลักษณะของจินตนาการของนักแต่งเพลง ขณะที่ร้อยเรียงและความคาดหวังจินตนาการของผู้ฟัง เพื่อสร้างพื้นที่จินตนาการในบทเพลงร่วมกัน ขณะที่แต่งห้วงอารมณ์และจินตนาการได้ร้อยเรียงเป็นท่วงทำนอง ถ้อยคำ สื่อผ่านเสียง นักร้อง พลังขับเคลื่อน หมายถึง ตัวตนของนักแต่งนั้นปรากฏได้ดังงามในบทเพลงแบบลงตัว บทความนี้จะศึกษาเรื่องเล่าในเพลงลูกทุ่งอีสาน ระหว่างปี พ.ศ. 2541-2553 ด้านลักษณะของเรื่องเล่าในบทเพลงลูกทุ่งอีสาน จากเอกสารหนังสือรวมบทเพลง ค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต แผ่นซีดี แถบบันทึกเสียง จำนวน 300 เพลง โดยใช้แนวคิดเรื่องเล่าเป็นแนวทางสำคัญในการวิเคราะห์

แนวคิดเรื่องเล่า

การศึกษาการเล่าเรื่องมีมานานแล้วโดยเฉพาะการศึกษาในสายมนุษยศาสตร์ เช่น วรรณคดี คติชนวิทยา ภาษาศาสตร์ ฯลฯ เราอาจเรียกว่าการศึกษาเรื่องการเล่าเรื่อง ซึ่งในภายหลังได้เกิดกระบวนการทัศน์ใหม่ของการศึกษาการเล่าเรื่อง และได้ยกสถานะขึ้นมาเป็นศาสตร์แห่งการเล่าเรื่อง เรื่องเล่าและการเล่าเรื่องมีความสำคัญต่อมนุษย์อย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นพื้นฐานสำคัญ สำหรับการรวมตัวเป็นสังคมของมนุษย์ เช่น ทำหน้าที่ต่อยอดมรดกภูมิปัญญา เดิมๆ ให้มั่นคง เรื่องเล่าทำหน้าที่สร้างสมานฉันท์ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ให้คำอธิบายเกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่างๆ และประกอบสร้างความเป็นจริงเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของผู้คน ประเทศชาติ สิ่งของ สถานที่ การกระทำ ซึ่งเป็นหน้าที่กระบวนการทัศน์ใหม่ของการเล่าเรื่อง ให้ความสนใจมากที่สุด (กาญจนา แก้วเทพ. 2553: 241-308) เรื่องเล่าจึงมีความสัมพันธ์กับบริบทของผู้คนอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นการต่อยอดมรดกภูมิปัญญา การสร้างภาพลักษณ์ และการสร้างสมานฉันท์

นอกจากนี้เรื่องเล่าในวิถีชีวิตของชุมชนยังนำมาใช้แสดงตัวตนทางวัฒนธรรม บ้างก็ใช้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ บ้างก็ใช้เรื่องเล่าเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคม ตลอดจนใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ในพื้นที่ชุมชนภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุคสมัยใหม่นี้ด้วย (ปฐม หงษ์สุวรรณ. 2557: 169)

เรื่องเล่าถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและเป็นศิลปะที่ถ่ายทอดด้วยภาษา ทั้งยังเป็นเครื่องมือในการบันทึกเรื่องราวของมนุษย์และสังคม การศึกษาเรื่องเล่ามีส่วนสำคัญที่นอกจากจะทำให้เราเข้าถึงความบันเทิงในเชิงสุนทรีย์แล้ว ยังทำให้เราเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมในยุคสมัยต่างๆ ที่ถูกสื่อนำเสนอผ่านเรื่องเล่าอีกด้วย (จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2560: 1) เรื่องเล่าจึงมีลักษณะเป็นพลวัต มีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคม โดยเฉพาะในยุคสมัยปัจจุบันที่เซปทเพลงลูกทุ่งเป็นสื่อช่องทางหนึ่งในการเล่าเรื่องราวต่างๆ ของกลุ่มคนที่ดำรงชีวิตในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ รวมทั้งในชุมชนเมืองใหญ่หรือในเมืองหลวง ซึ่งมีวิธีการเล่าเรื่องหลายลักษณะ เพื่อวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย โดยเฉพาะกลุ่มคนอีสานในท้องถิ่นอีสานและในเมืองหลวง

เรื่องเล่าสามารถจัดแบ่งได้หลายประเภท โดยอาจใช้เกณฑ์การจำแนกตามจุดมุ่งหมาย รูปแบบการประพันธ์ รูปแบบทั่วไป หรือจำแนกตามแนวคิดและเนื้อหา ในบทความนี้จะจำแนกลักษณะของเรื่องเล่าจากเนื้อหาในบทเพลงลูกทุ่งอีสาน

ลักษณะเรื่องเล่าในเพลงลูกทุ่งอีสาน

เรื่องเล่าเป็นผลผลิตของปัจเจกบุคคลที่เกิดมาจากการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม คือการที่บุคคลและกลุ่มบุคคลมีการสื่อสารกัน เพื่อให้รู้เรื่องราวต่างๆ ผ่านวัฒนธรรม และประเพณีที่มีอยู่ เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพเศรษฐกิจ สังคม วิถีการดำเนินชีวิต ความเชื่อ ทศนคติ อีกทั้งยังสะท้อนถึงอารมณ์และความนึกคิดของมนุษย์อีกด้วย โดยเฉพาะเรื่องเล่าผ่านบทเพลงลูกทุ่งอีสานซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. **เรื่องเล่าทางกายภาพ** เป็นการสื่อผ่านบทเพลงแสดงความเป็นชุมชนหรือความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน แม้อยู่กระจัดกระจายห่างไกลด้วยความจำเป็นทางการงาน หรือความจำเป็นในชีวิตด้านอื่นๆ แต่สิ่งที่สามารถร้อยรัดให้คนอีสานมีความรักสามัคคีกันประการหนึ่งคือ บทเพลงลูกทุ่งอีสาน

บทเพลงลูกทุ่งอีสาน ซึ่งมีเนื้อหาพรรณนาถึงภูมิทัศน์ภาคอีสาน แสดงพื้นที่แหล่งธรรมชาติ ป่า เขา แม่น้ำ หนองบึง ทุ่งนา ไร่อ้อย ฯลฯ ตลอดจนบรรยากาศของหมู่บ้านอีสานในช่วงเวลาแห่งฤดูกาลต่างๆ ส่วนใหญ่จะนำเสนอในลักษณะของฉาก บรรยากาศ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ แสดงพื้นที่ทางกายภาพภูมิประเทศของภาคอีสานในเรื่องเล่าผ่านบทเพลง เช่น เพลงตะวันรอนที่หนองหาร เพลงคิดถึงทุ่งลุยลาย เพลงตะวันขึ้นที่โขงเจียม เพลงสาวน้ำพองสะอื้น เพลงอีสานลำเพลิน ฯลฯ ดังตัวอย่าง

“...ฝั่งโขงเมื่อยามค่ำแลง ฟ้าเปลี่ยนสีแดงคำรอนรอน

เสียงแคนผู้ใดไ้ว้าวอน อ้อนคำฮักเหมือนอ้ายเรียกเอ็น ตีกลองน้ำแลเพลิงดิเปลิน

ตุ้มเตอะเต็นละวังเวินแว่วมา ขอฝากสำเนียงนี้ล่อยล่อง ล่องลอยไปทั่วธารา

สะกดเป็นมนต์ให้พี่ยา ลอยล่องมาหาน้องอยู่เวินเวิน.....”

(เพลงอีสานลำเพลิน: อังคนางค์ คุณไชย)

“แดดอัสดงกำริมฝั่งหนองหาร เรือน้อยลอยลำพายผ่าน

เลียบริมหนองหารสกลนคร หมูนกแซงแซว ส่งเสียงเจ็ยแจ้วจะกลับรังนอน

ตะเวินเริ่มเอนแดดอ่อน ใจวีใจวอนก่อนสิไกลล้า”

(เพลงทิ้งน้องไ้วหนองหาร: ผน ธนสุนทร)

จากบทเพลงดังกล่าวแสดงให้เห็นภาพของริมฝั่งแม่น้ำโขงและหนองหารยามค่ำ คนรักส่งความคิดถึงผ่านบทเพลงให้ลอบไปกับลำน้ำตามหาเธอ ผู้ร้อง ผู้ฟังเพลงก็จะเห็นภาพในพื้นที่อีสานที่เคยอาศัยอยู่ ภาพความสัมพันธ์กับผู้คนในพื้นที่ทำให้เกิดความคิดถึงกัน

นอกจากนี้บางเพลงกล่าวถึงชื่อจังหวัดในภาคอีสานควบคู่ไปกับแม่น้ำโขง เนื้อเพลงพรรณนาถึงจังหวัดต่างๆ และพื้นที่ริมฝั่งโขงซึ่งสามารถข้ามผ่านไปเที่ยวจังหวัด สภาวัฒนธรรมรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้ แสดงความเป็นเมืองชายแดนของภาคอีสานประเทศไทยซึ่งมีความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน และมีพื้นที่ติดต่อกันสามารถข้ามผ่านไปมาหาสู่กันได้ อีกด้วย เช่น เพลงตามน้องกลับสารคาม

“.....จากอุตรธานีพี่ไปตามที่หนองคาย ถึงลำโขงพี่นั่งล่องเรือให้
หาจนทั่วแดนไทยน้องจากไปหนีหาย จำจรข้ามลำโขงหาองค์แม่แก้วใจ
จะข้ามลำโขงไปหาทรมวยที่เวียงจันทน์ กราบวิงวอนพระธาตุหลวงให้ดลช่วย...”
(เพลงตามน้องกลับสารคาม: ศักดิ์สยาม เพชรชมพู)

นอกจากนี้ธุรกิจการท่องเที่ยวบางแห่งได้นำเรื่องเล่าประจำถิ่นหรือตำนาน นิทาน มาสื่อผ่านเพลงทำให้คนเข้าถึงได้ง่ายขึ้น เพื่ออธิบายร่องรอยความงดงามของธรรมชาติใน ความทรงจำของคนในชุมชนท้องถิ่น ตีความถึงการต่อสู้กับ “วิกฤตทางธรรมชาติ” เป็นการ ทวงคืนมรดกทางธรรมชาติของชุมชนท้องถิ่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยอาศัยธรรมชาติเป็น เครื่องมือในการขัดเกลาจิตใจ ด้วยการแฝงปรัชญาชีวิตในความเป็นธรรมชาติ ต้นไม้ ป่า เขา ลำธาร แม่น้ำ ดอกไม้ ฯลฯ ผ่านบทเพลง

2. เรื่องเล่าทางวัฒนธรรม บทเพลงประเภทนี้เป็นการสื่อสารทางวัฒนธรรมที่ ศิลปินอาศัยเป็นสนามแข่งขันเพื่อฝ่าฟันให้ถึงความมุ่งหวัง ความต้องการ ด้วยการเสนอ ปมด้อยของคนอีสาน เพื่อสร้างจุดที่ก่อให้เกิดพลังการต่อสู้ ขับเคลื่อนอุดมการณ์รักท้องถิ่น รักบ้านเกิด อาศัยเป็นการสื่ออารมณ์ในอรรถรสของการโหยหาอดีต ภาพความทรงจำใน วิธีชีวิตชาวอีสาน ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษาอีสานสื่อโลกแห่งความ เป็นจริงของชาวอีสานที่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมใหม่ในต่างเมืองได้ เช่น เพลงคักแก๊ นอ เพลงเดอนางเดอ เพลงเราชาวโรงงาน เพลงคนบ้านเดียวกัน เพลงหนุ่มบ้านเฮา สาว โรงงาน ฯลฯ ดังตัวอย่าง

“คนบ้านเดียวกันแค้นมองตากันก็เข้าใจอยู่ รู้ว่าเหนื่อยแค่ไหนว่าหนักแค่ไหน
ไหนบนหนทางสู้ ยังมีคำปลอบโยน ยังมีคำปลอบใจ มีคำว่าซำบายดีบ่ให้กันเสมอ
เด้อคนบ้านเฮา...”
(เพลงคนบ้านเดียวกัน: ไผ่ พงศธร)

“เป็นตาหน้ายสังมาเป็นตาหน้าย เจ้าก็หน้ายไผพังกี่สิหน้าย
หน้ายผู้สาวบ้านเฮาน่าหน้าย น้อยหรือใหญ่ก็รับใส่ปากโลด
กินข้าวโพดปานเป่าแคนแซก สักปลาแตกพอนลอกปอ...”

(เพลงเป็นตาหน้าย: ไวพจน์ เพชรสุพรรณ)

ความมั่นคงทางวัฒนธรรมพื้นบ้านได้กลับกลายเป็นความมั่นคงในอาชีพศิลปิน ความมั่นคงของบริษัทค่ายเพลง และความมั่นคงของนายทุน ภายใต้กระบวนการสร้างความหมายสำคัญผ่านโกโก้หรือยี่ห้อตราสินค้าพื้นบ้าน คือ คนร้อง สินค้าเพลง และการบริการ เป็นต้น โดยอาศัยวิธีการเล่าเรื่องแบบตรงไปตรงมา โดยใช้มุมมองการเล่าเรื่องผ่านคนร้องที่เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขชาวอีสาน เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมเชิงการเล่าเรื่อง (narrative legitimacy) เป็นการค้นหาที่มีคุณค่าแห่งการเรียนรู้อย่างยิ่ง สอดคล้องกับนิพนธ์ สุวรรณวงศ์ (2553 : 536) ซึ่งกล่าวว่า มูลค่าทางเศรษฐกิจการพัฒนาทางการตลาดของเพลงลูกทุ่งอีสานเพื่อทางเศรษฐกิจได้ยึดกลยุทธ์ในเรื่องของส่วนผสมทางการตลาด คือ 1) การผลิตผลงานเพลงลูกทุ่งอีสาน (Product) ประกอบด้วยกระบวนการคัดเลือกนักร้องเพลงลูกทุ่ง กระบวนการผลิตนักร้องจากบริษัทหรือค่ายเพลง 2) การกำหนดราคาสินค้า (Price) แบ่งเป็นสินค้าที่จับต้องได้ ได้แก่ เทป ซีดี วีซีดี คาราโอเกะ และสินค้าที่ไม่สามารถจับต้องได้ มาจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น การดาวน์โหลดริงโทนเสียงรอสาย Calling Melody หรือ การดาวน์โหลดเพลงผ่านอินเทอร์เน็ตและ 3) ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) คือการว่าจ้างวงดนตรีหรือนักร้องเพลงลูกทุ่งอีสาน เอกลักษณ์ เกษมผลกุล (2558: 41) เสนอว่า มิติความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์โหยหาอดีตกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์สื่อความหมายกลวิธี “จำลองอดีตเก่า” และ “สร้างอดีตใหม่” ท่ามกลางการโหยหาวิถีอีสาน โดยใช้สำเนียงอีสานไว้ตามจุดต่างๆ เพื่อรองรับความต้องการและเป็นเครื่องมือของศิลปินอีสานใช้ต่อสู้กับสิ่งที่ตนคิดว่าเป็นภัยต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังตัวอย่าง เพลงหนุ่มบ้านเฮาสาวโรงงาน

ช: “ไกลบ้านเฮา เป็นสาวโรงงาน ลืมบ่าวไทยบ้าน คืออ้ายแล้วบ้อคนงาม”

ญ: “จากบ้านมาไกล แต่ใจบ่ลืมคำ ยามว่างยังฟังหมอลำ ยังจำรสแจ่วปลาร้า”

ช: “กินพิชซ่า ได้แสงน้ออน ย่านหมกปลาช่อน เป็นหมั้นเจ้านั้นลืมนา”

ญ: “กินตำบักหุ้ง ผ่านหัวใจทุกมือพี่จำ บ่มีทางลืมโรงนา แม้ว่าสืออยู่โรงงาน”

(เพลงหนุ่มบ้านเฮาสาวโรงงาน: ศร สินชัย, ดอกอ้อ ทุ่งทอง)

3. เรื่องเล่าเป็นสัญลักษณ์ แสดงความจริงบางอย่างผ่านการเชื่อมโยงอารมณ์และความคิดสู่เนื้อหาในบทเพลง สัญลักษณ์คือ สิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตซึ่งเป็นตัวแทนหรือสิ่งแทนของอีกสิ่งหนึ่ง เช่น ธงเป็นสัญลักษณ์ของชาติ นกพิราบเป็นสัญลักษณ์ของสันติภาพ สีขาวแทนความบริสุทธิ์ ฯลฯ นี่คือนิยามที่อาจเรียกได้ว่าสัญลักษณ์สากล แต่สัญลักษณ์ในวรรณกรรมมีใช้ทั้งที่เป็นสัญลักษณ์ที่เป็นสากลและสัญลักษณ์เฉพาะเรื่อง สัญลักษณ์ในเรื่องหนึ่งๆ อาจตีความได้มากกว่าหนึ่งความหมายก็ได้ (อิรวตี ไตลังคะ. 2543: 76)

การอธิบายหรือตีความสัญลักษณ์จากจุดเน้นของเรื่องเล่าผ่านบทเพลงลูกทุ่งอีสาน สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์ในยุคปัจจุบันมีทุนชีวิตและความฝันซึ่งมีความหมายอันเป็นสาระที่แท้จริงในบทเพลง เมื่อนำไปแทรกไว้ในโครงเรื่อง การวางแผนขั้นตอนในการเล่าเรื่อง แสดงการเชื่อมโยงอารมณ์และความคิดสู่โลกของความจริงในบทเพลง เช่น เพลงสี่แยงแคนจากแมนชั่น เพียงชื่อก็บอกเรื่องเล่า แคนคือชนบท แคนคืออีสาน แมนชั่นคือเมืองหลวง สองสิ่งนี้เหมือนขัดแย้ง แต่กลับกลมกลืนกันอยู่ในที่ โดยเฉพาะโลกสมัยใหม่ที่เคลื่อนเปลี่ยนชนบทกับเมืองให้ละเล้ากันอยู่ด้วยกันได้เป็นอย่างดี บางครั้งความเศร้าหมองหรือความทุกข์ของกรรมกรที่เต็มเหล่าเพื่อให้ลืมความทุกข์ ความขมขื่น การจากชนบทถิ่นเกิดมาอาศัยห้องเช่าแทนบ้านจริง ทำหน้าที่ยามหรือทำงานในโรงงานซึ่งไม่ใช่สมบัติของตน แสดงถึงชะตากรรมที่จำยอมละทิ้งเกษตรกรรมกลายเป็นคนงานในภาคอุตสาหกรรมเมืองเป็นการทำลายวิถีชีวิตแบบเก่าจนยากที่จะกู้กลับคืน อธิบายถึงการล่มสลายของวิถีชาวนาอีสาน วิ่งตามยุควัตถุนิยม เช่น เพลงยังคอยที่ซอยเดิม เพลงดอกหญ้าในป่าปูน เพลงเบอร์ตามใจ เพลงนายร้อยหน้าลิปต์ เพลงมิสซิสเทียน เพลงแจ่วบองในกล่องคอมพิวเตอร์ ฯลฯ ดังตัวอย่าง

“ลาทุ่งดอกคุณไสวมาอาศัยชายคาป่าปูน เอาแรงเป็นทุนสั่งงานเงินเดือนต่ำๆ
เก็บเงินเข้าเรียนภาคค่ำก่อความหวังบนทางเปื้อนฝุ่น สังคมเมืองใหญ่ขาดแคลน
น้ำใจเจื้อจุ่นใช้ความอดทนเติมทุนให้ยืนสู้ไหวทุกวัน...”

(เพลงดอกหญ้าในป่าปูน: ต่าย อรทัย)

ดอกหญ้าในป่าปูนเป็นสัญลักษณ์ของหญิงสาวชาวอีสานที่เข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ ทุ่งดอกคุณเป็นสัญลักษณ์ของพื้นที่อีสาน ใช้คำว่า ดอกคุณ ซึ่งเป็นภาษาอีสาน แทนดอกราชพฤกษ์

“เขียนมาแล้วแต่จำได้ ฮัลโหลผู้ป่าวฝรั่ง ชังมาดิงโนแท้
ไอนี้ผิวหล่อ ยูมักแท้แม่นบ่หน้อ รูปมาหล่อแท้หน้ออาย ชั่งสมอลลายเบ็งพ้อว้อ
ไอเลิฟยูแล้วละหนอ ฝรั่งหล่อเซพมาดแมน ยูคัมพอร์มวอมถามแน ไอนี้แหลม
สาวขอนแก่น..”

(เพลงมิสซิสเขียน: จินตหรา พูนลาภ)

มิสซิสเขียน เป็นสัญลักษณ์ของหญิงสาวอีสานที่อยากมีสามีฝรั่ง พูดภาษาไทย
อีสานปนภาษาอังกฤษ

“กับข้าวเมืองใหญ่ย่านอ้ายกินบ่อ่อนท้อง หวังว่าแจ่วบองที่น้องปรุงคงพอ
ช่วยไหว ข้าวเหนียวอ่อนๆ จำค่อยๆ อย่าใช้แรงหลาย อย่าให้กลืนลอยไกลเดี่ยว
เจ้านายสิหักค่าแรง...”

(เพลงแจ่วบองในกล่องคอมพ์: ศิริพร อำไพพงษ์)

แจ่วบอง เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นอีสาน

คอมพ์ (คอมพิวเตอร์) เป็นสัญลักษณ์ของความทันสมัย

เพลงลูกทุ่งอีสานได้วางรากฐานส่วนหนึ่งของจริยธรรมอีสานไว้ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่
ปลูกประโลมชีวิตจิตวิญญาณคนอีสานได้ คุณสมบัติพื้นฐานสิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้เลยในการ
แต่งเพลงลูกทุ่ง คือ ความสามารถด้านการใช้ภาษากับความสามารถด้านวรรณศิลป์ การนำ
ข้อมูลทางสังคมมาถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่าในบทเพลงเป็นจุดเน้นที่แสดงจุดมุ่งหมายในการ
แต่งเพลงได้ชัดเจน ประเด็นสำคัญคือ ต้องการสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินแต่แฝง
ความต้องการ “สร้างค่านิยม” ให้คนหันมาสนใจและร่วมส่งเสริมกิจกรรมสร้างสรรค์ในรูป
แบบของความบันเทิงหรือการชมมหรสพเพลงลูกทุ่ง และประเด็นที่สองคือ การสร้างรายได้
และความทันสมัยกับสินค้าเพลง ในยุคปัจจุบันเพลงจะมีความแตกต่างจากอดีต คือ เป้า
หมายของการสื่อสารมีความชัดเจน มีกลุ่มผู้ฟังหรือกลุ่มตลาดล่างเป็นเป้าหมายหลัก ความ
ซับซ้อนในการทำงานได้สะท้อนผ่านบทเพลงมีมากยิ่งขึ้น จากข้อมูลที่ศึกษาพบว่า เพลง
ประเภทใช้โทรศัพท์มือถือสื่อสารถึงคนรักใช้เป็นเพลงรอสาย หรือรวมถึงการใช้บทเพลง
ในการสื่อสารถึงวัยรุ่นที่นิยมโทรศัพท์มือถือสื่อสารข้อความ ส่งรูปภาพ ส่งความรักความคิดถึง
นัดพบกัน นัยของเพลงจึงแฝงไปด้วยการสร้างมูลค่า การทำรายได้หรือยอดขายธุรกิจแฝง

4. เรื่องเล่าเน้นเรื่องของจิตใจ มุ่งเพื่อให้เกิดความสบายใจ เกิดกำลังใจและมีความหวังว่าสิ่งที่ได้ฟังจะทำให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน ปลดปล่อยอารมณ์ความเครียดจากการทำงาน คลายความวิตกกังวล สะท้อนความคิดสร้างสรรค์เพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกด้านความงามบางอย่างที่ศิลปินต้องการจะสื่อสะท้อนออกมาต่อผู้ฟัง เพลงลูกทุ่งอีสานทุกเพลงมีจุดร่วมกัน ได้แก่ การแสดงเจตนารมณ์ในการรักษาคุณค่าวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานที่หล่อเลี้ยงจิตวิญญาณของคนอีสานและผดุงสังคม

เพลงที่มีคุณค่าและฟังสนุกสนานเพลิดเพลิน จุดหมายของคนฟังคือต้องการผ่อนคลายความเครียดจากการทำงาน ตัวตนของคนฟังโดยธรรมชาติแล้ว คนฟังมีสถานภาพเป็นผู้รับสารและเป็นผู้สร้างชุมชนวัฒนธรรมเพลง ซึ่งการสร้างกลุ่มคนฟังถือเอาตามความประทับใจคนร้องและเนื้อร้องที่ประทับใจ จากอดีตคนฟังเพลงพื้นบ้าน คือ คนที่รับสารผ่านการฟังและการดู จากการจ้างนักร้องหมอลำ นักร้องเพลงลูกทุ่งมาแสดง หรือการซื้อแผ่นซีดีมาเปิดฟัง

คุณลักษณะเด่นของคนฟัง คือ เข้าใจและสามารถขยายความให้การทำความเข้าใจเข้าใจเนื้อเรื่อง รวมทั้งมีบทบาทสอดแทรกอิทธิพลด้านศิลปะ สุนทรีย์ และ การเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกับนักร้องในการดูและชมผลงานเพลง คุณลักษณะอันเป็นจุดร่วมที่บ่งชี้ถึงอัตลักษณ์ผู้ฟังคือ การร่วมเสพ ซื่อสัตย์ค่าที่เกี่ยวกับเพลงและการแสดงทางความคิดในกลุ่มคนรัก การชื่นชมนักร้องหรือค่ายเพลง มีอิทธิพลต่อการเล่าเรื่องในส่วนที่มีความจำเป็นต่อการแสดงอารมณ์ตัวละครหรือนักร้อง การออกเสียง การเน้นย้ำเหตุการณ์สำคัญของเรื่องเพื่อสื่อสารความหมายกับสถานการณ์นั้นๆ ได้ชัดเจนและเข้มข้นยิ่งขึ้น และผู้ฟังได้ถูกนำมาร่วมบทบาทของผู้ร่วมสืบทอดวัฒนธรรมอีสานอีกด้วย ตัวอย่างเช่น เพลงทิดจ้อยปล่อยไก่ เพลงตะวันออกเฉียงเหนือ เพลงบ่าวพันธุ์พื้นเมือง เพลงคักแท่นอ ฯลฯ

*“เสียงรถทัวร์ดังมาแว่วแว่ว เสียงรถทัวร์ดังมาแว่วแว่ว ช้อยมองเห็นสาวคนที่
บริการ เห็นเดินไปมาอยู่ในรถทัวร์ อีกรักหนอยทูนหัวก็เดินมาจับไมค์ ...สวัสดี
ค่ะท่านผู้มีเกียรติที่นั่งมาในทัวร์บริการของเรา ถ้าหากท่านต้องการอะไร กรุณา
เรียกดิฉันได้ทุกเวลานะคะ... ต้องการเบียร์ครับ กับแจ่วเพื่อ ใส่บิสิขมๆ อ้าหล้า
แต่เด้อฮ้อ (ลูกคู่) จี๊ๆ อายเขาแต่ หัวจ้อยเว้าไทยบ่เป็นก็อยากเว้าอายเขาแต่ฮีย”*
(เพลงทิดจ้อยปล่อยไก่: ดาว บ้านดอน)

“...เกิดมาใบหน้าดำๆ อยู่นอกความจำสาวงามทั่วไป
ร่างกายขาดก้อยบ่ได้ฟังเพลงสไตลส์ลูกทุ่งหมอลำ
หน้าแล้งรับจ้างในกรุงคืนทุ่งเมื่อนามีน้ำ
ติดดินหากินต้อยต่ำคนในนามบ่าวพันธุ์พื้นเมือง”
(เพลงบ่าวพันธุ์พื้นเมือง: ไหมไทย ใจตะวัน)

“พริ้มพริ้มพริ้มพริ้ม เพราะรักเธออย่าทิ้งให้แก้้อ รักพี่ด้วยน้อง กะम्मละ
ออรักพี่ด้วยน้อง กะम्मละออเอ้อ เออ เอ้อ เออ...ชะเออ ชะเอ้อชะเออ ชะเอ้อ...”
(เพลงกันตรึมอินเตอร์: ยิ่งยง ยอดบัวงาม)

จากบทเพลงดังกล่าวแสดงความสนุกสนานด้วยมุกตลกที่เป็นรูปลักษณ์ของคนอีสาน ภาษาอีสาน ประกอบกับจังหวะของดนตรีประกอบเพลงทำให้ผู้ฟังเพลิดเพลิน และในขณะเดียวกันก็เกิดสำนึกรักบ้านเกิด รักความสามัคคีในกลุ่มคนอีสานด้วยกัน

เรื่องเล่าในเพลงลูกทุ่งอีสานทำให้เห็นความมุ่งหมายของเพลงลูกทุ่งที่อธิบายผ่านคนเขียน คนร้อง คนฟัง และนายทุน มีจุดร่วมสำคัญคือการสร้างสรรค์สิ่งใหม่เพื่อตอบสนองคนรุ่นใหม่ และที่สำคัญ คือการกำหนดคุณค่าใหม่และค่านิยมใหม่ เช่น ประเด็นธุรกิจที่แฝงมากับเพลงลูกทุ่งคือธุรกิจโทรศัพท์มือถือที่ควบคู่มากับการบริการเพลงรอสาย การสื่อสารความรักความคิดถึงซึ่งในอดีตใช้การติดต่อสื่อสารด้วยการฝากลม ฝากแสงดาวเดือน ฝากจดหมายส่งข่าวคราวหากัน แต่ในยุคปัจจุบันโทรศัพท์มือถือได้เข้ามามีบทบาทต่อการดำรงชีวิต อธิบายถึงความทันสมัยและความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ประเด็นสำคัญคือ ธุรกิจแบรนด์เนมของโทรศัพท์มือถือที่ปรากฏในสื่อ MV นอกจากนี้ยังพบว่ามีธุรกิจจานดาวเทียมปรากฏในเพลงเป็นเพื่อนไม่ได้หัวใจอยากเป็นแฟน ในเรื่องเล่าถึงตัวละครหลักคือนักร้อง ไม้พงศธร เป็นช่างติดตั้งจานดาวเทียม สะท้อนการตั้งกลุ่มแฟนคลับสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ต รวมถึงธุรกิจเครื่องดื่ม เช่น กรณี แดง จิตรกร นักร้องที่มีผลงานโด่งดังในชุดน้ำตาผ้าเหลือง เพลงฮักน้องได้สองเมา เพลงผ้าเหลืองผ้ารัก เพลงบอกว่าขี่เมาโทรมา เป็นต้น

ประเด็นต่อสู้อัปเดตวัฒนธรรมต่างชาติ อธิบายการปรับตัวที่รักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์อีสานไว้ในกระแสทุนนิยม การแข่งขันทางวัฒนธรรมผ่านสื่อเทคโนโลยี ทำให้คนรุ่นใหม่หันไปสนใจและให้ความสำคัญกับสินค้าและค่านิยมใหม่ อธิบายถึงสภาพของ “วิกฤตทางจิตวิญญาณ” ที่เกิดจากการแข่งขันทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สื่อเทคโนโลยี ภาวะของการแข่งขันกระทบต่อวัฒนธรรมดั้งเดิม การสะท้อนภาพการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของคนรุ่นใหม่เพื่อทวงคืนความเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านกลับคืนมา โดยวิธีการแย่งค่านิยม

ผ่านเทศกาลสำคัญ ได้แก่ วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันปีใหม่ เรียกร้องให้คนกลับไปเยี่ยมบ้าน ภาพของความรักความผูกพันของครอบครัว ได้แก่ พ่อ แม่ ลูก คนรัก ที่นำมาเป็นตัวละครหลักในบทเพลง สื่อถึงจิตวิญญาณดั้งเดิมที่ยังมีพลังต่อความเป็นชุมชนท้องถิ่น แสดงถึงคนที่มีวัฒนธรรมเดียวกัน

บทสรุป

เรื่องเล่าในเพลงลูกทุ่งอีสาน ระหว่างปี พ.ศ. 2541-2553 เป็นผลจากการประกอบสร้างเพลงลูกทุ่งอีสานในความหมายของภูมิปัญญาและมรดกภูมิปัญญา รวมทั้งได้เพิ่มคุณค่าวัฒนธรรมใหม่ โดยมีเงื่อนไขของเวลาและคุณค่าของบทเพลงเป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งส่งผลและแนวโน้มในอนาคตต่อศิลปินลูกทุ่งอีสาน เพราะคุณค่าของเรื่องเล่ามีส่วนช่วยส่งเสริมให้ผู้เขียนเพลงในฐานะ “ภูมิปัญญา” ส่วนบทเพลงในตำแหน่งแห่งที่ “มรดกภูมิปัญญา” ต่างแสดงบทบาทที่สอดคล้องกันอย่างแนบแน่น แสดงความหมายสำคัญคือ คุณค่าของภูมิปัญญาอีสานที่มีรากเหง้าจากวัฒนธรรมท้องถิ่น การเกื้อกูล ชำรงรักษาวัฒนธรรมอีสานในสังคมใหม่ถึงแม้บทเพลงไม่ได้มีอำนาจในการสร้างความเชื่อถือที่มีน้ำหนักมากนัก แต่บทเพลงก็เป็นเครื่องมือในการสร้างสัญญา เพื่อทำให้บทเพลงมีความหมายทางสังคม มีพลังอำนาจในการปลอบใจคนที่ได้รับบาดเจ็บจากปัญหาสังคม ปัญหาครอบครัว ปัญหาเศรษฐกิจ ฉะนั้นเรื่องเล่าของบทเพลงจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือในการสร้างสัญญาสื่อผ่านความสุข ความบันเทิงใจ เป็นสุนทรียศาสตร์ที่ตอบจิตวิหยาบมนุษย์ เพื่อให้รู้และเข้าใจความสุข ความทุกข์ และรู้ถึงวิธีการช่วยทำให้มีกำลังใจดีขึ้น บทเพลงจึงเป็นการต่อสู้กับความทุกข์ความเศร้าเสียใจภายในจิตใจของผู้ฟัง เป็นพื้นที่ของโลกที่สื่อสารกันผ่านเทคโนโลยีหรือสื่อสาธารณะ แต่ตอบรับกับความจริง โลกบทเพลงจึงเป็นการสร้างความหมายถึงการข้ามพรมแดนของความทุกข์ไซกกับความสุข ให้เป็นเส้นทางที่มีความลงตัวในพื้นที่จินตนาการพลังของความคิดจินตนาการของศิลปินมีความเชื่อมโยงกับผู้ฟังอย่างแยกกันไม่ได้เพราะต่างก็เป็นโลกความจริงของกันและกัน และสร้างอำนาจของความเข้าใจความรู้สึกนึกคิดการเป็นเพื่อนมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันภายในกรอบของวิถีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน ยึดโยงถึงอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

เพลงลูกทุ่งอีสานส่วนใหญ่มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน ได้แก่ การแสดงเจตนารมณ์ในการรักษาคุณค่าวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานที่หล่อเลี้ยงจิตวิญญาณของคนอีสานและผดุงสังคม นอกจากนี้ศิลปินเพลงลูกทุ่งอีสานยังมีจุดหลักที่สำคัญคือ ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์อันเป็นจิตสำนึกดั้งเดิมของชาวอีสานที่ดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน ดัง Keyes (1967) กล่าวว่า

คนอีสานเป็นชนกลุ่มน้อยชาวลาว ผู้ปกครองกรุงเทพฯที่ต้องการผนวกกลืนคนอีสานเข้าสู่
รัฐที่ควบคุมจากกรุงเทพฯ และคนลาวเหล่านี้ที่ต้องประสบความยากลำบากต่างๆ นานา แต่
แรงผลักดันในข้อโต้แย้งของเขาก็คือ ความจงรักภักดีที่คนลาวมีต่อราชวงศ์จักรีเป็นกลไก
สื่อกลางที่จะนำไปสู่การพัฒนาความจงรักภักดีต่อประชาชาติสมัยใหม่ (อ้างใน เบเนดิกท์
แอนเดอร์สันใน 2558: 31)

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2553). **แนวพินิจใหม่ในสื่อสารการศึกษา**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2560). **วาทกรรมเรื่องเล่าสงครามกู้ชาติลาว**. มหาสารคาม: โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นิพนธ์ สุวรรณรงค์. (2553). **การพัฒนารูปแบบการประพันธ์เพลงลูกทุ่งอีสานเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ**. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เบเนดิกท์ แอนเดอร์สัน. (2558). **ศึกษารัฐไทยย้อนสภาวะไทยศึกษาว่าด้วยการเมืองไทยสมัยใหม่**. นนทบุรี: ฟาเดียวกัน.
- ปฐม หงส์สุวรรณ. (2557). ดงภูดิน: เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์กับปฏิบัติการสร้างความหมายว่าด้วยสิทธิชุมชน. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 10(3), 167-192.
- ศิราพร ณ ถกลาง. (2558). **เรื่องเล่าพื้นบ้านไทยในโลกที่เปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- สรณัฐ ไตลังคะ. (2559). 3 กुरुเสนา จับจ้องมองโลก: ก้าวใหม่ ๆ ของวรรณกรรม. *สกุลไทยรายสัปดาห์*, 62(3204), 52-60.
- สิริชญา คอนกรีต. (2556). **เพลงลูกทุ่งอีสาน: อัตลักษณ์และการเมืองเชิงวัฒนธรรมของคนอีสานพลัดถิ่น**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สิริวรรณ วงษ์ทัต. (2548). **คติความเชื่อของคนอีสาน. รวมเล่มบทความรายการ “มนุษย์กับสังคม”**. (เล่มที่ 6, หน้า 66-69). ชลบุรี: สำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- อิรวดี ไตลังคะ. (2543). **ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์.
- เอกลักษณ์ เกษมผลกุล. (2558). **เรื่องเล่าพื้นบ้านกับการสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น (OTOP) ในบริบทเศรษฐกิจสร้างสรรค์**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

สังนียมมัทศจรรยในงานของกาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ, โทนี มอร์ริสัน และวรรณกรรมไทย ผู้แต่ง ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์

ปฏิเสธไม่ได้ว่าหลายคนรู้จักวรรณกรรมแนวสังนียมมัทศจรรยจากงานเขียนของกาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ โดยเฉพาะนวนิยายเรื่อง “หนึ่งร้อยปีแห่งความโดดเดี่ยว” นักเขียนรางวัลโนเบลชาวโคลอมเบียคนนี้ได้เปิดโลกของงานวรรณกรรมในแนวทางที่มีลักษณะแนวทางที่แปลกใหม่และน่าศึกษา นอกจากกาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ ที่เป็นที่ยูักในวงกว้างแล้ว ยังมีนักเขียนสตรีอย่างโทนี มอร์ริสัน นักเขียนสตรีผิวดำชาวอเมริกัน ที่ได้สร้างงานวรรณกรรมสังนียมมัทศจรรยขึ้นมาอีกคน โดยเฉพาะนวนิยายเรื่อง “Beloved”

วรรณกรรมสังนียมมัทศจรรยได้ถูกกล่าวถึงอย่างแพร่หลายและถือว่าเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการสร้างสรรค์วรรณกรรมร่วมสมัย ไม่เว้นแม้แต่ในประเทศไทย ที่ได้รับอิทธิพลของวรรณกรรมในสกุลสังนียมมัทศจรรยมาเช่นเดียวกัน ในหนังสือ *สังนียมมัทศจรรยในงานของกาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ, โทนี มอร์ริสัน และวรรณกรรมไทย* ของ ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์ ได้ศึกษาประเด็นต่างๆ ของวรรณกรรมสังนียมมัทศจรรยไว้อย่างน่าสนใจ โดยได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 7 บท และส่งท้ายด้วยบทสรุป เพื่อให้เห็นภาพจากอดีตจนถึงปัจจุบัน รวมไปถึงแนวโน้มในการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมสังนียมมัทศจรรย โดยเนื้อหาแต่ละบทมีดังนี้

บทที่ 1 ความเป็นมาของวรรณกรรมสังนียมมัทศจรรย ในบทแรกนี้ได้กล่าวถึงความความเป็นมาของวรรณกรรมสังนียมมัทศจรรย โดยได้เริ่มต้นกล่าวถึงการนิยามคำว่า “สังนียมมัทศจรรย” ในวรรณกรรมไทย ที่มีการใช้แตกต่างกันในอดีต เช่น สุชาติ สวัสดิ์ศรี แปลคำนี้ว่า “อัตถนิยมมายา” หรือบ้างก็เรียกว่า “สังนียมมายา” หรือ “อัตถนิยมมัทศจรรย” ก่อนที่รองศาสตราจารย์นพพร ประชากุล จะบัญญัติคำว่า “สังนียมมัทศจรรย” ที่ถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลายและเป็นที่ยอมรับ นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาก่อนจะมา

* อาจารย์สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

เป็นวรรณกรรมสังนียมมหัศจรรย์ โดยได้บอกว่าลักษณะของความเป็นสังนียมมหัศจรรย์นั้น ไม่ได้เกิดขึ้นที่ละตินอเมริกาอย่างที่ใครหลายคนเข้าใจ แต่ในความเป็นจริงแล้วแนวคิดนี้ที่มีมาจากโลกตะวันตก โดยเริ่มปรากฏขึ้นในงานจิตรกรรมของกลุ่มจิตรกรแนวหน้าช่วงหลัง สงครามโลกครั้งที่ 1 ศิลปะแนวสังนียมมหัศจรรย์มุ่งเน้นนำเสนอเรื่องราวอันแปลกประหลาด ผิดธรรมชาติ และเป็นไปเพื่อจะปฏิเสธและท้าทายความเชื่อเรื่องเหตุผลนิยมและคุณค่าของวิทยาศาสตร์ และมีความพยายามที่จะกระตุ้นให้มนุษย์ได้ตระหนักถึงคุณค่าของพลัง ลึกลับอันไม่อาจอธิบายได้ที่มีอยู่ในชีวิตและในตัวมนุษย์เอง แนวคิดนี้ส่งผลมาถึงนักเขียน ละตินอเมริกัน ด้วยความที่มีความมุ่งมาดปรารถนาที่จะสร้างอัตลักษณ์ของวรรณกรรมในประเทศตัวเอง ผนวกกับสำนึกในความเป็นประเทศอดีตเมืองขึ้น ทำให้กระแสการเรียกร้องให้กลับคืนสู่รากเหง้าเป็นไปอย่างเข้มข้น ความพยายามเหล่านี้ทำให้เกิดการสร้างสรรค วรรณกรรมสังนียมมหัศจรรย์ขึ้นมาที่ใช้บงบอกตัวตนและยุคสมัยของพวกเขา นอกจากนี้ ในบทนี้ยังได้กล่าวถึงความเป็นวรรณกรรมสังนียมมหัศจรรย์ว่าควรมีลักษณะหรือรูปแบบ ไหน โดยมีการยกนิยามของหลายคนขึ้นมาประกอบ นำไปสู่ข้อสรุปของชูศักดิ์ที่บอกว่า การ นิยามวรรณกรรมสังนียมมหัศจรรย์ก็ยิ่งเติมไปด้วยความคลุมเครือ เป็นศัพท์วรรณกรรม หลวมๆ ที่ใช้พูดถึงงานวรรณกรรมจำนวนหนึ่งที่ผสมผสานเรื่องราวเชิงสมจริงและเชิง มหัศจรรย์โดยนำเสนอออกมาในแนวสังนียม ประเด็นสำคัญที่ต้องศึกษาคือ การวิเคราะห์ บัจฉัยภายในภายนอกที่ทำให้งานชิ้นหนึ่งๆ ถูกจัดให้เป็นวรรณกรรมสังนียมมหัศจรรย์

บทที่ 2 นิยามและลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมสังนียมมหัศจรรย์ บทนี้ว่าด้วยการ นิยามและลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมสังนียมมหัศจรรย์ โดยกล่าวถึงองค์ประกอบของ ความเป็นวรรณกรรมสังนียมมหัศจรรย์ ทั้งนี้ได้วิเคราะห์ถึงคำว่า magic realism ซึ่งเป็นคำที่ หลอมรวมวรรณกรรมสองประเภทที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน คือ คำว่า realism ที่เป็นวรรณกรรม แนวสังนียมที่มุ่งถ่ายทอดความเป็นจริงของชีวิตและสังคม โดยยึดหลักความเหมือนจริง และสมจริง ส่วนคำว่า magic นั้นคือวรรณกรรมแนวแฟนตาซีเกี่ยวกับปรากฏการณ์เหนือ ธรรมชาติ เหนือจริง ที่ไม่อาจอธิบายได้ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ วรรณกรรมสังนียม มหัศจรรย์จึงถูกมองว่าเป็นวรรณกรรมที่เปิดพื้นที่ให้กับความหลากหลายและความขัดแย้ง ต่างๆ ซึ่งดำรงอยู่ในสังคมหรือแฝงตัวอยู่ในระบบคุณค่าและระบบความเชื่อได้เข้ามาปะทะ สังสรรค์กันอย่างเต็มที่ และเป็นวรรณกรรมที่ไม่ยอมสยบให้กับแบบแผนวรรณกรรมของ ตะวันตกที่ทำตัวเป็นเจ้าของอำนาจนิคม วรรณกรรมแนวนี้ได้นำเสนอเรื่องราวอันมหัศจรรย์ด้วย วิธีการแบบสังนียม ทั้งหมดนี้จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้วรรณกรรมสังนียมมหัศจรรย์ถูกมองว่า เป็นวรรณกรรมของประเทศโลกที่สาม และชูศักดิ์ยังได้สรุปว่า หัวใจสำคัญของวรรณกรรม สังนียมมหัศจรรย์ คือการที่โลกแห่งความเป็นจริงและโลกแห่งความมหัศจรรย์ดำเนินอยู่คู่กัน

และดำเนินไปภายใต้ตรรกะชุดเดียวกัน จนในท้ายที่สุดเราไม่สามารถจำแนกได้ว่าอะไรคือความเป็นจริง และอะไรคือความมหัศจรรย์ และยังกล่าวว่า วรรณกรรมสังคมนิยมมหัศจรรย์ คือการวิพากษ์อุดมการณ์แบบกระฎุมพีที่แฝงอยู่ในวรรณกรรมสังคมนิยม และปฏิเสธโลกทรรศน์แบบฝันเฟื่องที่มากับตำนานพื้นบ้าน

บทที่ 3 กาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซกับการสร้างอัตลักษณ์วรรณกรรมละตินอเมริกัน บทนี้ได้กล่าวถึงงานเขียนของกาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ โดยเฉพาะว่ามีอิทธิพลอย่างไรต่อนักเขียนคนอื่นๆ และการทำให้วรรณกรรมสังคมนิยมมหัศจรรย์เป็นอัตลักษณ์ของวรรณกรรมละตินอเมริกา ทั้งนี้ได้วิเคราะห์ถึงงานเขียนแต่ละเล่มของกาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ ตั้งแต่นวนิยาย *Left Storm* ซึ่งเป็นนวนิยายเรื่องแรกของเขา จนถึงนวนิยายเรื่องใหม่ที่โดดเด่นของเขาอย่าง *หนึ่งร้อยปีแห่งความโดดเดี่ยว* ที่ถือว่าเป็นแบบฉบับอันยอดเยี่ยมของวรรณกรรมสังคมนิยมมหัศจรรย์ ชูศักดิ์ได้กล่าวถึงสภาพแวดล้อมหรือบริบทของ กาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ ที่ส่งผลให้เขาเขียนนวนิยายเรื่องนี้ รวมไปถึงการกล่าวถึงเหตุการณ์ในนวนิยาย ไม่ว่าจะเป็นการสร้างเมืองชื่อว่า “มาคอนโด” ที่มีฝนตกยาวนานสี่ปีสิบเอ็ดเดือนสองวัน กลวิธีของการแปรสิ่งที่ เป็นเชิงอุปมาอุปไมย (metaphor) ให้เป็นความหมายตรงตัว (literalization) ประเด็นเรื่องของมิติของเวลาที่ปรากฏในเรื่อง ท้ายที่สุดชูศักดิ์ได้สรุปว่า นวนิยายเรื่องนี้กำลังเขียนประวัติศาสตร์ใหม่ของโคลอมเบียที่ปฏิเสธประวัติศาสตร์ทางการที่รัฐบาลพยายามยึดเยียดให้ประชาชน และขณะเดียวกันก็ไม่ยอมรับตำนานอันเก่าแก่ที่เคยเชื่อสืบเนื่องกันมา นวนิยายเรื่องนี้ได้สร้างวรรณกรรมที่ไม่จำเป็นต้องจองจำการเล่าเรื่องที่อิงอยู่กับแนวคิดเรื่องเวลาเป็นเส้นตรงที่แนวสังคมนิยมยึดถือ วรรณกรรมสังคมนิยมมหัศจรรย์ เป็นมากกว่าการสร้างกลวิธีทางวรรณศิลป์อันแปลกใหม่ แต่เป็นวิธีการเขียนแบบเดียวที่จะสามารถถ่ายทอดเรื่องราวในชีวิตที่แลดูเหลือเชื่อยิ่งกว่านวนิยายใดๆ ที่มีมนุษย์เคยเขียนมา

บทที่ 4 โทนี มอร์ริสัน สังคมนิยมมหัศจรรย์กับอัตลักษณ์แอฟริกันอเมริกัน ในบทนี้ได้กล่าวถึงโทนี มอร์ริสัน นักเขียนสตรีผิวดำชาวอเมริกัน ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาวรรณกรรม เธอเขียนวรรณกรรมสังคมนิยมมหัศจรรย์เรื่อง *Beloved* ที่พยายามชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของชุมชนในฐานะเป็นพลังหล่อเลี้ยง ปกป้อง ค้ำครองสมาชิกในชุมชน ประเด็นหลักในนวนิยายของโทนี มอร์ริสัน คือ สำนึกในสถานะของคนดำที่ถูกกลืนเลย เธอเห็นด้วยกับการหันกลับไปหารากเหง้าและวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนดำ และการให้ความสำคัญกับวรรณกรรมมุขปาฐะ โทนี มอร์ริสัน เขียนนวนิยายหลายเล่ม เล่มแรก *The Bluest Eye* เล่มที่สอง *Sula* เล่มที่สาม *Song of Solomon* เล่มที่สี่ *Tar Baby* ทั้งหมดล้วนมีประเด็นมุ่งสำรวจปัญหาการค้นหาตัวตน และปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกและชุมชน ตลอดจนปัญหาเรื่องของสีผิว จนมาถึงเล่มที่ห้า *Beloved* นวนิยายชิ้นเอกที่เธอหันไปให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์และอดีตที่

ถูกมองข้าม ละเลย และไม่ได้รับการพูดถึง และเป็นความพยายามของมอริสสันที่จะทำให้ประเด็นทาสเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์คนแอฟริกันอเมริกัน และยิ่งไปกว่านั้นคือเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ความเป็นอเมริกัน การตั้งชื่อนวนิยายว่า Beloved เหมือนอย่างชื่อตัวละครในเรื่อง เป็นความตั้งใจของมอริสสันที่ต้องการสื่อว่า นวนิยาย Beloved มีลักษณะทวิลักษณ์หรือพันทาง ไม่ใช่นวนิยายสังคมนิยมหรือนวนิยายสมัยใหม่ และไม่ใช่นิยายตำนานพื้นบ้านบนฐานความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติและชาวทาสแอฟริกันในอเมริกา แต่เป็นนวนิยายที่ใช้องค์ประกอบของความเป็นสังคมนิยมหัตถกรรมเพื่อหลอมรวมประวัติศาสตร์การค้าทาสและประสบการณ์ความเป็นทาสในอเมริกาผ่านตัวละครอย่างบีเลิฟด์ เพื่อทำหน้าที่กระตุ้นให้เราต้องทบทวนและคิดใหม่เกี่ยวกับทาส เพื่อที่ว่าเราจะไม่ส่งผ่านหรือผ่านเลยเรื่องราวเกี่ยวกับทาสอีกต่อไป

บทที่ 5 ความเป็นมาของสังคมนิยมหัตถกรรมในวรรณกรรมไทย หลังจากได้กล่าวถึงความ เป็นมา นิยาม และลักษณะ รวมถึงนักเขียนสำคัญในแนวสังคมนิยมหัตถกรรมอย่าง กาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ และโทนี มอริสสัน ไปแล้ว ในบทนี้ได้กล่าวถึงความ เป็นมาของสังคมนิยมหัตถกรรมในวรรณกรรมไทย โดยได้อธิบายถึงลักษณะของวรรณกรรมไทยร่วมสมัย ยุคหลัง 6 ตุลาคม 2519 ที่เป็นการปะทะกันระหว่างแนวคิดวรรณกรรมเพื่อชีวิตที่เริ่มซบเซากับวรรณกรรมสร้างสรรค์ที่เป็นทางเลือกใหม่ ซึ่งบรรยากาศโดยรวมของแวดวงวรรณกรรมไทยในช่วงกลางทศวรรษ 2520 ได้ปฏิเสธวรรณกรรมเพื่อชีวิตและพยายามที่จะค้นหาแนวทางใหม่ๆ ในการสร้างสรรค์วรรณกรรม ในช่วงเวลานี้วรรณกรรมสังคมนิยมหัตถกรรมยังไม่ได้เป็นที่สนใจหรือได้รับการกล่าวถึง กระทั่งกาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ ได้รับรางวัลโนเบลในปี 2525 จึงเริ่มมีการพูดถึงวรรณกรรมในแนวทางนี้ รวมทั้งในประเทศไทยด้วยที่เกิดความเข้าใจโดยทั่วไปว่าวรรณกรรมไทยในอดีต ตำนานท้องถิ่น ตลอดจนนิทานพื้นบ้าน อันอุดมไปด้วยเรื่องราวอภินิหรรณานาชนิด หรือแม้แต่บทอาถรรพ์ในวรรณคดีไทยสามารถจัดเป็นวรรณกรรมสังคมนิยมหัตถกรรมได้ทั้งสิ้น ส่วนองค์ประกอบความเป็นสังคมนิยมของวรรณกรรมสังคมนิยมหัตถกรรมแทบจะไม่มี การพูดถึงหรือให้ความสำคัญเท่าใดนัก นอกจากนี้ยังพบว่าวรรณกรรมสังคมนิยมหัตถกรรมไทยอยู่ภายใต้คาถาภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่เรื่องราวเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ และอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีอาจจะอธิบายได้ด้วยหลักเหตุผลหรือความจริงเชิงประจักษ์นิยม มิใช่เรื่องงมงายอีกต่อไป ทว่าวรรณกรรมแนวสังคมนิยมหัตถกรรมไทยก็มีลักษณะผิดแผกแตกต่างไปจากวรรณกรรมสังคมนิยมหัตถกรรมของละตินอเมริกา กล่าวคือ วรรณกรรมของไทยมุ่งสอดแทรกเรื่องราวปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติ อำนาจวิเศษและอภินิหารต่างๆ ที่ปรากฏในเรื่อง แต่มิได้สนใจกับการปะทะคั่งงาระหว่างชนบการเขียนของสังคมนิยมกับชนบการเขียนของนิทานพื้นบ้านดังที่เราจะพบในวรรณกรรมสังคมนิยมละตินอเมริกาหรือภูมิภาคอื่น

บทที่ 6 สัจนิยมมหัศจรรย์ในฐานะทางเลือกรวบรวมของไทย ในบทนี้ได้หยิบยก เรื่องสั้น เด็กชายสามตาผู้บังเอิญตกลงมาบนโลก ของมหรณพ โคมเฉลา มาเป็นกรณีในการศึกษาวรรณกรรมสัจนิยมมหัศจรรย์ของไทย ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องสั้นแนวสัจนิยมมหัศจรรย์ของไทยชิ้นแรกๆ และได้รับแรงบันดาลใจมาจากเรื่องสั้นชื่อ ชายที่แก่อย่างยิ่งผู้มีปีกอันมหึมา ของกาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ โดยได้นำเรื่องสั้นทั้งสองเรื่องนี้มาเปรียบเทียบกัน สามารถกล่าวได้ว่า แม้เรื่องสั้นของมหรณพจะมีโครงเรื่องมาจากเรื่องสั้นของการ์เซีย มาร์เกซ แต่ก็เต็มไปด้วยกลิ่นอายของเรื่องราวในตำนานทางศาสนาและตำนานพื้นบ้านไทย ทั้งนี้ ความแตกต่างอีกอย่างคือ เรื่องสั้นชายที่แก่อย่างยิ่งผู้มีปีกอันมหึมา เป็นการแปรอุปมาให้เป็นความมหัศจรรย์ ขณะที่เรื่องสั้นเด็กชายสามตาผู้บังเอิญตกลงมาบนโลก เป็นการแปรความมหัศจรรย์ให้เป็นอุปมา กล่าวคือ ความมหัศจรรย์ในงานของการ์เซีย มาร์เกซ มุ่งทำลายและตั้งคำถามกับชนบการเขียนแนวสัจนิยม ผ่านการแปรอุปลักษณ์หรืออุปมาให้กลายเป็นความมหัศจรรย์ โดยการทำให้อุปมาหรืออุปลักษณ์ดังกล่าวมีความหมายตรงตามตัวอักษร (literalization) แต่ในงานของมหรณพนั้นกลับเป็นการแปรความมหัศจรรย์ให้เป็นอุปมาหรืออุปลักษณ์หรือสัญลักษณ์ ซึ่งวรรณกรรมแนวสัจนิยมมหัศจรรย์ของไทยจำนวนไม่น้อยใช้วิธีเช่นนี้ คือ ความมหัศจรรย์ที่เกิดขึ้นในเรื่องแม้จะเกิดขึ้นจริง แต่มีสถานะเป็นความหมายเชิงอุปมาเพื่อมุ่งวิพากษ์วิจารณ์สังคม ซึ่งไม่ต่างกันมากนักกับงานแนวเหนือจริงหรือแนวสัญลักษณ์นิยมที่มีมาก่อนหน้านั้น ชูศักดิ์จึงสรุปว่า วรรณกรรมสัจนิยมมหัศจรรย์ของไทยถูกมองว่าเป็นทางเลือกหนึ่งของวรรณกรรมที่ต้องการสะท้อนปัญหาสังคม โดยมุ่งเน้นไปที่การสร้างความมหัศจรรย์ให้เป็นอุปมาเพื่อสื่อความหมายเชิงวิพากษ์สังคม และละเลยที่จะพิจารณาถึงมิติของการทำลายชนบการเขียนเชิงสัจนิยมและการตั้งคำถามกับชุดความเชื่อในความจริงเชิงประจักษ์นิยมที่ใช้กำกับชนบสัจนิยม

บทที่ 7 สัจนิยมมหัศจรรย์ในฐานะวรรณกรรมทางเลือกของไทย ในบทที่ 6 ได้หยิบเรื่องสั้น เด็กชายสามตาผู้บังเอิญตกลงมาบนโลก ของมหรณพ โคมเฉลา มาเป็นกรณีศึกษาของวรรณกรรมสัจนิยมมหัศจรรย์ไทย ในบทนี้ชูศักดิ์ได้นำเรื่องสั้น “บนถนนโคลิเซียม” และเรื่องสั้น “แม่มดแห่งหุบเขา” มาเปรียบเทียบ ซึ่งเรื่องสั้นทั้งสองอยู่ในรวมเรื่องสั้น “แผ่นดินอื่น” ของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ ที่ได้รับรางวัลซีไรต์ในปี 2539 โดยอธิบายให้เห็นภาพของกนกพงศ์ กับพัฒนาการด้านการประพันธ์ที่เปลี่ยนผ่านจากความเป็นวรรณกรรมเพื่อชีวิตมาสู่วรรณกรรมสัจนิยมมหัศจรรย์ และมีความสนใจวรรณกรรมสัจนิยมมหัศจรรย์ในแง่การเชื่อมโยงสัจนิยมมหัศจรรย์กับการนำเสนอปัญหาทางการเมือง ทั้งนี้ชูศักดิ์ได้เน้นถึงเรื่องสั้นแม่มดแห่งหุบเขา ในประเด็นของการปะทะกันระหว่างความเป็นสมัยใหม่กับความมหัศจรรย์ แม่มดในฐานะอุปมาของโลกอื่น แม่มดในฐานะภูมิปัญญาท้องถิ่น เชื่อมโยงไป

จนถึงเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นในกำกับของภูมิปัญญาสมัยใหม่และความมหัศจรรย์ภายใต้หลักเหตุผลนิยม และสุนทรียศาสตร์ของการต่อต้านหรือการสยบยอม ที่มองผ่านบทบาทของผู้เล่าเรื่อง ไปสู่ประเด็นสุดท้ายว่าด้วยเรื่องสั้นแม่มดในแผ่นดินอื่น ภายใต้คาถาเหตุผลนิยม ซึ่งหลังจากที่ได้กล่าวถึงประเด็นต่างๆ ชูศักดิ์ได้สรุปในตอนท้ายว่า สัจนิยมมหัศจรรย์ไทยในฐานะวรรณกรรมทางเลือกที่มุ่งเชิดชูภูมิปัญญาท้องถิ่นก็ประสบปัญหาไม่ต่างจากนักวัฒนธรรมชุมชนที่มุ่งเชิดชูภูมิปัญญาชาวบ้าน ในแง่ที่พวกเขาได้ช่วยตอกย้ำความเป็นชายขอบและความเป็นอื่นให้กับสิ่งที่พวกเขาต้องการทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว เมื่อวิเคราะห์แล้วจะเห็นได้ว่า สัจนิยมมหัศจรรย์ในฐานะวรรณกรรมทางเลือก ทำหน้าที่ตอกย้ำสถานะที่สูญเสียส่งกว่าในการเข้าถึงความจริงของวรรณกรรมสัจนิยม

บทสรุป สัจนิยมมหัศจรรย์: จากยุโรปสู่ไทยผ่านละตินอเมริกา ในบทสุดท้ายนี้เป็นการสรุปประเด็นที่กล่าวมาตั้งแต่เริ่มต้น และได้บอกถึงสถานะปัจจุบันของวรรณกรรมในแนวทางนี้ว่า ปัจจุบันวรรณกรรมสัจนิยมมหัศจรรย์แยกหน่อและแตกกิ่งก้านสาขาไปในทุกทิศทุกทางจนหาหลักขณะร่วมกันได้ยากขึ้นทุกที แต่กระนั้นก็ยังมียุคหนึ่งที่มีลักษณะร่วมกันคือ สปิริตที่ต้องการต่อต้านและท้าทายอำนาจครอบงำของวรรณกรรมแนวสัจนิยมและวรรณกรรมกระแสหลัก ตลอดจนต้องการวิพากษ์และบ่อนเซาะอุดมการณ์ครอบงำที่มาพร้อมกับวรรณกรรมกระแสหลักดังกล่าว ทั้งนี้ได้กล่าวถึงนวนิยายของกาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ และโทนี่ มอร์ริสัน ว่าเป็นนวนิยายที่กำหนดสถานะตัวเองไว้เหมือนกันในฐานะที่เป็นพลังต่อต้านความคิดและวรรณกรรมกระแสหลัก มาร์เกซต้องการจะนิยามอัตลักษณ์ความเป็นละตินอเมริกาที่มีใช้ความเป็นสมัยใหม่แบบตะวันตกและไม่ใช่จารีตนิยมแบบละตินอเมริกา คล้ายๆ กับที่มอร์ริสันต้องการนิยามอัตลักษณ์ความเป็นแอฟริกันอเมริกันใหม่ที่ไม่ใช่ชนชาติส่วนน้อยในอเมริกา แต่คือส่วนหนึ่งของความเป็นอเมริกัน และทั้งสองได้ค้นพบพลังทางการเมืองที่จะนิยามตัวเองใหม่ผ่านวรรณศิลป์ของสัจนิยมมหัศจรรย์ และเมื่อกล่าวถึงวรรณกรรมสัจนิยมมหัศจรรย์ของไทย พบว่าบริบทและเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ของวรรณกรรมไทยร่วมสมัยเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สัจนิยมมหัศจรรย์ไทยมีลักษณะเฉพาะบางประการที่แตกต่างไปจากงานต้นแบบ และความเข้าใจเกี่ยวกับสัจนิยมมหัศจรรย์ในหมู่นักเขียนไทยมุ่งมองวรรณกรรมแนวนี้ในฐานะที่รูปแบบแปลกใหม่มีประสิทธิภาพในการสื่อสารได้ดีกว่าสูตรสำเร็จรูปของวรรณกรรมเพื่อชีวิต โดยมีได้เฉลียวใจว่ารูปแบบในตัวมันเองก็คือสารชนิดหนึ่งด้วย ทั้งนี้ทั้งนั้นชูศักดิ์เองเพียงตั้งข้อสังเกตในงานวรรณกรรมของไทย หากแต่เขาเองก็ไม่ได้สิ้นหวังกับการสร้างสรรค์วรรณกรรมในแนวทางนี้ของนักเขียนไทย เพราะยังเชื่อมั่นว่าสัจนิยมมหัศจรรย์ไทยมีศักยภาพที่จะพัฒนาและคลี่คลายไปได้อีกมาก โดยเฉพาะในการพัฒนาเสียงเล่าและวิธีการเล่าเรื่องที่ไม่ถูกครอบงำด้วยชนบัสัจนิยม

หากพัฒนาในส่วนนี้ได้จะทำให้วรรณกรรมสังนียมมหัศจรรย์ของไทยมีความน่าสนใจชวนให้ศึกษา

กล่าวได้ว่าหนังสือ สังนียมมหัศจรรย์ในงานของกาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ, โทนี มอร์ริสัน และวรรณกรรมไทย ของ ชูศักดิ์ ภัทธกุลวณิช ได้สำรวจสถานภาพของวรรณกรรมสังนียมมหัศจรรย์ที่ได้รับการพูดถึงกันอย่างแพร่หลาย ผู้เขียนได้ศึกษาและลงลึกถึงรายละเอียดต่างๆ อย่างเข้มข้น เหมาะสำหรับนักศึกษาทงวรรณกรรมหรือนักอ่านที่อยากรู้เรื่องราวของวรรณกรรมในแนวทางนี้

ข้อหนึ่งที่ผู้เขียนบทความเห็นว่าควรมีการเพิ่มเติมหรือศึกษาในอนาคตคือวรรณกรรมทั้งของไทยและต่างประเทศที่ถูกหยิบยกมาเป็นตัวอย่างและได้รับการพูดถึงในแต่ละบทนั้น ควรได้มีการศึกษาในรายละเอียดต่อไป ซึ่งจะทำให้เห็นภาพของวรรณกรรมสังนียมมหัศจรรย์ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น.

ข้อกำหนดการเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัย เพื่อตีพิมพ์ในวารสารมนุษย์กับสังคม

1. เป็นบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ ในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ พร้อมบทความย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
2. ระบุชื่อบทความ และชื่อ-นามสกุลจริงของผู้เขียนบทความ พร้อมวุฒิการศึกษา ตำแหน่งและสถานที่ทำงานอย่างชัดเจน เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
3. บทความมีความยาวของต้นฉบับไม่เกิน 15 หน้ากระดาษ A4
4. เป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อน
5. บทความที่ไม่ผ่านการพิจารณาให้ตีพิมพ์ทางกองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้เขียนทราบ แต่จะไม่ส่งต้นฉบับคืนผู้เขียน
6. การอ้างอิงให้ใช้วิธีการอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหา โดยวงเล็บเฉพาะชื่อ-สกุลผู้แต่ง ปีที่พิมพ์ และเลขหน้าเอกสารที่อ้างอิงต่อท้ายข้อความที่ต้องการอ้าง (ชื่อ สกุลผู้แต่ง. ปีที่พิมพ์: เลขหน้า) หรือการอ้างชื่อผู้แต่งก่อนข้อความอ้างอิง ให้วงเล็บหลังชื่อ-สกุลผู้แต่ง ปีที่พิมพ์ และเลขหน้าเอกสารที่อ้างอิง ดังนี้ ชื่อ-สกุลผู้แต่ง (ปีที่พิมพ์: เลขหน้า) ต่อด้วยข้อความที่อ้างอิง
7. รูปแบบบรรณานุกรม มีลักษณะดังนี้

ตัวอย่างบรรณานุกรม

หนังสือ

วิทยา ตักยามินทร์. (2548). **ตรรกศาสตร์: ศาสตร์แห่งการใช้เหตุผล**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Schiffman, L.G. and Kanuk, L.L. (2000) **Consumer Behavior**. 7th ed. Upper Saddle River, N.J.: Prentice-Hall.

หนังสือแปล

คิโยซากิ, เบิร์ต ที. (2545). **พอร์รอยสอนลูก 5: โรงเรียนธุรกิจ**. แปลโดย พิบูลย์ ดิษฐ์อุตม. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.

วิทยานิพนธ์

กรรณิการ์ ชินะโชติ. (2522). “คำไทยและอิทธิพลบางประการของภาษาไทยในภาษาเขมร.”

วิทยานิพนธ์ ปริญญาตรีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บทความจากหนังสือ

ฉวีลักษณ์ บุญยะกาญจน. (2534). “สารนิเทศเพื่อชุมชน.” ใน รุ่งทิพย์ ห่อวโนทยาน,

บรรณาธิการ. กลยุทธ์ การจัดการสารนิเทศเพื่อการพัฒนา, หน้า 74-77.

กรุงเทพฯ: สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย.

บทความวารสาร

พิมพ์พันธุ์ เวสสะโกศล. (2546). “การศึกษาสำรวจคุณสมบัติของนักแปล.” วารสาร

ศิลปศาสตร์ 3 (1) (มกราคม-มิถุนายน): 79-94.

บทความจากหนังสือพิมพ์

โสภิน ทองปาน. “การพัฒนาชนบทในอดีต.” มติชน (15 มกราคม): 6, 2544.

“Magic grass.” *The Nation* (30 January): CL Focus, 1999.

การสัมภาษณ์

แม่ันมาส ขวลิต, คุณหญิง. (11 มีนาคม 2537). สัมภาษณ์. นายกสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย.

ยงยุทธ เขียวชาญ. (3 มิถุนายน 2555). สัมภาษณ์. ประธานชุมชนเทพพิทักษ์ เทศบาลเมืองจังหวัดกาฬสินธุ์.

ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต

“การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.” กิจกรรมท่องเที่ยวคุณก. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก:

http://www.tat.or.th/thai/travelling_eco_tourism.php?travel_id=7.

(วันที่เข้าถึง 11 กันยายน 2548)

The Body Shop Australia. (Homepage of the Body Shop Australia.) (Online). 21 Nov.

2000-Last update. Available: <http://www.thebodyshop.com.au>. (Accessed

27 Nov. 2002)

8. ตัวอักษรและรูปแบบการพิมพ์

ตัวอักษร DB ThaiText X 16

รูปแบบการพิมพ์

ด้านบน 2.5 เซนติเมตร ด้านซ้าย 2.5 เซนติเมตร

ด้านล่าง 2 เซนติเมตร ด้านขวา 2 เซนติเมตร

รายการ	ลักษณะตัวอักษร	รูปแบบการพิมพ์	ขนาดตัวอักษร
ชื่อบทความ	เน้น	ชิดซ้าย	18
ชื่อผู้แต่ง	ปกติ	ชิดขวา	13
บทคัดย่อ	เน้น	ชิดซ้าย	13
หัวข้อแบ่งตอน	เน้น	ชิดซ้าย	13
หัวข้อย่อย	เน้น	ใช้หมายเลขกำกับ	16
เนื้อหาบทความ	ปกติ	-	16
ข้อความในตาราง	ปกติ	-	14
ข้อความอ้างอิง	เอน	-	14
หนังสืออ้างอิง	เน้น	ชิดซ้าย	13